وشەیەك

لە ئەنجامی خوێندنەوەی بەرهەمێکی زۆری کەڵە ئەدیبانی بیانی، کەرەسەیەکی زۆر بەپێزو زەنگین لە مێشکمدا گەڵاڵەبوون، بیرم کردەوە کە ئەم زانیاریانە بخرێنە ڕوو، بێشك بێسوود نابێت، بەتایبەتی بۆ ئێمەی کورد کە لەم بارەیەوە شتێکی ئەوتۆی بەرچاومان نییەو کتێبخانەکەشمان بێنەوازەو هەژارە بۆیە قۆڵم لێ هەڵماڵی و کەوتمە تۆژینەوەی بەرفراوانی ژیانو بەرهەمی شاعیرو چیرۆك نووسانی گێتی، بەزمانی فەرەنسی‌وسویدی‌و عەرەبییەوە. بۆ ئەم مەبەستەش دەستم کرد بە وەرگێڕانی شیعرەکانیانو تاوتوێکردنو پێداچوونەوەی ڕۆمانەکانیان، تاکو بتوانم وەکو پێویست سەرنجو بۆچوونەکانم لەسەر هەر ڕۆمانێك دەربڕمو شی کردنەوەی گونجاوی لەسەر بنووسم، هەروەکو ئاشکراو دیارە لەم جۆرە بەرهەمانە بەزمانە جۆراو جۆرەکانی جیهان لە کتێبخانەکانی ئەوروپا گەلێ زۆرن. جا ناساندنی شارستانێتی گەلە پێشکەوتووەکانی جیهان، بەتایبەتی ئەدەبی فەرەنسی، ئەڵمانی، ئینگلیزی‌و ئیسپانی، ڕۆڵی گرنگی خۆی دەبینێت. بەپێی توانا هەوڵم داوە کەلەهەر وڵاتێك ناسراوەکانیان وەربگرم، چونکە ئەگەر لە داهێنانی کەڵە ئەدیبانی بیانی وردبینەوە دەبینین کە ژمارەیان لە پەنجەی دەست تێ ناپەڕن، لە لێکۆڵینەوەکەمدا هەندێ جار تیشکم خستۆتە سەر دیدەنیەکانیان تاکو بیرو هزریان ڕوون بێتەوە.

ئەو ئەدیبانەی کە قسەم لەسەر کردوون، هی نەوەو چەرخی جوداوازن، هەندیکیان لەو ئەدیبانە بەردەوام لە ریزی پیشەوەنو بەرهەمی دانسقەیان

پێشکەش مرۆڤایەتی کردووەو ڕۆڵی باشیان بینیوە لەنوێگەریدا، بەتایبەتی (بۆدلێر) کە بەسەر مەشقو هەوێنی نوێخوازی دادەنرێ نەك لە فەرەنسادا بەڵکو لە هەموو جیهاندا (گارۆدی) زیاتر وەکو بیرەوانێکی گەورەی جیهانی ناسراوە، لە بواری هەڵسەنگاندنی ئەدەبیشدا شوێن پەنجەی دیارە، پرۆسەی نوێخوازی لە کوردستاندا بەهۆی پەیوەندی ڕاستەوخۆو ناڕاستەوخۆوە بەئەدەبیانی بیانییەوە گەشەدەکاتو پەرەدەستێنێ،

ئەم هەوڵە بچووکەشمان، هەنگاوێکە بۆ شارەزایی پەیداکردن بەهیوام سوودبەخش بێت.

کەمال مەعروف

پێڕست

١-فەڕەنسا

-بۆدلێر

-ئۆجین گلڤیك

٢-ئەڵمانیا

-گۆتێ

٣-ئەمریكا

-سكۆت فیتزجیراڵد

-هەمینگوای

٤-روسیا

-پۆشكین

-سوڵجنستین

٥-یۆنان

-سافۆ

-یانیس ڕیتسۆس

٦-دانیمارك

--ئیڤان مالینوفسكی

٧-هیند

-طاغور

٨-ترکیا.. کردستان

-یەشارکەمال

٩-سەرووی ئەفریقا-مەغریب

-محەمەد شوکری

-عبدالطيف اللعبي

١٠-جەزائیر

-کاتب یاسین

١١-لوبنان

-ئەندریە شەدید

١-فەرەنسا

((بۆدلیر سەرمەشق و ئەوینی شیعری نویی فەرەنسییە))

شاعیرو رەخنەگرانی فەرەنساو جیهان هەموویان لەسەر ئەورایە کۆکن کە کتابی (گولەکانی بەدبین)ی شارل بۆدلیر، سەرەتای نویخوازییە، بەیانی یەکەمی شیعری نوییە تاکو ئیستەش شۆرشیکە بەهۆی جوانی نویو بابەتی نوی‌و زمانەکەیەوە دەخویندریتەوە، کە (ئیفابونفوا) بەشیخی شیعری نویی فەرەنسی دادەنی‌و جەخت لەسەر پیشرەوایەتی ئەم کەلە شاعیرە مەزنە دەکات، هەردەم لە پەرەسەندن‌و پیشکەوتنایە، هیشتا شوین‌و پایەی مەزنایەتی لە دەست نەداوە، ئەگەر قەسیدە شیعریەکانی پەنجەرەیەك بێ بۆ چوونە ناو شیعری نوی، ئەوا پەخشانەکانی دەروازەیەکە بۆ رۆچوونە نیو نویخوازییەوە، پەخشانەکانی تەواو نەکرد، پرۆژەکەی کە چەند سالی پیوەی خەریك بوو، بە ناکاملی جیی هیشت وەکو کتابیك بەچاوی خۆی نەیبینی، چاپی یەکەمی دوای دووساڵ پاش مردنی سالی ١٨٩٦ دەرچوو، کۆکراوەی ئەو بەرهەمانەیە کە لە گۆڤارو رۆژنامەکاندا سالی ١٨٥٧ بلاوی کردبونەوە، ناونیشانی قەسیدەکانی بە پەخشانی بچووك ناونا، کە بۆدلیر کاتی خۆی ناوی کۆکراوە بیزارییەکانی پاریس یاخود (قەسیدەکانی شەو)ی لینابوو، بیزارییەکانی پاریس ناوەرۆکی ئەزمونیکی کورتکراوەی بیرو هیواکانی شاعیرە، بیزاری کیشەیەکی کاریگەرە لە ژیانی بۆدلیردا کەلە گولەکانی بەدبیندا چەند جاریك دووپاتی کردۆتەوە، بیزارییەکانی بۆدلیر تەنیا بیزاری‌و وەرزی نییە بەلکو حالەتیکی لادان‌و

پەککەوتن‌و خنکانە، ڕەگێکی میتافیزیکی هەیە، کە زۆر بەهێزو تەماوی لەیەك کاتدا لەسەرگیان‌و هەستەکان پراکتیك دەبێت، بەتەنیا بێزاری لە پاریس‌و شارو ژیانی شاردانییە، بەڵکو بێزارە لە ژیان بە مانا قوڵەکەی شاعیر دەڵێ بە وەڕزی هاتوومەتە دنیاوە. کەشوهەوای قەسیدە پەخشانەکانی هەمان کەشوهەوای گوڵە بەدبینەکانی هەیە، پەیوەندییەکی قووڵ پێکەوە گرێیان دەدات، تەنیا لە ڕوخساردا جیاوازن ئەو تاقیکردنەوە مەلعونەی لە دیوانی هەتیودا بەرپایکرد، لە پەخشانەکانیدا هەمان شتی کرد بە ڕێگایەکی تردا. ئەوبابەت‌و هیواو بیرەوەرییانەی کە بە شعر وتبوونی لەپەخشانەکانیدا دایڕشتنەوەو سەر لەنوێ دروستیکردنەوە، وەك چۆن کەسێك کە کۆمەڵێ میلۆدیا لەسەر ئامرازێکی تر تۆمار دەکات، لە پەخشانەکانیدا خودی خۆی دۆزییەوە کە لە شیعرەکانیدا دۆزیبوونیەوە.

سەرکەوتنێکی باشی وەدەستهێناوە، لە تێکەڵاوکردنی هەندێ پارچە شیعر لە چوارچێوەی پەخشانەکانیدا، سەرسامی خۆی قەت بەرامبەر پەخشانەکانی نەدەشاردەوە بەڵکو ناوی نابون (سەرسامەکانی پەخشانە شیعر) ڕستەیەکی بەناوبانگی هەبوو، کە دەیگوت (شاعیر بە تاکو لە پەخشانیشدا)، بەئاشکرا دەردەکەوێ کە لە نهێنی بنەمای قەسیدە پەخشانیەکانی گەیشتبوو، باوەڕێکی تەواوی بەدوا ڕۆژو نرخی ئەم جۆرە قەسیدانە هەبوو، بەم جۆرە بەراوردە ڕووبەڕوو بوونەوەیە لەنێوان شیعرەکانی بودلێرو پەخشانەکانیدا لە ئاستی جیاوازدا دەبینرێن، لەڕووی ناوەڕۆك‌و تاقیکردنەوەو زمان‌و مەجازو وێنەوە، تەنانەت هەندێ لەناو نیشانەکان لەنێوان قەسیدە شیعریەکانی‌و پەخشانەکانیدا دووبارە دەبنەوە وەکو دەعوەتێ بۆ سەفەر، سەعاتی دیوار، بێزاری، تاریکایی. بۆدلێر ناسراوە بەوەی کە ڕۆشنبیرییەکی کلاسیکی بەهێزی هەیە، زمانی زۆر خۆش دەوێ،

ئەوەی گوڵەکانی بەدبین بخوێنێتەوە هەست دەکات کە لەنێو پەرستگایەکی پڕ لە سیحرو نهێنی خۆی دەبینێتەوە، بەڵام قەسیدە پەخشانەکانی لە گەرمیو هاودەمیدا شێوازێکی لیریکیان هەیە، بۆدلێر ددانی پێدا دەنێ کە بەشاعیر (ئەلیوزیوس برتران) موتەئەسیر بووە، کە خاوەنی کتابی (غاسباری شەو)ە، بەیەکەم هەوڵی پەخشانە شیعری فەرەنسی دەژمێردرێ کە ساڵی ١٨٤٢ دەرچووە، بۆدلێر دەڵێ: پاش خوێندنەوەی ئەم کتابە بەنرخە بیری ئەوەمکردەوە، هەوڵی نووسینێکی وەك ئەوە بدەم بۆ ئەوەی وەسفی ژیانی نوێ بکەم، بەهەمان شێوەی (برتران) کە وەسفی ژیانی کۆنی کردبوو، بۆدلێر لەبارەی شیعری نوێخوازییەوە ئەڵێ: شیعر نابێ بەشیعر ئەگەر شیعرێکی شارستانی نەبێ، ئەو بیرەشی لە وتارێکدا بەناوی (پاڵەوانی ژیانی نوێ) جێگیرکرد، ژیانی پاریس پڕبەرەکەتی بابەتی شیعرە، قەسیدە نوێخوازەکانی پەیوەندی بە کەرەسەو بابەتی نوێوە هەبوو، کە لە ژیانی شاریدا هەڵیهێنجابوو. ڕەخنەگر (سۆزان برنار) لە کتابە بەناوبانگەکەیدا دەڵێ: قەسیدەی پەخشان لە بۆدلێرە تاکو ڕۆژی ئەمڕۆمان، بۆدلێر وە لە ناوەڕاستی شاردا لەنێوان کەسانێ کەڕووی جوادوازیان هەیە، کەسایەتییەکەی زیادیکرد، بەشداری مرۆڤایەتی کرد، هەوڵی دا لە قەسیدەکانیدا پەخشانە شیعری پایتەخت بنووسێ، بەڵام بەرێگایەکی هۆشیارو تێگەیاندنەوە هەروەکو ڕەخنەگری فەرەنسی (تیودی) بە پاککردنەوەی گیانی لە شاری گەورەدا دادەنێ، بەڵام شاری نوێ شارێکی مەلعونە، پاریسە شاری تەنیاییو ڕاڕاییو غەمو بێزاریو جیهانی درمو نەخۆشییەکان، لە شاردا بۆدلێر لەژێر ئاسمانێکی بێزاردا دەژیا، بۆیەدەرکەوت کە خەباتی ژیان گیانی ماندوو کردووە، دیمەنی شار لە شیعرەکانیدا، دیمەنێکی هەستیو بینینو وەسفی نییە، بەڵکو نقومبوونو

ونبوونە لـەم روانگەیـەوە بۆدلـیر لـە بیکۆتاییـەکاندا کۆتـایی دۆزییـەوە، لـە نائاشـکرادا، ئاشـکرای کەشـف کـرد بەتوانینـە شـیعریەکانی سـری شـاراوەی جیهانیکی ترمان بۆ دەگیریتەوە، وەسـفی هونـەر دەکاتو دەلـێ: سـیحریکی ئیحائییە خودو بابەتە لەیـەك کـاتدا، جیـهانی دەرەوەی هونەرمـەند خـودی هونەرمەندە، لەیـەکیك لـە قەسـیدە پەخشـانیەکانیدا دەلـێ: هەمووشـتەکان لەسەیرکردنیکی دەریـاوە، لـە خـودو مـن بـیر دەکاتـەوە منیـش لـە روانگـەی ئەوەوە بیر دەکەمەوە.

پەخشـانەکانی لەپـەنجا قەسـیدە تیناپـەرن، لـە قۆنـاغی جیـاوازو بـە میزاجی جیاوازەوە نووسیونی، قەسیدەکانیش جۆراو جۆرنو کەشو هـەواو شیوازی جوداوازیان بەخۆوە گرتووە، هەندیکیان گیرانەوەیەکـە ئیلهامی لـە چیرۆکـەکانی (ئادگـار ئـالان پـو) وەرگرتـووەو، هـەندیکی تـری رۆژانەیـە، هـەندیکیان گفتوگۆو بیرکردنـەوەن، بەشـیکی تریـان فـەنتازی و سـیحرن، راسـتە لەقەسـیدە پەخشانیەکانیدا رچەشـکینیکی زۆری نـەکردووە، بـەلام توانـی پەخشـان لـە ئاسـەواری قورسـی کلاسـیکیو رۆمانسـی و برناسـی رزگاربکـاو، شـیوازە نویکەشـی نـامۆو بیوینـە بـوو، خـودی خۆیشی هەسـتی بەمشتانە کرد، بۆیە لەنامەیەکی بەناوبانگیدا دەلێ: هەرچی دەکەم نـاتوانم دووربم لەنموونە نهینیو درەوشاوەکانی خۆم بەلام مـن شتێ دروسـتدەکەم، دەتوانـرێ نـاوی لی بـنرێ بزوتنـەوە، لیریکیـەکانی گیـانو شـەپۆلەکانی هۆشیاریشی تیا بەرجەستە بکەم، پەخشانەکانی کە ئـاواتی بـوو، بـەم جـۆرە پیناسـەیان دەکاتو دەلـێ: پەخشـانە شیعر موسـیقییەو بـێ قافیەیـە، لـە هـەمان کـاتدا نـەرمو نـاکۆکن، پەخشـانەکانی بۆدلـیر باسـی زۆری لەسـەر نووسـراوە، ئـەو مەرجانـەی کـە (سـۆزان برنـار) بۆپەخشـانی دانـاوە، کورتکـراوەو چـرو بـە خۆراییـە، کـە بـە مـەرجی پەخشـانی سـەرکەوتووی

دەزانــێ، دەبینــین کــە بۆدلــیر ئەمانــەی هــەموو پــەیرەو کــردوون، پەخشانەکانیشی سـەرچاوەن، ئـەوەندە هەیـە کـە خۆرایـی بۆدلـیر لەگـەڵ خۆرایی شـاعیرەکانی دوای خـۆی جیـاوازە بەتایبــەتی سـوریالیەکان، بــەڵام شیعر بەلایەوە هیچ ئامانجی نییە تەنیا خودی خۆی نەبێ.

بـۆ زیـاتر تیشکخسـتنە سـەر ئـەم کەلــە شـاعیرە بــەباشمزانی کەچـەند پەخشانیکی لە فەرەنسییەوە وەرگیرمە سەرزمانەکەمان.

نامۆ

وتم ئەی پیاوی کردەوە نامۆ، باوکت خۆشدەوێ؟ یاخود دایکت یان برات یان خوشکت؟

وتی: نەخیر، چونکە باوكو دایكو خوشكو برام نییە.

وتم: ئەی هاوریکانت؟

وتی: تۆ وشەیەك بەکاردەهینی تاکو ئیستە ماناکەی نازانم.

وتم: نیشتمانەکەت؟

وتی: نازانم دەکەویتە چ ناوچەیەکەوە.

وتم: جوانی؟

وتی: من بەخۆشحالییەوە حەزی ليناکەم.

من وەکو خوداوەند حەزی لیدەکەم

من وەکو نەمری حەزی لیدەکەم.

وتم: ئەی زیر؟

وتی: وەکو خوا رقی لییەتی منیش رقم لییەتی.

وتم: ئەی چ حەزیکت لە نامۆیی سەرسورهینەرە.

وتی: حەزم لە هەورە، ئەو هەورە پیرەی کە دەروات، هەوری گەریدە، بەشانازییەوە لەلای دەخەوتم، لە تەنیشتییەوە دەژیام‌و لە گەلیدا ئازارم دەکیشا:

خوا دەلێ: تۆ دلنیای ئەم قسە پروپووچانە پروپووچیکی ریالیستین؟ لە هەموو شت گرنگتر ریالیستیەت لە منەوە دوورە، کەواتە ئەم ریالیستیەتە یارمەتیدام کە بژیم، کەواتە یارمەتیدام کە هەست بەبوونم بکەم‌و هەست بەخۆم بکەم.

پەنجەرەکان

ئەوکەسەی لە پەنجەرەی کراوەوە سەیر بکات، شتەکان نابینێ، بەلکو ئەوەی لە پەنجەرەی داخراوەوە سەیر بکات دەیانبینێ، قولایی‌و شاراوەو بەپیتی‌و تاریکی‌و درەوشاوە ئەو پەنجەرەیەیە، کە مۆم دەدرەوشینیتەوە، چونکە ئەوەی بەرۆژ دەبینێ هەرگیز نرخیکی نییە، ئەوەی روودەداو لەپشتی جامی پەنجەرەو دەلاقە تاریك‌و روونا‌کەکانەو ژیانیك دەژی پرە لە خەون‌و ئازار.

لە شەپۆلی بنمیچەکاندا ئافرەتیکی پیگەیشتوو دەشکیتەوەو هیما بەلۆچە بەرز بووەکانی ناوچەوانی دەکات، چیرۆکەکانی ئەم ئافرەتەم لەروویا ژمارد کە ئافرەتیکی هەژارەو خەریکی کاری خۆیەتی، لە جلەکانییەوە، لە هەلس‌وکەوتییەوە، لە هیچەکانییەوە، چیرۆکەکانی یان خەرافەتەکانیم ئامادە دەکرد، هەندێ جار بۆخۆمی دەگیرمەوە، دەیگیرمەوەو دەیگیرمەوە ئەگەر ئەم پیاوە، پیاویکی پیری فەقیربوایە، چیرۆکیم بەئاسانی چیدەکرد.

سەگو قەروانە

ئەی سەگی جوانم، سەگە باشەکەم، ئەی توتووە خۆشەویستەکەم وەرە نزیکبەرەوە، تامی خۆشترین و باشترین شت بکە کە لە باشترین بەقالی شار بۆم کریوی، سەگەکە نزیکبۆوە، کلکی بادا، بادانیك بەباوەری من تیلەیەکە بۆ پیکەنین و زەردەخەنەی هەژاری خۆی، ئەم بونەوەرە رەجالە لوتە تەرەکەی خستە سەر قەروانەکە، پاشان لەناکاو گەرایەوە دواوە بەترس و وەرینەوە، بەرومدا حەپی وەکو لۆمەمبکات وابوو.

ئاخ ئەی سەگی چەپەل ئەگەر پاشماوەم پیشکەشت بکردایە ئەوا بەلەزەتەوە تامت دەکردو دەتخوارد، تاوەکو تۆش، تۆش ئەی هاوریی ژیانی خەمباریم، توی نزم وەکو ئەو خەلکەیت، کە هەرگیز کاری باش پیشکەش ناکەن بەلکو پیویستە پاشماوەی هەلبژاردەی بابەتی پیشکەش بکەیت.

1-Charles Baudelaire, Les fleurs du mal , Ed. club de Libraires de France, 1959.

گیلڤیك

تیرۆژە شیعریکی ئۆجین گیلڤیك

پیشەکی:

ئۆجین گیلڤیك (Eugene Guillevic)لە سالی ١٩٠٧ لەناوچەی برۆتۆن شاری کرناکی بەناوباگ لەدایك بووە، کەناوچەیەکی پر لە گەشتو گوزارە شوینیکە گوزارشت لە شارستانیتی کۆن دەکات، بەمندالی زۆر جێجێی پێ کراوە، چونکە باوکی دەریاوان و پاشان پۆلیس، لەگەڵ خۆیدا گەراندویتی لەسەرەتادا بۆ سەرووی فەرەنسا نزیك سنووری بەلجیکاچوون، دوایی بۆ برۆتۆن گەراونەتەوە، جاریکی تر لەگەڵ خیزانەکەیدا، لە شاری ئەلزاس لەسەر سنوری سویسرا گیرساونەتەوە، تاکو سالی ١٩٣٠، ژیانی لاویتی لەویدا بەسەر بردووە.

تاکو تەمەنی بیستو سێ سالی گویی لە زمانی فەرەنسی نەبووە، چونکە لە برۆتۆنیا زمانی برۆتۆنیو لە ئەلزاس زمانی ئەلزاسی بەکارهیناوە. هەر لەمنالییەوە زۆر بەشیعرەکانی لاڤۆتنینو لامارتین سەرسام بووە (پاشان شیعری نویی ئەلمانی دۆزیوەتەوە هۆلدرین، ریلکە، جۆرج تراکل) لە جەنگەلەکانی ئەلزاس دا بەگۆرانی دەیگووتنەوە لە هەرەتی لاویتیدا کاسۆلیکی بووە بەکاریگەری دایکی، تاکو سالی ١٩٣٦ کاتی شەری ناوخۆی ئیسپانیا پەیدا بووە، پیشکەوتنخوازەکانی فەرەنسا پشتگیریو بەرگرییان لە کۆمارییەکان دەکرد، لەوانە: ئەندریە مالرۆ، ئاراگۆن بوون، بەلام گیلڤیك بەشدارییانی نەکرد، کاتێ کلیسە بەدزییەوە چەکی بۆ فرانکۆ رەوانە دەکرد.

بۆیە دەستبەرداری کلیسە دەبیتو روودەکاتە فیکری پیشکەوتنخوازیو لە سالی١٩٤٣دا دەبیتە ئەندامی حیزبی کۆمۆنیزمی فەرەنسا، لە هەشتاکاندا لیی جودا بۆتەوە، گیلڤیك لە تەمەنی ٨٩ سالیدا لە ١٩ ئازاری ١٩٩٧ لە خانووەکەیدا لە پاریس مالٚ ئاوایی لە ژیان دەکات.

یەکەم کۆمەلە شیعری بەناوی (زەوی) لە سالی ١٩٤٢ بلاوکردەوە لە هەمان سالدا شاعیری فەرەنسی (فرانسیس پۆنج) بەناوی (لایەنگری بۆشتەکان) بلاوکردەوە، لە کاتێ کە ئەم دیوانەی گیلڤیك کەوتە بازاراوە، بزوتنەوەی سوریالی لە هەرەتی چالاکیدا بوو کە خەونیان بە ویران کردنی جیهانو پیرۆزکردنی ناهۆشیارییەوە دەبینی. کەچی شیعرەکانی گیلڤیك لەو کەشو هەوایەی فەرەنسا بەدوور بوو، چ لە رووی زمانو چ لەرووی بابەتەوەبێ، گیلڤیكو پۆنج گرنگییان بە بابەتی ماددی دەدا هەر چەندە جیاوازی لە نیوانیاندا هەبوو (فرانسیس پونج) وینەی کەسایەتی شتەکانی دەوروبەری دەگرت، بەریگایەکی نوێ مامەلەی لەگەلٚ وشەو دەستەواژەکانی زمان دەکرد، بەلام گیلڤیك چرکردنەوەی جیهانیو رەگەزەکانی بەکاردەهینا، کە باسی شتەکانی دەوروپشتی دەکات باس کردنیکی ساکارو سادە نییە، بەلکو گیانو نرخیکی تریان دەداتێو دەرگایەکی تریان لەسەر والا دەکاتو لەژیر هەر دیریکداماناو مەبەستیکی شاراوە دەخاتە روو. ژیانیکی نوییان پێ دەبەخشی. شیعرەکانی کورتو چروپرن شیعری دریژی نەنووسیوە، تەنانەت شیعری دریژیشی بریتییە لە برگەی کورت کورت، چاودیری هەموو ئەوشتانەی کردووە کە لە دەوروپشتی بوون یان هەیە لە رەگەزەکانی سروشت وردبۆتەوەو لییان تیگەیشتووەو هەزمی کردوون بەریگای دوانیکی بێ دەنگ لە گەلیاندا دواوە، بەشیوەیەکی پر لە خوازراو و خواستن و بە زمانیکی پاراو، هەر لەبەرئەمەش بووە کە سوریالیەکان

رووبەرووی بوونەتەوە گیلڤیك ناوبانگیکی باشی فەرەنسیو جیهانی بەدەست هیناوە هەروەها ئیلتیزامی حیزبیو داکۆکی کردن لەچەوساوەکانو پشتگیری کردنی بزوتنەوەی رزگاری خوازی جیهانی، خوینەریکی زۆری جیهانیو فەرەنسی بۆ مسۆگەر کردووە، شیعرەکانی وەرگیردراونەتە سەر زۆربەی زمانەکانی جیهان.

رەخنەگری فەرەنسی ناسراو (جان بیار) لیکۆلینەوەیەکی لەسەر یانزە شاعیری فەرەنسی نووسیوە، گیلڤیکی خستۆتە ناو لیستەکەوە، گیلڤیك جگە لەوەی کە شاعیریکی ماددییە، لە هەمان کاتدا شاعیریکی واقعیو مەوزوعیشە، کاتێ کاتبی هونەری شیعری سالی ١٩٨٩ بەچاپ گەیاندووە پیشکەشی لامارتینی شاعیری کردووە، بە بۆنەی دەرچونی هونەری شیعرییەوە، رەخنە گریکی فەرەنسی گیلڤیك بەیەکیك لەو شاعیرانە دادەنێ کە زۆرترین جەماوەری هەیە، ئەمەش دەگەرینیتەوە بۆ شیوازی ساکاری خۆرسکی دەقی سیحرو رەسەنایەتی شیعری.

بەرهەمەکانی شاعیر

ئۆجین گیلڤیك زیاتر لە بیست دیوانی شیعری لەلایەن دەزگای چاپەمەنی گالیمار بەچاپ گەیەندراون، وەك زەوی ١٩٤٣، قازانج ١٩٤٩، ٣١ سۆنیتە ١٩٥٤، کارناك ١٩٦١، شار ١٩٦٩، ئقلیدس ١٩٦٨، گەردون ١٩٦٣، ئەوانی تر١٩٨٠، دوارۆژی شیاو ١٩٩٦، ئیستا ١٩٩٣، هونەری شیعر ١٩٨٩، چەندانی تر وەکو کۆنەکان پیویست، هۆ، هەلکەندن....

لەکاتی وەرگیرانی ئەم کۆمەلە شیعرەی شاعیردا، گولبژیرم لە دیوانە جیاجیاکانی شاعیردا کردووە، وەکو کارناك شان بەشان هونەری شیعر ئقلیدس، بازنە، سیویەك سۆنیتە، شتەکان، شار.

سەرچاوە: بەشیکی زۆری ئەم وەرگیرانەم لە رۆژنامەی کوردستانی نوێ، برایەتی، ئەمرۆ، میدیا، گۆڤاری رامان بلاوکردۆتەوە.

دیدەنیەك لەگەڵ گیلڤیك دا

پاریس پایتەختی ئەدەبو هونەرو جوانییە، لەسەرانسەری گیتییەوە شاعیران و نووسەران رووی تێدەکەنو بەیەك دەگەنو بیرو باوەرو بۆچونیان لەگەڵ یەکتریدا دەگۆرنەوە، لەسوچی هەر چایخانەیەك دا دەیان شانەو شەپۆلی ئەدەبی چێ دەبن ئەم جۆرە شانانەش پرۆسەیەکی کاتین، بۆیە یەکتر ناسینو سوود وەرگرتن، ئیمرۆ شەپۆلی باو لە پاریس، شەپۆلی سیمبۆلیزمە، کە بناغەو بنەمای شیعری نویی فەرەنسییە، جبران خلیل جبران ناحەقی نەبووە کە بلێ: خۆزیا دوا تەمەنی ژیانم لە پاریس بەسەر دەبرد..

بەلێ لە پاریسی قەشەنگدا بۆم لوا کەلە شاعیرو نووسەرانی وەکو گیلڤیك جاك کوشیرۆ، کریس کوتشیرا، جیرار شالیان، ئەدۆنیس، عبداللطیف اللعبی، سعدی یوسف، شوقی عبدالامیر، کاظم جیهادو صلاح الحمدانیو چەندانی تر بناسم، کاتێ لە سەر ئارەزووی شیرکۆ شیعرەکانیم وەگیرایە سەر زمانی فەرەنسی بەهوی هاوریی شاعیرم (صلاح الحمدانی)یەوە، شیعرەکانو نامەیەکیم بۆ (گیلڤیك)ی شاعیر نارد، کە پیشەکییەك بۆ شیعرەکان بنووسێ، دوایی دیدەنی منی کردبوو منیش بەهەلم زانی کە گفتوگۆیەکی ئەدەبی لەگەڵ دا ساز بکەم، کە لە پاریس بوو گفتوگۆکەم لە رۆژنامەی (الحیات اللندنیە) دا بلاوکردەوە.

پاش ئەوەی ئاشنایەتی لەنیوانماندا پەیدا بوو، نامەم بۆ دەناردو ئەویش وەلامی دەدامەوە، دوانامەی شیعریکە پیشکەشی منی کردووە بەناوی بۆ هاوریم کەمال مەعروف کە بەم جۆرەیە:

ئەوانەی کە من دەدۆزنەوە
دیاری بیدەنگی خۆمیان دەدەمێ
بەڵام ئاخ رۆژگار
تازە بەسەرچوو
ناگەریتەوەو ئەبەد نایگەمێ

لە کاتی گفتوگۆکەدا بە (گیلڤیك)ی شاعیرم وت، ئەگەر هەلیکم بۆریك بکەوێ، بەشیك لە شیعرەکانت وەردەگیرمە سەر زمانەکەمان، دیارە گیلڤیك زۆری پی خۆش بوو هەروەها وتی زۆر کەس شیعرەکانمی وەرگیراوە هەر پرسیشی پێ نەکردووم.

***هەروەکو لە بەشیکی زۆری شیعرەکانتدا بە دەردەکەوێ لەجیاتی مرۆڤ بایەخ بەشتی ماددی دەدەن، ئایا راستە؟ هۆی چییە؟**

-بایەخ بەشتی ماددی دەدەم چونکە ژیانی منداڵیم ژیانیکی پر لە نەهامەتیو نەبوونیو ناخۆشیبوو، دایکم لەو جۆرە ئافرەتانەبوو، کە زۆر خراپ مامەڵەی لەگەڵدا دەکردم زۆر توندو تیژ بوو، زۆرجار دارکاریو فەلاقەی دەکردمو دەیخستمە ژووریکی تەنیاوە، بەڵام باوکم پۆلیس بوو ئیمە لە خانوویکدا دەژیاین کەسەربەدەرەك بوو. سەگو پشیلەم نەبوو کە هاودەمی تەنیاییم بێ لەبەر ئەوە هەر شتومەکی ماددی وەکو قاپو قاچاخو چەقۆو قنینەو دۆلاب هاوریو لە دەورو پشتم بوون.

سەرەرای ئەوەش هاوریم هەبوو کە وەکو من بەزمانی فەرەنسی قسەیان دەکرد، چونکە برۆتۆن ئەو کات بە زمانی فەرەنسی قسەیان نەدەکرد بەلکو بە زمانی برۆتۆنی، ئەز خۆم بەشاعیری شتو مەك دانانیم بەڵام خۆم بە

شاعیریکی سروشتی دەزانم، بایەخ بە شتی ماددی دەدەم کە رەنگدانەوەی سروشتو کاری مرۆڤە. باوەر دەکەم شاعیری سروشتو ژیانم، بە شیوەیەکی گشتی لە راستیدا من ئارەزو و خۆشی جیهانم دەوێ، جیهان بە مانافراوانەکەی بەئینسان، ئاژەڵ، رووەك، داروبەردەوە، بەلای منەوە شیعر شادیو جەژنە گیتی هاوبەشی تیدا دەکات. ئەگەر (رامبۆ) ژیانی راستەقینە بە ون دادەنێ، ئەوا شیعر ژیانی راستەقینەی ئیستایە.

***وەکو دەردەکەوێ جۆرە جیاوازییەك لەنیوان ئەدەبو سیاسەت دەکەن؟ هۆی ئەمە چییە؟**

-من شەست ساڵ زیاترە دەنووسمو کتابەکانم لە ماوەی جیاجیادا بە چاپ دەگەیەندرێ- شاعیر- مرۆڤە لە هەمان کاتیشدا هاوولاتییە، لەگەل میژوودا ژیانم بەسەربردو میژووش منی جێ هیشت، پاش شەری جیهانی دووەم، من شاعیریکی تیکۆشەرو مولتەزیم بووم بەکیشەی مرۆڤەوە. لە سەرەتای دەست پی کردنی جەنگی ناوخۆیی ئیسپانیا من چوومە ریزی بەرگری فەرەنساو شیعرەکانم رەنگدانەوەی رووداوەکانی ناوەوەو دەرەوەی ولات بوون.

بەلام دوای جەنگ شیعرم بەچەکیکی سایسی دەزانی، ئەمە هەلە بوو شیعر نابێ لە خزمەت هیچ شتیك بێ تەنیا لە خزمەتی خودی خۆی نەبێ، شیعر ببیتە شتیکی دانسقەو نایابو خزمەتی مرۆڤو توانای مرۆڤ لە چوارچیوەی کۆمەلگای پیشکەوتوودا بکات، دیارە شیعری سیاسی باشیشم نووسیو لە ئیستگەی رادیۆ خویندرانەوە بەتایبەتی لەسەر جەزائیرو ئیرانو ڤیتنام بوون بەرای خەلکی، باشترین قەسیدەی شەر بوون بەلام ئیمرۆ شیعری سیاسی مولتەزیم نانووسم، خەباتیکی زۆرم کردو لەگەڵ ژیر

کەوتنـەکانی سیاسـیدا هــاودەمیم کـرد، کاتـێ کـارە چەپەڵـەکانی سـتالین ئاشکرابوو، هەستم بە تاسەیەك کرد، تاکو ئیستاش کاریگەریتی بەسەرمەوە دیارە ماوەیەکی زۆر لـە شیعر نووسـین وەسـتام و هەسـتم بـە ون بوونیکی رەها دەکرد، لەبەر ئـەوە بریـارم دا کـەچی تـر شـیعری سیاسـی نەنووسـرێ، بەڵام پیویسـت ناکـات شـاعیر خـۆی بـەم بابەتانـەوە خـەریك بکـات، هـەندێ شیعرم نووسیوە، خەلکی بەسیاسی دادەنین، بەڵام خۆم خـاوەنی شـیعرەکانم لەگەل ئەم رایانەدا ناکۆکم، ئەگەر بەراست شیعری سیاسی بێ ئـەوا شـیعری سیاسییە بە بێ هۆشیاری لەدایك بووە.

ئیسـتا تەمـەنم بۆتـە هەشـتاو دووسـاڵ، شـیعری دلـداری دەنووسـم زۆر بەدلدارییـەوە سـەرقاڵم وەك لـە سیاسـەت. سیاسـەت ئـەمرۆ لــە فەرەنسـادا شتیکی تەماویو نادیارە. مەبدەئیکی دیارو ئاشکراو رونی نییە. شیعر دەبێ شتیکی پیرۆز بیت بەمـەش دەتوانـێ خزمـەتی مرۆڤایـەتی بکـات ئیمـرۆ لـە فەرەنسادا شیعر دەنگیکی گەورەی نییە، وەك لە وڵاتانی عەرەبی هەیەتی.

پ٣/ هەروەکو دەزانین دریژخایەنیتان لەنیو حیزبی شیوعیدا بـەرێ کـردو بـاوەری پیشکەوتنخوازی لە کــارە شیعرەکانت دا رەنگیــان داوەتــەوە، جگــە لــە هەندیکیان نەبێ لەبەر چی ئەمە وابووە؟

وەلام :- شـیعرەکانم بـە پیشکەوتنخوازی دەمینیتـەوە، چونکە ئامـانجو ریـرەوم بـەرز کردنـەوەی مـرۆڤو ژیانـە شیعرەکانم رەشبین نــین، بــەلکو شــیعری خۆشەویسـتیو ژیـانو سروشـتو ئافرەتـە بــە کورتــی شــیعری یەکسانیو ئەڤینە. لەسالی ١٩٨٠ەوە لە حیزبی شیوعی جودا بوومـەوە پـاش ئەوەی سیوهەشت سال خەبات و تیکۆشانم کردو هاریکاری خەباتی رزگاری خوازی گەلانم کرد، وەك دوژمنیکی سەرسەختی سەرمایەداری دەمینمـەوە،

لە هەمان کاتدا دەسکەوتەکانی ولاتانی ئیشتراکی، دەسکەوتی باش‌و بە کەلکن پاش داگیرکردنی ئەفغانستان بریارم دا واز لە کۆمۆنیزم بهینم چونکە نابی دەولەتی دەستدریژی بکاتە سەر دەولەتیکی تر هەروەها دەست خستنە ناو چیکۆسلۆڤاکیا، حیزبی شیوعی فەرەنسی هەلویستی نارەزایی خۆی‌دەربری، بەلام بۆ ئەڤغانستان‌و مانەوەی تییدا، ورتەیەکیان نەکرد، تاکو ئیستاش هەواداری ئیشتراکیم‌و دەبی ئیشتراکی نوی بکریتەوە، باوەردەکەم مارکسیەت نەمردووە، پیویستە چەمکی پرۆلیتاریا نوی بکریتەوە، لە دلەوە دەخوازم کە ئیشتراکی مرۆڤایەتی لە دایك ببی وەك (دولبشك)دەلی.

پ٤/ ناوچەکەتان (برۆتۆن)ی فەرەنسی چ کاریگەرییەکی بەسەر شیعرەکانتەوە هەیە؟

وەلام: کاریگەرییەکی گەورەو بەهیز، یەکەم زەوی بوو، کە چاوم تیدا هەلهیناوە کاتێ چاوم دەقوچینم‌و خەیالٚ دەکەم، بە تەنیا وینەی برۆتۆن دەبینم ناوچەی برۆتۆن ولاتەکەم‌و نیشتمانی دایکمە، زۆری لەسەر دەنووسم کتیبیکی تایبەتیم بەناوی (کارناك) نووسیوە، پشتگیری بزوتنەوەی سەربەخۆیی برۆتۆن دەکەم، برۆتۆن زیاتر لەپاریس ئیلهامم پێ دەبەخشێ، هەر چەندە کتیبیکم لە ژیر ناونیشانی شار نووسوە، کە باسی ژیانی پیشکەوتو و شارستانیتی دەکات.

بەلام ژیان لە پاریس نییە، بۆیە پارچەیەك شیعرم لەسەر شاری (سان جون برۆڤلی) ناوچەی برۆتۆن دانا لەویدا قوتابخانەی سەرەتاییم تەواو کردو ئیستا قوتابخانەیەکی ئامادەیی بەناوی منەوە هەیە، زۆر شانازی پیوە دەکەم، هەروەها زۆر بە ناوچەی ئەلزاس کاریگەرم کە سیانزە سالی لی

ژیاوم، لەویدا چوومە قوتابخانەی ئامادەییو رووبەرووی ژیان بوومەوە، پاشان ناوچەی (ئەلبەیانس) بەڵام لە هەموویان زیاتر کاریگەریتی برۆتۆنە بەسەرمەوە دیارە، خۆم بە شاعیریکی برۆتۆنی نازانم بەلکو برۆتۆنی شاعیرم.

پ٥/ هەلویستان لەسەر قەیرانی شیعر لە فەرەنسا بەتایبەتیو لە ئەوروپا بەگشتی چییە؟ هۆیەکانی کامانەن؟ چۆن چارەسەر دەکرین؟

وەڵام: باوەر دەکەم جیهانی ئەوروپا سەراپای ئەمرۆ بە دەسەڵاتی قانون، هەمووشتیکی گیانی بەرەو هەلدیری دەروا، هەلدیریکی گەلەك بەهیز کاتی شتەگیانییەکان بەرەو لیژی دەچن، شیعریش بەرەو دواوە دەگەریتەوە، ئیمە لە فەرەنسادا بەدەگمەن گوێمان لە گۆرانی فەرەنسی دەبێ بە تایبەتی ئەو گۆرانیانەی کە ئاستیکی بەرزو بێ وینە یان هەبێ، ئەوەی هەیە کۆمەلە مۆسیقایەکنو هاوار دەکەن، وە هەتا وڵات بەرەو پیشەسازی بچێ، نرخی شیعرو ئەدەب بەرەو کەمی دەچیت. ئەمەش واقیعیکەو پەیوەندی بەپەرە سەندنی سەرمایەدارییەوە هەیە، بۆ نموونە ئەمرۆ شیعر لە فەرەنساو ئەمریکادا جەماوەریکی زۆریان نییە، سەرەرای ئەمەش پیویستیو ئارەزوومەندی بێ پایانی بۆ گوێ گرتنو خویندنەوەی شیعر لە ئارادایە، بۆ تیرکردنی ئەم تاسەو ئارەزووەش، پیویستی بە دیدەنییە، ئەم بەیەکتر گەیشتنەش شتیکی مەحالە، دەتوانین بلیین (موعجیزەیە) بە گویرەی دەزگای بلاوکردنەوە، شیعر کالایەکە بەهایەکی بەرزی نییە، ئیمە لە جیهانیکدا دەژین کە پول زالەو نرخیکی بالای پێ رەوا بینراوە ئەمە لەلایەك، لەلایەکی ترەوە هەندێ شاعیر نادیارنو شیعرەکانیشیان گرانو ئالۆزن. شیعر بۆتە مەیدانی دەستەیەك خوینەری شیعریش رۆژ بە رۆژکەم

دەبیتەوە، خودی شاعیرەکانیش دوورە پەریزن‌و لە تەنیاییەکی سنور تەسك دا دەژین، باوەڕدەکەم رزگارکردنی تەنیا بە ریگای قوتابخانەوە دەبیت.

پیویستە قوتابخانە ئەم خۆشەویستییەی شیعر بسەپینێ. لە پاریس دا میزگردی شیعریش زۆرە کە چی کریاری کتیبی شیعری پیچەوانەیە. تاکو ئیستا لە فەرەنسادا دەستەیەکی کەم لە هەوادارانی شیعر ماون‌و پەیوەندییەکی توندو تۆلیان بەشیعرەوەیە.

تەنانەت شاعیریك نییە کە بەدەست مایەی چاپەمەنییەکانییەوە بتوانێ بژیوی ژیان مسۆگەر بکات، هاورێ (جۆرج سۆمیلو) بۆی نووسیبوم‌و دەلێ: لەو کاتەوە کە ئابوری هەنگاریا بۆتە سەرمایەداری کتیبی شیعری زۆر بەکەمی دەفرۆشری چونکە دەزگاکان بایەخیکی زۆر بە چیرۆکی پۆلیسی‌و روت دەدەن، چونکە داواکاری‌یان یەکجار زۆرە.

من زۆر رارام‌و دەترسم، کە ئەم دیاردەیە پەرەبسینێ‌و دەسەلاتی پولە پول، بەتەنیا خودی خۆشم بە پارەی کتیبەکانم ناتوانم بژیم، کە نزیکەی پانزە هەزار تاکو بیست هەزار خوینەری دلسۆزم لەدەورا کۆبوتەوە.

بەرنامەی شیعری لە تەلەفزیۆن بوونی هەرنییە، بەلام رادیۆ بەرنامەیەکی شیعری پەخش دەکات لەسەر شەپۆلی کەنالی رۆشنبیری فەرەنسی کە خەلکیکی کەم گویی لی دەگرن، سەرەرای ئەمەش چەند دەقیقەیەك بۆ شیعر خویندنەوە تەرخان کراوە.

پ٦/ لە بەرچی شیعر دەنووسی؟ ئایا شیعر بۆ خودی خۆت دەنووسی یاخود بۆ کەسانی تر؟

وەلام: من شیعر دەنووسم، چونکە پیویستم بە نووسینە، فەرمانیکەو پابەندی نەخۆشییەکە، کە زیاد لە پیویستەوەیە، ئەگەر پانزە رۆژ لەشیعر

نووسینا بوەستم، تورەو رارا دەبم، لە داب‌و نەریتی خۆم دەردەچم، کاتێ خورپەو ئیلهامم پێ دەگاو بەهێز دەبێ ئەوکاتە شیعر دەنووسم جاری وا هەیە پارچە شیعر لە رۆژێکدا دەهۆنمەوە، من لە پیناوی خوینەر نانووسم بەلکو لە پیناوی ئەوەی شوینی خۆم لە جیهاندا دیاری بکەم.

شیعر دەنووسم تاکو خودی خۆم بەرەو رووی خۆم ببمەوە، بە هیچ شیوەیەك بیر لە جەماوەر ناکەمەوە، ماوەیەکی زۆرە باوەرم وایە کە ئەوەی دەینووسم بەلای خەلکەوە گرنگ نییە.

ئەمەش هیچ لە ئارەزووی من ناگۆرێ ئیستا ناوم لە ئاستیکی بەرفراواندا ناسراوە، بەهیچ کلۆجێ بۆ جەماوەر دانا بەزم، هەندێ لە گەنجەکان لاسایی شیعرەکانم دەکەنەوە، کاریکە ڤیزی لی دەکەمەوە، هەندی جار شیعر لە کەش‌و هەوایەکی نامۆ چی دەبێ، جاریك پارچەشیعریکم لەسەر شەری ڤیتنام نووسی بەهیچ جۆرێ بیرم لی نەکردبووە، بەلکو لەمالّ ئاوایی کردنی برادەریکم بووم، کە خۆی کوشتبوو، کە لە مالەوە گەرامەوە، بێ ئەوەی بیر لە ڤیتنام بکەمەوە پارچە شیعریکم لەسەر ڤیتام نووسی، من هەموو شتێ لەسەر دەفتەر تۆمار دەکەم شەوانیش لەسەر رایەخی نووستن هەموو شتێ لەسەر ئامیریك تۆمار دەکەم پاشانیش پاکنووس‌و گۆرین‌و فریدانی بەسەردا دیت، تاکو دەبیتە شیعریکی باش.

پ٧/ راو بۆچوونت لەسەر شیعرو شاعیرانی ئەمرۆی فەرەنساو ئاسۆی دوا رۆژی چۆنە؟

وەلام: ئەوەی پەیوەندی بە شاعیرانی هاوچەرخی فەرەنسییەوە بێ بایەخ بەو شاعیرانە دەدەم کە هاودەمی خۆمن وەکو (پاریو)، (ئەندەری ترینۆ)، هەروەها ئەوشاعیرانەی کە لەم دواییەدا مالئاواییان لی کردین وەکو

(میشو)، (شار) (پونج)و هەندێ شاعیری تر سەر سامییان زۆرن وەکو (ئەندری دوبوشی) (ئیڤا بونفوا) بەلاّم بۆنەوەکانی داهاتوو هەمانە (دوگویی)، (رونیاند) بیرنارنویل)، (کلود ئیستیلۆ). هەروەها شاعیری گەلی (جاك بریڤر) کە بەهۆی گۆرانییەکانییەوە ناسراوە. باسی رارایی خۆم ناکەم، سەبارەت بەزمانی فەرەنسی کەوەکو زمانی ئینگلیزی لەلایەن زمانی ئەمریکییەوە هەرەشەی لی دەکریٚ ئەز برۆتۆنی شاعیرم، بەلاّم پیش هەموو شتیك شاعیری فەرەنسیم زمانەکەمان سامانەکەمانە، بوونمانە، خودی خۆمانە بەتایبەتی بەگویرەی شاعیرەوە کە بەهۆی ئەوەوە دەگاتە جەماوەرو پیرۆزایەتی هەروەکو هومیرۆس سەرتاپاگیری.

چیمەنتۆ

هەولی زۆرم لەگەڵ چیمەنتۆ داوە
بەلاّم، بەلاّم
هیچ نازانیٚو جەستەیەکی
نەگیراوە
راوەستانی لە شوینیکدا زۆر مەحالە
چونکە لە خودی خۆشیشیا
لە هەموو ترسی بەتالە

دۆلاّب

دۆلاّب
سنوقیکی داخراوە
رەنگە هەندێ مردوانی لی بکەویٚ

رەنگە هەندی نانە چەورەی لی بکەوی
دۆلاب
گەلی نانو
گەلی مردووی لەنیو ناخا ئاخینراوە

زنار

من پیویستیم
بە رکەبەریی تۆ هەیە
تا رووبەرووی دوژمنانت
ببیتەوە
کە لەرووت دا خودی خۆیان
دۆزییەوە
من پیویستیم بە تۆ هەیە
تاکو ببی بە هاودەمی راپەرینم
ئەگەر شەویکی دی هاتو
تیژ تیپەڕیو هاتەوە
نەتوانێ بۆ قورگی مەرگی
بێ پەروا بمانباتەوە

بزمار

کە بزمار ژەنگ هەلدینێ
پشوو دەداتو ناتوانێ
جاریکی کەش

خودو ناخی بەکاربینێ

وەکو ئیمە پشوو دەدات

بزمار

بزمار

لە بێ دەنگی مردوو سمین

خۆی چێ دەکات

قەروانە

ئەی قەروانەی بەکار هاتوو

بەرەنگی چینی

تۆ نوێ بوویت تۆش شیرینی

بەدریژایی ئەم تەمەنەی

لەم مالەدا بردوتەسەر

دەپیم بلێ

چ شتیکە فیری بووی هاتە بەر؟!

لە یادی گابریل پیری دا

درۆیە

مردوو

ئیمپراتۆریکی بی سنوورە

فەرمان

هەموو هەراو هۆریان

مردوو

کاتێ مردوو دەخۆین

حەسوودیمان پێ دەبەن
درۆیە
مردوو
لە خوێن و شیر دروست کراوە
مردوو
شەوانە
لە ئێمە درێژترە
مردوو
بە دارو با پێ ناکەنێ
کاتێ باران بەسەر گوندا دەبارێ
بەدارو با پێ ناکەنێ
مردوو
دەفر وەرناگیرێ
کاتێ دەیسووڕێنن
هەرگیز مردوو وەرمان ناگرێ
بۆ تەنگ پێ هەلچنین لەبێ تاوان
پیویست بە درۆناکات
چونکە مردوو شتێك نییە
بەتەنیا جەستەیەکی ون بووە
هەرچەندە راستە
مردوو
بێ دەنگی لەزەویدا بەجێ دەهێلێ
بەڵام
لە هەموو شوێنیکا

بەرزترین دەنگە
بەرزترین دەنگ بەجێ دەهیلێ

لادێ

چەند ئاستەنگە
دیوارەکان رابوەستن
بەدریژایی ئەم شەقامە
بەرزو پر پەناو پیچە
دیوارەکان رابوەستن
ئامادەبوەکان هاتن
بۆ ئەوەی دەستی زبریان
لە سەکۆی پەنجەرەدا بشۆن
بەر لەوەی ریگا
بەرەو ڤیستیڤال ببرن‌و
بوونی خۆیان بسەلینن
دەتوانی شەمەندەفەر ببینی
کە بەشەقامەکاندا دووکەڵ دەکات
دەتوانی چرای داگیرساو ببینی
هەندێ جار
گویت لە چریکەی منداڵ دەبیت
کاتێ هاوار بەگویی دوا رۆژدا
دەکات
پەیامی خۆی بەرەو دوا رۆژ دەبات

گۆرانی بۆسیمون

رۆلەکەم
وەك ئاگادرییەك
دەریا دیارییەك نییە
تاکو پیشکەشتی بکەم
رۆلەکەم
شەپۆل جیهانیکی کەیەو
بەبێ وەڵام بەسەریا
گوزەردەکەی
رۆلەکەم
ئاسۆ، میریکی نەوازەو
لە خزمەتدایە
رۆلەکەم
کاتی دار بەڵالووك
ئامادە دەبیت
هەرکە دۆزیتەوە
بەکەس باوەر ناکات
تاگزرەی دار نەکەیت
رۆلەکەم
سەما چیت پێ دەبەخشێ
ئەوەتا لە چاوتایە
تۆ لە دووی بایی بوویتە
بەڵام رۆلەکەم

هیوا لەو بایی بوونە بەهیزترە
لەدەریا بەهیزترە
لە شەپۆڵ
لە سەما
لە بەڵالووك بەهیزترە

بینینی دارتاشیك

دارتاشم بینی
پارچە تەختەی دەبری
دارتاشم بینی
پارچە لەوحەی وەردەگیرا
دارتاشم بینی
گەمەی بە باشترینیان دەکرد
دارتاشم بینی
بەرەو ماشینی پاککردنەوەی دەبردو
شیوەیەکی تەواوی پێ دەبەخشی
ئەی دارتاش
تۆم بینی
بەدەم گۆرانییەوە
دۆڵاب دروست دەکەیت
وینەکەت
لە یادم دەرناچیت

کە بۆنیکی بەهیزی پەلکەداریٚ دیت
ویك چوون لەنیوانماندا هەیە
چونکە هەردووکمان تاك چی دەکەین
دەس لە گەردنی خەمیك دەکەین

دەمەویٚ زوو لە خەو هەلسم

لەم بەیانیەی هاویندا
دەمەوی زوو لەخەو هەلسم
بۆ گۆ ناو گەردەنم
لەم ئاوە سازگارە بنۆشم
دەمەویٚ دوای کاری بەردەوامی
هەنگ بکەوم
دەمەویٚ تی بگەم
دەمەویٚ بە ئاگابم‌و
زەردەزیرەش ببینم
لەوانەیە
ئەویش وەکو هەنگ لە کاردابیٚ
دەمەویٚ
هەست بە رارایی بوون بکەم
چونکە زەردەزیرەش هەردەم
کار دەکات
دەمەویٚ پیش دەرکەوتنیکی مەزن

خەبەر داربم
دەمەوێ بزانم
رۆژ کەی دەست پی دەکات
ئەویش لە خۆیدا سەرکەوتن
وەدەست دەخات

لەبیردا

لە شانەی بیردا
لە قوولآیی بیردا
لە تەنیاییدا
ناکرێ، ناکرێ
شتی لەمە زیاتر بکرێ
تەنها ئەوە نەبێ، یادیبکەیتەوە
لە دلآ گری بخەیتەوە
ئەو لەبیرم دەکا
ئیتر ئاهەنگ
بۆ کێ سازبکرێ
لە کاتیکا ئاهەنگ پیویستە
دەپیم بلێ بۆ کێ بکرێ

بێ وەستان

گولە کیوی
بەلایەنی کەمەوە

قەرزەکانی خۆی دەداتەوە

بەڵام تۆ

مەلەرزەو

رامەوەستە

گوله کیوی

بەلایەنی کەمەوە

قەرزەکانی خۆی دەداتەوە

هاوسەنگی یەکەم

چونکە ئاسمان فراوانە

کات بەسەر دەبات

کاتو ئاسمان

بەتەك یەکەوە دەمیننەوە

بەڵام ئەوەی یەکەم دەیەوێ بیلێ

ئەوی دی پیشتر دەیزانێ

هەر لە هەوەلەوە

سەرە تایان شاراوەیەو لەبیر کراوە

چیرۆکەکە

خودی خۆی دووبارە دەکاتەوە

لەخەوتا خودی خوی دووبارە

دەکاتەوە

هەریەکەیان بەرەو خودی خۆی دەبیتەوە

ئەو مەزنەو خودی خۆی

خۆش دەویێ
هەریەکەیان
لەوی دی دوور ناکەویتەوە
زیاتر لە خودی خۆی دوور
دەکەویتەوە.

پیا هەلدانێ

بنمیچی کەڤەرە کۆنە وەربگرە
دوای نیوەرۆ، یەکسەر
سەرجەمی بەردەکۆنەکان ریز بکە
لەتەك دار سنجوە کە
پیکەوەن و(با) دەیان جوولینێ
بیان خەرە سەریەك
هەندێ لە هەورە سپیەکانی
ئاسمانی چاوشین دەیانشۆرێ
بەتەنیا سەیریان بکە
بە تەنیا لێ یان گەرێ

دووبارەکردنەوە

بازەوی بۆ میروولە
دووبارە بکەینەوە
پیویستیمان بە رۆژەو

لە رووناکیش دوور دەکەوینەوە
با دووبارەی بکەینەوە
زەوی لە هەمان شویندا
چاوەنواری سبەی ناکات
هەر رۆژەی بایەخی خۆی هەیە
لەکات فراوانترە
تەنیا روژی نەبی
پیمان نابەخشی
بادووبارەی بکەینەوە
لە سووچیکی ئەم گیتیەدا
کە پیویستییەکی زۆری بە ئیمەیە
بادووبارەی بکەینەوە
ژیان فراوانتر دەبێ
کە ژیان فراوانتر دەبێ
ئەمەش ئەوە ناگەیەنێ
لەشی ئافرەت فراوانتر دەبێ
درەخت دریژتر دەبی و
دەگاتە روومەتی هەور
لەم کاتەدا
ئیمەش دەچینە ناو کونی بچوکترین
گولەوە
دلدارەکان دەتوانن
وەکو ویستیان بە ساکاری

خوشەویستی بکەن
زور ئەستەمە
مروڤ بگاتە ژیانی
بە هەمان ئاسانی
بە هەمان بی دەنگی
بە هەمان رەنگی

برێ هەواڵ

ئەم هەموو هەراو
سەیرو گولمەزە لەسەر کورسییە
کورسی تاوان نییە
چوار مەشقی دادەنیشێو
داخ لە دلی سەرنە کەوتنە
کورسی لەمە زیاتر تەماح کار نییە
لەمە زیاتریش قەرزار بار نییە
وینەی تەواوی تیدا زۆرە
وینەی گولاوی تیدا زۆرە

سنەوبەر

ئەی سنەوبەر
بە بالای بەرزی
دەمینیتەوەو سەر لی شیواوی
هاوار دەکەی

بەناحی زەوی سوێرا
کەسیش گوێت لێ ناگرێ
لەگەڵ ئەو بۆ شاییەی ناختدا
لە خودی خۆ تا دەمێنیتەوە
باڵندە
کاتێ لە شوێنێکا سەرگەرم دەبێ
ئەویش لەوانەیە وا بکات
کاتێ بەسەر ئاسمانە کراوەکاندا
دەکرێتەوە
تا ڕۆژگار ئارامی بگرێ
لەهاتنە خوارەوەیدا
وەکو پیاوێکی ناوشار
دەردەکەوێت

داری زستان

ئەم دارەی وا لێرانەدا لێی ڕوواوە
تەختەیەکەو
باڵدارێکە بە حەواوە
سەری بەرزەو
نانەوێت وڕوو لە خواوە
ئەو دارەی لێرە ڕوواوە
وەکو تەختە
وەك باڵندە درەختێکە بەحەواوە

ئەوانەی کەمن

بۆ ك-م

ئەوانەی کەمن دەدۆزنەوە
دیاری بێدەنگی خۆمیان دەدەمێ
بەڵام ئاخ رۆژگار
تازە بەسەر چوو
ناگەریتەوەو ئەبەد نایگەمێ

سێ گۆشەی لاجودا

زیدەرۆییم کرد
لە بیری رژیم
کە بەسەرما زالە
گەرچی بیریکی
بە بێ دوا رۆژو
بەبێ هەوالە

هیلی شکاوە

کەسەیری خۆم دەکەمو
لەگەڵ خودی خۆمدا دەدویم
وا هەست دەکەم کات دریژە
زۆربەی کاتەکانیشم لی ونن
لەوانەیە راست بێو
نەفرەت بەدوامەوە بێ
ونیش بەلامەوە بێ

سی گۆشەی جووت لا

لە داخورمانی بەشیکی حوکما

من سەرکەوتوو بووم

چونکە لە خودی ناخو دەروونا

ویستی خورسکی هیرش کردنی

بووم

خاڵ

لەمە زیاتر

کە بۆ برینی دووهیلە

ناتوانم لەمە زیاتر بەریدەم

ئەز هیچ شتێ شك نابەم

دەلێ بەدوام کەوە

هیل سمیت نیچیر گرتنە

گەرچی هیچ شتیك دەربارەی نازانم

دە با شەکێ دەمبینێ

ئا ئیستا دەمفەوتینێ

نەزانین

لە کتیبی

هونەری شیعری Artpoe Fiqve **وەرگیردراوە**

نازانم چۆن

بەسەر هەورەکاندا گوزەر بکەم؟!
بۆیە من خەیاڵ دەکەم
ئەمە ئاستەنگە
بەتایەکاری
ئەگەر نەروانم
خەونە، خەون
ئەوەی خولیامە کە بینووسمەوە

چوون

دەچم
لە من نزیك بەرەوە
درەخت
بەرد
زنار
دۆڵ
ئیوە دەناسن
مەودا من قەدەغە ناکا
لەگەل ئیوە
قسە دەکەم
گوی دەگرم
بەمەش، ئیوە هەست دەکەن
چاکەم لەگەلدا بکەن

بوونی نییە

هەتاو لەناو شەوێ دا
نییە
بەڵام یادگارەکانی هەن
راوەشاندنی هەیە
کە بەیەکتری گەیشتن دەبەخشێ
لەنیوان ئەو یادگارانەدا
دوا گەرانەوەی رووناکی
بەدی دەکرێ

هەورەکان

هەورەکانم بینی
تێ دەپەرین
ئارەزووم بوو
جاریك بم بەنو
ببمە هاودەمیان
بە هیواشی سەرکەوتمە لایانو
لەگەلیاندا ئۆغرم کرد
چەندیش سەیری ئەوانم کرد
زۆرم لە دەوری خۆم نەبینی
نازانم لەبەرچی
شتیك نادۆزمەوە
کە بیلیم تاسەرسام بێ

شتیکی ئاسان نییە

شتیکی ئاسان نییە
دیواریك بیت
بەتاقی تەنیا
لەنیوان دوو مولکی موفتدا
ناو بەناوە
بایەك
یان بالندەیەك بی
دیوارەکە
ناتوانێ
لە ئاسمانا
لەسەر درەختی زیزەفوونا
بنووسی
بەڵام ئەو دەزانێ
کە دەنووسێ
لەسەر پلەیەکی بی بناغەیە
منی ئارەزووم بوو
بەبێ دەنگی بدویم
بەبێ دەنگیش لەگەڵ چەقدا قسە
بکات

ئەوە ئەوانن
کە من پێویستیم پێیان هەیە

ئەو خوێنەی

ئەو خوێنەی
لە ڕووداوێکدا دەمرێ
لەسەر شوستێکدا دەرژێ
وەکو ئەو خوێنە نییە
لە پێناوی ئازادیدا
لەسەر شوستێک دەمرێ

داواکردن

داوام لێ مەکە
من چۆن گەیشتم
من هیچ شتێک نازانم
خودی خۆشم
لە وڵاتی ڕەشەوە هاتووم
کە کانیاوەکان پێک دێنێت

ئەمرۆ

ئەمرۆ
ڕۆژی هەتاوە
ئەو سەرکەوتوونییە

ئەو ئاهەنگی نییە
ئەو شادە بەوەی کە هەتاوە
هەموو شتەکان
بە کۆتاییەکانی خۆیان شادن
کە ئەوپییان دەبەخشێو
هەتاویش رۆژی خۆیەتی
کە شیعری خۆی دەنووسیت

کێ پیی گوتی

کێ پیی گوتی
کە شیعرەکانت
شیعرن
ئەگەر لە هاماجی بەردەوامیدا
بە نەقشکراوی بمینیتەوە
ئەوجا دەبیتە شیعر

گۆرانی

گۆرانی
دەتوانێ بێ دەنگ بێ
بی دەنگیش
دەتوانێ بژی
بۆ ئەوەی گۆرانی بۆ
ئیوەو ئەو بلێ

چونکە ئەو
هەلگری گۆرانییەو
بە ئاسۆکاندا تی دەپەرێ

پیویستی

پیویستە
جوانی، لە جیهانیکی ترەوە
بیت
تا
ئەمەی هەیە، بەرەو پیشەوە
بروات
هەندی جاریش
ئەمەی هەیە، رادەوەستیت
سەیرکە
ئەم کلیسە رۆمانسییەی قەراغی
شار
چۆن ئاسمان بۆی چەماوەتەوە
سەیرکە
ئیستا کە
بویرەکان دەلین
ئیمە لە کویین

ئاو

من وەکو ئاوم

پیویستە بەگویم بکرێ

من وەکو هەورەکانم

کە پیویستە برۆنو

بکەونە ناو بارانەوە

شیوە

بەو شیوەیەی تۆ دەتەوێو

حەزت لییە

وەکو ئەوەی مەبەستتەو

ئەو شیعرەی

تۆ بەدوویدا ویلی

لەوانەیە

هیشتا، تۆ نەت نووسیبیتەوە

تۆ

ئە تو

سەیری قەلەرەش بکە

سەرسام دەبی بەوەی دەیکات

لەسەر کیلگەکان

لەبەردەم پەنجەرەکان

ئەو هیچ شتێ لەبیر ناکات

ئەو سەیری تۆ ناکات

ئەو هەر دەنووسیتو دەنووسیت

لەنیو شیعری تۆدا

کوکوختی، لەنیو شیعرەکانی تۆدا

زۆرینەی باسەکانت

باسی ئەوە

کەواتە

یاد ئاوەری ئەوببە

لەگەلیدا بژیت

کاتیك

بەهاردیَو

هەموو کەشەکان راپیچ دەکاو

تیَ دەپەرن

پرۆگرامیك

پرۆگرامیك بۆ ئەمرۆ

ئەوەیە

تۆ گولیتو

لەنیوان هەنگەکاندا

بینیتم

دەزانم

من، دەزانم
دەزانم کە تۆ یەك درەختی
تۆش دەزانی
کەخۆت، خۆتی
بۆیە
ڕووناکی لە ناوی خۆتدا، دابخەو
وەڵامی من مەدەرەوە

لەبەرچی

لەبەرچی
هەردەم
بەردەوام دەنووسی؟
چونکە هەست دەکەی
نەگەیشتوویتە پۆپنەی لوتکە

دەلاقەیەك

لەناولەپی هەوریکدا
دەلاقەیەك هەیە
دەستی بەسەر ئاسمانا گرتووە
ئەوەم پێ دەبەخشێ
جاریکی دی

زیدەتر
ئارەزووی نووسینی شیعر بکەمو
بێ هوودە
بەدوای پەرینەوەی بوارەکانی مندا
دەگەڕێ

بەدەرکەوتن

بەدەردەکەوێ
بێ ئەوەی تۆ هیمایەکی بۆ
بکەیت
بەبێ جولە
تۆلەوێ دانیشتوویت
تۆ سەیری هەموو لایەك دەکەیت
بەڵام جولە لە تۆدا نەرمن
لە ناخی گەردوونی وەردەگریتو
تیی دەگەیتو
جەستەی دەخەیتە روو
نازانم چ گومانیکە
وا بە ئەسپایی وشەکان دینو
دەبنە سەرەتاکانی رستە
کیشیك دەسازینێو
سوودیك وەردەگریت

سەیرکردن

سەیرم کرد
بینیم
هەردەم شتێك تێ دەپەڕیت
کێ بوو هێرشی هێنا؟
ئەوەی دیتم
لە نزیك و لە دور
لەو قوتابیانەی
بن کەوتن
لەوانەی دوا کەوتن
من هەستیان دەکەم
دەستم بەریان دەکەوێو ناکەوێ
بێ ئەوەی لیم نزیك ببنەوە

ئاوا بوون

هەتاو ئاوابوو
دەتوانرێ ڕەنگەکان ببینرین
کێ باوەری بەوەهینا
کە شتێك نییە بمینێ
کە هەتاویك دەمرێ
شتێك لەوینەی ئەودا نییە
بۆ شیعر
بۆیە هەردەم هاواری کرد

من بورغییەکم
وەرم بگرن‌و پرم بکەن
من خۆم ناکوژم
من دەلاقەیەکم لە تۆریکدا
کە لە مردن پیکهاتووە

ئایا دەبینم

ئایا دەبینم؟!
ئەوەی دەیبینم
ئایا من دەیبیستم؟!
ئەوەی دەیبیستم
لەوانەیە بیبینم
ئەوەی دەیبیستم
لەوانەیە بیبیستم
ئەوانەی دیتمن
لەوانەیە هیچ نەبن
تیکرا ئەمانە
هەناسەیەکی
دەنگەکان‌و
رەنگەکان و
رووخسارەکانە

ئیرە

من لیرەم

هیچم نەکردووە

بەڵام لەوانەیە

لە راوکردن بم

لە کتیبی سەرچاوە (Kalla)

شتیك نییە

شتێ نییە

ئارەزووی هەبێ

ئەگەر سەرچاوەی نەبێ

ئەگەر ئەم

یەکەم لەدایك بوونو

باوەری وابوو کە ئیستێ

چۆتە ناو جیهانیکی جیاواز

زیاتر

لە حیکایەتەکانی

مەلیك دەچوو

دیوانی (کارناك) carnac

دەریا

ئەی دەریا

بە دەوری نەبوونیدا

تیکەڵاو بە نەبوونیدا
دەمەوێ
بە باڵاترین دات بنیم
ئەی ئۆقیانووسی
بێ سنور
لەسەر ئەو حەوزانەی دروستی
دەکەی
لە کەلەکەکردنی خۆیدا
لەوێ تۆم بینی
دەنووستیت
حەسرتیکی ترت هەبوو

چوونە سەرکەنار

من چوومە قەراغی کەناریك
بەدریژایی زریانەکان
پیاسەم کرد
من دەچم‌و پیاسەدەکەم
بۆ ئەوەی
ببمە هاودەمی ئۆقیانووس
بە هیواوە ئەویش یارمەتی دام
بە چاوی خۆی بینی
کە چۆن لەسەر جەستەی

دەنووسریتەوە
بێ شك من دەناسێ
کەواتە باشترە

چەند کۆپلەیەکی

خنە خنەکان
هەموو ئەوانەی لەبیر ناکرین
ئەوانەن
کەرۆژگار لەبنی هیناون
تۆش دەزانی
کە ئاسمان بنمیچی نییە
چونکە ناتوانێ بیپاریزێ
***
شەویش
هەلدەستێو بە ئاگادێ
***
پیویستە
کە بۆبەردیش قسە بکەین
جاریکی کەش
هەموو شتێ بگیرینەوە
***
سلاو ئەی گولەکانم
کۆتایی تۆشم چاو پێ دەکەوێ

٭٭٭

هەزارساڵ

دوای هەزاران ساڵ

خۆر هەمان پەیوەندی

بە کاتەوە هەیە

٭٭٭

لەناو خودی کاتدا

هاوارێك

دژی کات هەیە

٭٭٭

من لێرە چی دەکەم

کە هیچ شتێ لێرە نەکەم

٭٭٭

سێبەر

بە لەسە بوونی خۆی دەشارێتەوە

وە بیرم نایەتەوە

توانیبێتم

چاوی پەپوولەیەکم

خوێندبێتەوە

٭٭٭

ئەمرۆ

چاوەڕێی شەوم نەکرد

چونکە لە تاریکییەکەی دەترسام

سەرچاوەکان:

1-Guillevic, Art poetique , Gallimard, paris, 1989.
2-Gullevic, Carnac, Avec, Ville, Parol, inclus, executoire, Terbaque Trouees, Autres.

٢-ئەلمانیا
ئەوینەکانی گۆتێ
١٨٣٣-١٧٤٩

گۆتێ شاعیرو نووسەرو سیاسی ئەلمانی، لە خێزانیکی دەولەمەندو دەسەلأتدار لەدایك بووە، لەسەر دەستی چەند مامۆستایەکی پسپۆر زمانی لاتینی، یونانی، ئیتالی، ئینگلیزی، عیبری هەروەها مۆسیقاو وینە کیشانی خویندووە، لە سالی (١٧٥٩)دا زمانی فەرەنسی تەواوکرد، کاتێ لەشکری فەرەنسی هاتە ناو شاری فرانکفۆرت لە شەری حەوت سالاندا، گۆتێ بۆ خویندنی ماف چووەتە شاری لایبزگ.

لەوێ پەیوەندی دلداری پەیداکرد، سالی (١٧٧١) وانەی مافی لە ستراسبۆرگ تەواو کرد بەو شارە سەرسام بوو کە بە کاتەدرائییە ناسراوە، پەیوەندی بەهەردر-ەوە کردو کاریگەری زۆری لەسەر دوا بەرهەمەکانی جێ هێشت.

هەروەها بەفردریك سەرسام بوو، کاتێ بەرەو فرانکفۆرت-یش گەڕایەوە، دەستی بە نووسینەکانی کرد، پاشان هەندێ فرمانی کارگێڕیو یاسایی گرتە ئەستۆ. لەسالی (١٧٧٥) دا ناوو ناوبانگی پەیدا کرد. ڕۆمانی (ئازارەکانی ڤارتەر) ئەم ڕۆمانە نەمرەی کە ئەدەبێکە بەتەواوی بەگۆتێ-وە پەیوەستە، ئەدەبێکە دواتر وەبەرهەمی هێناو لەگەڵ هەموو بەرهەمەکانیدا ناکۆکە، گەشتە ئیتالیاییەکەی گۆتێ-ی کەشف کردوو کردی بەپیاوێك کە دەیویست

خـودی خـۆی لـەنێوان جوانـی کـۆنو هەسـتە ئەڵمانییـەکان کۆبکاتـەوە، کەتێیداسەرکەوتنێکی وەدەست هێناو ڕاپەڕینێکی بەرپاکرد، ڕاپەڕینێك کە سەدەی شـازدەیەمو حەڤدەیـەم بەخۆیـەوەیان نـەبینی، دوای گەڕانـەوەی لـە ئیتاڵیـا راسـتەوخۆ (تاسـۆ)ی نووسـی، پاشـان بیرۆکـەی (فاوسـت)ی کەوتـە مێشکەوە، بەشی یەکەمی ساڵی ١٨٠٨ بەچاپ گەیاند، بەشی دووەمیـش سـاڵی ١٨٣٢. گۆتێ لە فاوست-ی یەکەمدا ویستی ئەڵمانی بێـت، بـەڵام لـە فاوسـت-ی دووەمـــدا، لـــە ڕوانگـــەی ئەندێشـــەی دوورونزیکـــدا ویســـتی وێنـــەی بەیەکگەیشتنی عـەقڵی ئـەڵمانی بلیمـەتی پێشـینان دەربخـا، کـە بەشـێکی تایبەتی ژیانی گۆتێ بوو، ویستی بگاتە کۆتاییەکی زیرەکانە، فاوست ناوێکە زۆر لـە ئـەدەبدا بـەکاردێت، هونەرێکە نرخێکی دیـاری هەیـە. تۆژەرەکـانی مێژوو، دەریان خستووە کە خاوەنەکەی بوونی هەیەو لەنێوان ساڵانی (١٤٨٠-١٥٤٠)دا لــە ئــەڵمانیا ژیــاوە، ئــەم چیرۆکــە ئەفســانەی لێ دەگێڕنـــەوەو موغامـــەرەی ســـەیرو ســـەمەرەی دەخەنـــەپاڵ، ســـیمبوڵی کەســـێکە لـــە موعجیزاتەوە سەری هەڵداوە، کە سایەتی فاوست تینـووی لـەزەتو زانسـتە. بۆ ئەوەی بە ئاواتەکانی بگات، خۆی فرۆشتە شەیتانو بیستو چوار سەعات لە خزمەتیدا بوو، شەیتانیش سۆزی خۆی بەجێ گـەیاندو هـەموو خۆشـیو لـەزەتێکی بـۆ مەیسـەرکرد. دەرگـای پـەرجووی لەسـەر کـردەوە، ئـەم کتێبـە میللییە بەپێی ئامۆژگاریو بۆ چوونی خـەڵك زیـادکردنو گۆڕانـی بەسـەردا هـات، (ئازارەکـانی ڤارتــەر) و (فاوســت) لــە ئــەدەبی ئــەڵمانی و جیــهانیدا دووشاکاری ڕەسەنن، زمانێك نییە لە زمانەکانی جیهان کە ئەم دووشـاکارەی بۆ وەرنەگێڕدرابێ. گۆتێ لە ژیانی هونەریدا لەنێوان ڕۆمانتیكو کلاسـیکدا، بەبیری فراوانو سۆزی ناسك لەهەموو بوارەکاندا توانای تەقییەوە خۆی بـە قوتابخانەیەکی ئەدەبییــەوە پابەندنـەکرد، پـەیڕەوی دابونـەریتی سـەردەمی

نـەکرد، بەرهـەمێکی بـێ ئـەژماری لــەبوارە جیاجیاکـاندا خسـتە ڕوو، وەك مۆسیقا، ئۆپێرا، شیعروشانۆ...تاد. هەشتاو سـێ سـاڵ ژیـا، تەندروسـتی بـاش بوو، خاوەنی ئیرادەیەکی بەهێزبوو، خۆی بەکەیفو ڕابواردن بەسەر نەبرد، ئەم شتانەی بۆ ئاسان کرابـوو، چونکـە پلـەو پایەیـەکی کۆمەڵایـەتی بـەرزی هـەبوو، ئیمـپراتۆری ئـەڵمانیا (جۆزیفـی دووەم) ناونیشـانی خانــەدانی پــێ بەخشی. ئـەم ناونیشـانە لـە چــەرخی گۆتــێ-دا، نرخێکــی بــەرزی هــەبوو، ئەمەش دەرفەتی تێکەڵاوبوونی لەگەڵ چینی ئۆرستوقراتی-دا بۆ ڕەخساند، بەڵام گۆتی خـۆی، بـەم ژیانـە نەسـپارد، هەربـەژیانی خۆیـەوە خـەریك بـوو لەسـەر خـوو ڕەوشـتی خـۆی بـەردەوام بـوو، زیـاتر چـالاکی هونـەریو کـاری داهێنـانی بـەپێز تـرو دەوڵەمـەندتر بـووە، خانویـەکی قەشـەنگی لـە شـاری (ڤایمار) کڕی هەموو ژیانی لەم خانووە بەسـەربرد، تـەنیا چـەند گەشـتێکی بۆ ئیتاڵیاو فەڕەنسا کرد، زۆربەی ژیانی لە (ڤایمار) بەڕێ کرد، شارێك دوور لە دەنگە دەنگو ژاوە ژاو بوو، زۆر هێمن بـوو، لەسـەر ئـەفراندنو داهێنـان بـەردەوام بـوو، لـە ژیـانیدا توشـی توانـج و ڕەخنـەی زۆر بـوو، بــە تایبــەتی لەسەر وەرگرتنی ناونیشانی خانەدان لە ئیمپراتۆری ئەڵمانیو ڕاوێژکاری لە شاری (ڤایمار).

ناحــەزەکانی دەیــان وت: گۆتــی بــەهۆی شــاکارەکانیەوە، بەهرەیــەکی هونەری بەرزی هەیە، شوێنو پایەی لە کۆمـەڵدا دیـارە، چ پێویسـت ناکـات، لەقـەبی خانـەدان لــە ئیمـپراتۆر وەربگـرێ، پلـەی گۆتـێ لەوشـتانە گـەلێ بـەرزترە. شکسـپیر پلـەو پایەیـەکی بـەرزی هـەبوو، لـە کۆشـکی پاشـایەتی ئینگلیزیدا زۆر ڕێزی لێ گیرا، لەگەڵ ئەوەشدا هیچ ناونیشـانێکی وەرنـەگرت یان هیچ وەزیفەیەکی پەسەند نەکرد، هونەری باڵا زۆر لە ناونیشان باڵاترە، لەقـەبو ناونیشـانو وەزیفـە خـاوەن بـەهرە بچوکـەکان هـەوڵیان بـۆ دەدەن،

پیویستە گەورەكان ریزو تەقدیری خۆیان بگرن، بەڵام گۆتێ گوێی بەم قسانە نەدەدا، لەسەر كارەكانی خۆی بەردەوام بوو، شۆرشی فەرەنسا كە دەستكردو سەرچاوەی داهینانو هونەری وشك دەبێ، بۆیە گوێی لە قسەی خەلك نەدەگرت، بە پیچەوانەوە گوێی لە دلی خۆێ دەگرت.

دوا ئەزمونی خۆشەویستی لە هەمووان زیاتر تانەو توانجی لێ گیرا، لەگەڵ ئەوەشدا سەركەوتووترین تاقیكردنەوەی دلداری بوو، لە تەمەنی چل سالیدا پەیوەندی لەگەڵ كچیكی تەمەن بیستو سێ سالیدا بەست، بەناوی (كریستینە فیلبوس) كە لە كارگەی شاری (ڤایمار) كاری دەكرد، بەڵام گۆتێ پلەو پایەیەكی كۆمەلایەتی بەرزی هەبوو، چ لە ئەلمانیاو چ لە ئەوروپا، كیژەكە هاتە لای گۆتێ تاكاریك بۆ براكەی پەیدا بكا، كریستینە كیژیكی جوانو پر سیحر بوو، دلی گەورەی گۆتێ بۆی لیی‌دەدا، خۆشی ویست، خۆشەویستییەكەی نەشاردەوە، كریستینەی جوانو ساكاریش ئەم خۆشەویستییەی رەت نەكردەوە، هەروەها گۆتێ بەوە بەناوبانگ بوو پەیوەندی دلداری لەگەڵ ئافرەتاندا زۆربووە، بەڵام كریستینە گوێی بەم شتانە نەدەدا، دەنگو باسی دلداری كریستینە گەیشتە كۆشكی شار، بەپەیوەندییەكی نەگونجاویان لە قەلەم دا، وتیان چۆن دەبێ هونەرمەندیكی مەزنی وەك گۆتێ پەیوەندی بە كچیكەوە بكات كە لە چینەكەی خۆی نەبیت، دیارە نەچینە كۆمەلایەتییەكەی خۆیو نە پیاوانی كۆشك لیی نابورن، هەروەها ئافرەتە ئۆرستوقراتییەكانیش ئەوەیان رەت ئەكردەوە كە كریستینە بیتە دیوەخانی ئەدەبیو بەشداری ئاهەنگ بكات، بە لایانەوە كچیكی كریكاری ساكارە شایەنی ئەوەنییە تیكەلاوی ژیانی چینی سەرووبیت، بەڵام گۆتێ گوێی بەم قسانە نەدا، خۆشەویستی خۆی لەگەڵ كریستینەدا بەهیزتركرد، كریستینە هاتە مالی گۆتێ، هاتنیشی

گێرمەو کێشەی بۆ دروست کرد، هاتنی وەك بەڕێوەبەرێکی خانووەکەی بێ، یان وەك خزمەتگوزارێك بـوو، کاتێ گۆتێ میوانـی دەهات، کریستینە وەك کارەکەرێك کاری دەکرد، لەگەڵ میوانەکاندا دانەدەنیشتو قسەی لەگـەڵیاندا نەدەکرد بەڵکو بە تەنیا هۆگری گۆتێ بوو، بەم خۆشەویستییە ڕازی بـوو و لـە دنیـا هیـچ شـتێکی تـری نەدەویست، بـەگوێرەی گۆتێ شـەوە پـەیوەندی کردنـی بەکریستینە-وە کارەساتێکی گـەورەی بـۆ خولقاند، بـەڵام جوانـیو سـیحری کریستینە ئیلهامشادی پـێ دەبەخشـیو لەگـەڵ کریسـتینەدا وەك هونەرمەندێك مامەڵەی نـەدەکرد بولکـو وەك خۆشەویستێك هەڵسوکەوتی دەکرد باسی ئەدەبیاتیان پێکەوە نە دەکرد بـەڵکو باسـی ڕۆژانـەیان دەکـرد، وەك دوو عاشق پێکەوە ڕایان دەبوارد، پـاش ماوەیـەك گۆتێ بڕیـاری دا کـە کریستینە بخوازێ، حەوت سـاڵ لەگـەڵیدا ژیـا، پـاش کـۆچ کردنـی گۆتێ، بـە تەنیا مایەوە.

پـەیوەندی گۆتێ لەگـەڵ کریسـتینە-دا لـە هـەزار کتێـب باشـترە پێیـان بەرپەرچی ئەوکەسانە بداتەوە کە جیاوازی لە نێوان مرۆڤدا دەکـەن، گۆتێ بـەپراکتیك دەری خسـت کـە لەگـەڵ یەکسـانی ئـەوروپای هـەژاند، چـەرخی نـاپلیۆن-ی بینـی، نـاپلیۆن گەیشـتە شـاری (ڤایمـار) هـەموو هیـوای گۆتـێ هێمنیو ئارامی بوو، لە گەردەلولو ڕەشەبای زەمانە دووربێ، کاتێ نـاپلیۆن گەیشتە (ڤایمار) داوای دیدەنی گۆتێ-ی کرد، باشترین مامەڵەی لەگەڵدا کرد، نـاپلیۆن زۆر بەکەسـایەتی گۆتـێ سەرسـام بـوو، بەرهەمـەکانی گۆتـێ-ی خوێندەوە لە چەرخی پڕ لە ئـاژاوەو گێرمەوکێشـە، دەبـێ ئـەدیبی گـەورەی وەك گۆتێ چی بکات، نایەوێ خۆی بداتـە دەسـت ئـەم کـەشو هـەوا ئـالۆزە، بەڵکو لێی دەرباز دەبێو خۆی لێ دووره پەرێز دەگرێ. هەرچەندە ڕەخنـەی زۆری لێ گیراوە، بەڵام گوێی پێ نەداون، چونکە ژیـانی (ڤایمـار) ئارامییـەکی

باشی بۆ مەیسەرکردبوو، ئیشوکاری گران نەبوو، ئامانجی لە وەزیفەش ئەوەبوو بە ئارامی لە ماڵەوە بژیو خەریکی کاری هونەریو داهێنانی خۆی بێ، لە راستیدا مێژووی ژیانی دەربارو ناونیشانی گەورە گۆتێ-یان فەرامۆش کرد، بەڵام کارە بە نرخەکانی (ڤارتەرو فاوست) هەردەم لەیادنو دەخرێنە بەر چاوان، فاوست هەوینو سەرمەشقی چەرخی نوێ بوو، ڤارتەریش ماڵئاوایی لە چەرخی خەیاڵو رۆمانتیك دەكات.

هەروەها درکی کرد کە مرۆڤ بەرەو چەرخێکی تر دەچێ ئەویش چەرخی عەقڵو بایەخ پێدانی بەرفراوانە بەواقیع، بەڵام فاوست مژدەیەکە کە مرۆڤ پشت بەزانست دەبەستێو زۆر لە نهێنییەکانی سروشت لە رێگای زانستەوە دەدۆزێتەوە، بەمجۆرە گۆتێ جاری دا کەچەرخی سیحرو خەیاڵ بەسەرچوو، چەرخێکی نوێ دەستی پێکردووە، کە چەرخی زانستو راستیو گەمارۆدانی نهێنییەکانی سروشتە لە دەریاو زەویو ئاسمان، تەنانەت لە جەستەی مرۆڤیش، گۆتێ لەگەڵ دەسەڵاتو خەڵکیدا بە ئاشتی دەژیا، بۆ ئەوەی بتوانێ پێیان پارێزگاری هێزو توانای داهێنانی خۆی بکات، لەشەرو ناکۆکییەکاندا خۆی کەنار گرت، کە هەر دەم لە بەردەم داهێنانو ئەفراندندا دەبونە کۆسپ، کەسایەتی گۆتێ سەرنجی لێکۆڵەرەوەکانی راکێشا بەوەی کە خاوەنی دڵێکی هەڵچووی پڕ لە خۆشەویستییە. بەم جۆرە لە خۆشەویستییەکەوە بۆ خۆشەویستییەکی تر دەگوێزێتەوە مێژووی پڕ لە لەسۆزو چیرۆکی دڵداری، بەدەیان ئافرەت لە دەوری کۆدەبوونەوە.

لەنێوانیاندا هاتووچۆی دەکرد، وەك ئەوەی لەناو گوڵاندا پیاسە بکات، گۆتێ لەو هونەرمەندانەبوو، کە نەیدەتوانی بەدڵێکی سارد کاربکات، دڵە گەورەکەی وەك مۆمێك دادەگیرساند تا لەبەر روناکییەکەیدا شتەکان ببینێ.

رچەشکینی سۆزاوی، زۆر لەگەڵ پلەو پایەی ئەدەبیدا نەدەگونجا، بەڵام گویی بەم قسانە نەدەدا و بۆ ژیانی تایبەتی خۆی دەژیا، هەستی کرد ئەگەر گوێ بەم قسانە بدات ئەوا دەبیتە کەسیکی تر.

تیگەیشتنی مرۆڤایەتی راستەقینە، هەموو سنورەکان دەشکینێ. بەم جۆرە کریستینەی گەیاندە تەختو تاراجی دلی سۆزی مرۆڤایەتی، دلی گەورەترین پیاوی چەرخەکەی.

سەرچاوەکان:

1-Emile Fauguet, Initiaion litteraire, Ed, Academe Francaise , paris

٢-جبور عبدالنور، المعجم الادبی، بیروت، ١٩٨٤.

٣-رجاء النقاش، عباقرة و مجانین، قاهرة، ١٩٩٠.

٣-ئەمریکا
سکوت فیتزجیرالدو هەمینگوای
تەلیسمەکانی ون بوون دەشکێنن

ئەمریکا لەنیوان هەردوو جەنگدا (١٩١٨-١٩٣٩) کۆمەلگایەکی پر لە ژیانەوەو تەنگژەو ئالۆزی بوو، لە سالی ١٩٣٠دا بە ملیۆن ئەمریکی تووشی برسییەتیو نەبوونیو بێکاریو قاتو قری بوون، ئاستەنگەکانی ئابووریو کۆمەلایەتی لەبەرهەمی شاعیرانو نووسەرانی ئەمریکیدا رەنگیان دایەوە، کە دەربری ئەو بێ هیواییو رەشبینیو مایەپوچی کۆمەلی دەکرد، خەلکانی ئەمریکا بە هۆی ئامرازی جازەوە ئازارو خەمەکانیان فەرامۆش دەکردو دەکەوتنە سەماو هەلپەرکیوە، ئەم بێ هیواییەیەش پالی بەئەدیبانەوە ناوە کە بەرەو ئەوروپا بەگشتیو پاریس بە تایبەتی بچن، تاکو هەست بە ئارامی دەرونی بکەن، کە لە ولاتەکەیاندا بۆیان مەیسەر نەدەبوو، ئەودەستە ئەدیبانە لە دەوری (جروترود شتاین) کۆبوونەوە، تاکو ئاواتەکانیان لە بواری ئەدەبو هونەردا بیتە کایەوە، شتاین لەهەموویان زیاتر خاوەن ئەزموونو شارەزایی بوو، دیارە شتاین نەی دەویست ئەدیبان لەخشتە بەرێ، بەلکو ئەویش بە هەمان شیوە هەستی بە ون بوون دەکرد، بۆیە ناوی لینان (نەوەی ونبوو)، دیارە لە ئەستیرە درەوشاوەکانی ئەم نەوەیەش هەمینگوایو سکۆت فیتزجیرالد) بوون ،سەبارەت بە هەمینگوای توانی بەرپەرچی ئەو دژوارییەی بداتەوەو

ناخۆشییەکان تیپەرینیت، توانی سەرکەوتنیکی گەورە لە بواری ئەدەبو ژیان بەدەست بهێنێو بەرامبەر تەنگژەکانی ژیان ددان بەخۆدا بگرێو بەرەنگاری بیتەوە تاکو بەسەری زاڵ دەبێو تەلیسمەکان دەشکێنێ.

سکۆت فیتزجیرالد

فیتزجیرالد، سالی ١٨٩٦ لە شاری سانت پۆل لە دایك بووە، باوکی لەلای بازرگانیك شتی دەفرۆشت، بەهۆی ئەومیراتەی کە بۆیان بەجێ مابوو، توانییان ژیانیکی پر لە خۆشی بەسەربەرن، فیتزجیرالد خویندنی لە ئەکادیمیای سانت پۆلو پاشان لە قوتابخانەی نیومانو کاثولیك لە نیۆیۆرك تەواو کرد، سالی ١٩١٣ بۆ برینستون چوو، سالانی خویندنی زانکۆی پر لە ژیرکەوتنو سەرکەوتن بوو، چیرۆکی دلداری لەگەڵ جینفراکتك بەبێ ئاواتی دڵ کۆتایی هات. لە سالی ١٩٢٠ زیلدا سایری خواست، پاش شەش رۆژ یەکەم رۆمانی بەناوی (ئەمە لایەنیکە لەبەهەشت)دا سەرکەوتنیکی دارایی باشی بەدەست هینا، ٥٠,٠٠٠ هەزار نوسخەی لی فرۆشرا، نزیکەی حەوت هەزار دۆلاری لی چنگ کەوت، ئەم رۆمانە باس لە خراپ بوونی سروشتی ئەمریکا پاش شەری جیهانی یەکەم دەکات، دوای بلاوبوونەوەی ئەم رۆمانە ناوی سکۆت کەوتە سەرزاری هەموو خەلك ئەم هەموو سامانە زۆرە پێویست بوو، لە رەش بینیو ئاژاوە دەربازی بکاتو بەرەو ریکخستنی بەرێ، تاکو زیاتر سەرکەوتنو ناوبانگی دەرکەوێ بەلام سکۆت هونەرمەندیك بوو، کە دلسۆزی چەرخەکەی بوو کە چەرخی جاز بوو، ئامانجیکی دیاری نەبوو، بیری لە دوارۆژ نەدەکردەوە، کەسایەتییەکی پر راراو دوو دلی هەبوو، فیتزجیرالد لەگەڵ زیلدا سایردا پەیوەندی دلداری

پـەیدا دەکاتو دەیخوازێ، زیلدا کچیکی قەشـەنگو پـر لـە زیندەگی بــوو، ئـاواتو خـەونی بـە وینـەکیشو سـەماکەری بالـەوە دەبینـی بـاوەری وابـوو لەتەك مـیردە بـەناو بانگەکەی، نـاوی لـە سـەرزاری هـەموو خـەلك دەبیـت، ناخۆشی رۆژگار لەنیو دەبەنو شتیکی نویی پر لە بـەهرەی پـێ دەبەخشـن، چەند سالێ پیکەوە خۆشیو شادییان بەسەر برد، بیئەژمار دەست بلاوییان کـرد، (کۆلـن ویلسـن) لـە کتیبەکـەیدا، (بیروبـاوەرو یـاخی بـوون) دەلـێ: فیتزجیرالدو زیلدای جوانو شۆخو شەنگو بالا نەونەمام، پارەیەکی زۆریان سەرف دەکرد هەندێ جار جلەکانیان لە چیشتخانە دەگۆری، سواری ماشینی کری دەبوون، ویسکیو شامپانیایان دەنۆشی، لە ئاهەنگیکەوە بـۆ ئاهـەنگیکی تر دەچوون، لە شاریکەوە بۆ شاریکی تر، ژیانیکی پر لە سیحرو ئەفسانەیان پیکەوە بەرێ دەکرد، ئەم ریگایەی لە ژیاندا گرتیانەبەر بەرەو بێ ئـەنجامی بردن، خەونەکانی زیلدا لـە وینەکیشانو سـەماکردندا لـە دایـك نـەبوو ئـەم سەرشیتییەی کـە بەسـەریاندا زالّ بـوو، لەلایـەك بـەرەو مایـەپووچی بـردن لەلایەکی ترەوە چیژی ئەدەبیو هونەری لە چەرخی جازدا چیژیکی جیگـیر نــەبوو، بــەلکو لــە هــەلچوونو داچــوون دابــوو، بۆیــە ســـەرکەوتنی لەرۆمانییەکـەمدا بـەردەوامیی بـەدوادا نــەهات، هەرچـەندە رۆمـانی تـری نووسی، سالی ١٩٢٢ (جوان و شیرین)ی نووسی، رۆمـانی سـێیەمی سـالی ١٩٢٥ (گاتسبی مەزن)ی نووسی، (ت.س ئەلیوت) بەم شیوەیە باسی دەکاتو دەلـێ: هـەنگاوی یەکەمـە کـە رۆمـانی ئـەمریکی بەخۆیـەوە ببینـێ لـەکاتی (هـنری جیمـس)دا (گاتســبی مــەزن) باســی سروشــتی ئــەمریکا دەکــات بــەلام بەشیوەیەکی بەهیزترو تۆکمە تـرو پیشکەوتووتر، (گاتسبی مـەزن) ئیمـرۆ بەیەکیك لە شاکارەکانی جیهانی دەژمـیردریت، لـە کـاتی دەرچوونیـدا سـالی ١٩٢٥ رەواجیکی ئەوتۆی نەبوو، لەرووی دارایـیـەوە بـەرەو کـزی چـوو، نـەیان

توانی رووبەرووی واقیع ببنەوە، بەلکو زیاتر هاندەریك بوو بۆ مەی خواردنەوە، گیروگرفتی مەی‌و رەشبینی وای لیکرد کە رۆمانی چوارەمی لە سالی ١٩٣٢ بەناوی (لەسەمای ڤالس رزگارم بکەن) نووسی، سالی ١٩٣٢ (شەوی درەوشاوەی) نووسی کۆمەلێ وتاری بەناوی (سکوایر) لە ئەنجامی مەستی نووسی، کەباری داچوونی پیشان دەدات، هەموویانی لەژیر ناوی (هەرەس هینان) کۆکردەوە، زۆربەی رەخنەگران لەو باوەرەدان کە فیتزجیرالد تەجاوزی رۆمانی (گاتسبی مەزن)ی نەکردووەو، کە دەستکەوتیکی پر بەهایەو گاتسبی کەسایەتیکە لە ئەمریکا دەدویٚ، بۆ نمونە پیشینانی ئەمریکا چۆن بوون، چۆن خزمەتی ئیستای نویٚ‌و نویخوازی دەکات. گەورەترین کارەسات کە بەرەنگاری سکۆت بۆوە، ئەوەبوو کە ناکۆکی‌و ناتەبایی لەنیوان خیزانەکەیدا سەری هەلدا، کە شیرازەی ژیانی لەگەلٚ زیلدا تیك داو سالی ١٩٣٦ لەیەکترجودا بوونەوە فیتزجیرالد دوا ژیانی لە هولیود بە ناخۆشی بەسەر برد تا لە سالی ١٩٣٧ کەوتە داوی دلدارییەوە لەگەلٚ کچیکدا بەناوی (شیلاگراهام) بەمەش تۆزیٚ لە ناخۆشی دووری خستەوە، لەدواییدا کردی بەکەرەسەی رۆمانیك بەناوی (دوافریشتە)، لەکۆتاییدا فیتزجیرالد بە نەخۆشی دلٚ کوچی دوایی کرد، زیلداش بۆ نەخۆشخانە گویزرایەوە تاکو لە سالی ١٩٤٨ کۆچی دوایی کرد، بەم جۆرە هەردووکیان لە ویلایەتی فیریلاند لەتەنیشت یەکەوە نیژران، ئەستیرەی بەختیان درەوشایەوە، چیرۆکەکانی فیتزجیرالد پاش مردن سەرکەوتنیکی باشیان بەخۆوە بینی، جیرالدو زیلدا بوونە بابەتیك کە زۆری لەسەر بنووسریت بە تایبەتی نووسەریکی ئەمریکی بەناوی (نانسی میلفۆرد)کتیبیکی پینج سەد لاپەرەی لەسەر نووسین.

ئەرنست هەمینگوای (١٨٩٩-١٩٦١)

لە سالی ١٨٩٩ لە ویلایەتی ئیلینوا، لە یەكێك لە لادێكانی شیكاغۆ، لە ناو خێزانیكی چوارخوشكی دا پەروەردە بوو، باوكی پزیشكو دایكی وانەی مۆسیقاو وێنە كیشانی دەوتەوە، لە هاویندا خێزانەكەی لە جەنگەلستانی (مشیگان) ژیانی بەسەر دەبرد، هەرلەمنالیدا فێری راو و شكار بوو، كاتێ تەمەنی بیستو نۆسالْ بوو، كە باوكی خۆی كوشت، لەكاتیكدا كە هەمینگوای خەریكی چاپ كردنی كتێبەكەی بوو بەناوی مالئاوا چەكەكان، ئەم رووداوە دلْ تەزینە كاریكی زۆری كردەسەر هەمینگوای، بوو بەهۆی ئەوەی كە لە ژیاندا سروشی لێ وەربگریت.سالی ١٩١٧ قوتابخانەی ئامادەیی تەواو كرد، بەشداری كرد لە دەركردنی رۆژنامەی (كینزاس سیتیستار). رۆژنامەیەكی ناوچەیی ئەمریكی بوو، لەویدا فێری بنەمای رۆژنامەگەری بوو، لە سالی ١٩١٨ لە شەری ئیتالیادا پارچەیەك تۆپی نەمساوی بەردەكەوێ، ماوەیەك لە نەخۆشخانەی میلانۆ بەسەردەبا، لەویدا بەشی یەكەمی رۆمانی مالئاوا چەكەكان دەنووسێ، كاتێ هەمینگوای بۆ نەتەوە یەكگرتووەكان گەرایەوە، وەكو پالەوانیكی شەری جیهانی یەكەمی ئەمریكی پیشوازی لێ كرا، لەگۆڤاری (تورنتوستار) وەك سەر نووسەری وتار كاری تیداكرد، چەند مانگێك لەشیكاغۆ ژیا یەكەم ژنی لەویدا هینا، پاشان دیدەنی لەگەلْ نووسەر (ئەندرسۆن) كرد، هانیدا كە بۆ پاریس بچێ، سالی ١٩٢١ لەگەلْ ژنەكەیدا سەفەریان كرد، نزیكەی حەوت سالْ لە پاریس مانەوە بە پیتترین ژیانی ئەدەبی هەمینگوای بوو، لە پاریس لەگەلْ نووسەرانی دوور خراوەی

وڵات وەکو (گێرترود شتاینر) عەزرا پاوەند، فورد مادوکس فور، سکوت فتزجیرالدا پەیوەندی پەیدا کرد، (گێرترود شتاینر) نووسەرو دەولەمەندیکی ئەمریکی بوو، کاریکی زۆری کردە سەر هەمینگوایو یەکەم قەسیدەی بۆ نووسی، لە سالی ١٩٢٣ هەمینگوایو ژنەکەی بەرەو ئەمریکا گەرانەوە، ماوەیەکیش لە تورنتو لە کەندا مانەوە، کە (جۆن)ی کوری لەوێ لەدایك بوو، پاشان وازی لەکاری رۆژنامەگەری هینا، سالی ١٩٢٤ دەستی بە نووسینی رۆمانو شیعر کرد، جاریکی تر بەرەو پاریس گەرانەوە بۆ ئەوەی بپەرژیتە سەر نووسینەکانی، ژیانی هەمینگوایو ژنەکەی لە پاریس ئاسان نەبوو لە شوقەیەکی ساکاردا دەژیان، ئەم ژیانە ساکارو سادەیەی لەکتیبەکەیدا بەناوی (گردۆلکە سەوزەکان) خستەروو، خۆشەویستیو دلسۆزیو خۆبەخت کردنی ژنەکەی وای کرد کە تەحەمولی ئەو ژیانە بکەن، کە هەمووی بۆ خویندنەوە تەرخان کردبوو، بەکارەکانی مۆباسان فلۆبیرو بۆدلیر سەرسام بوو، ئیلهامی لی وەرگرتن لەسالی ١٩٢٥ یەکەم کۆمەلە چیرۆکی بەناوی (لەچەرخ ماندا) بلاوکردەوە، لەهەمان سالدا هەمینگوای گەشتیکی بۆ ئیسپانیا کردو کەرەسەی ئەدەبی باشی کۆکردەوە پاش حەوت سالٚ کتابی (مردن لەکاتی رەسەنایەتی) دا بلاوکردەوە، دوای گەرانەوە لە ئیسپانیادا سالی ١٩٢٦ رۆمانی (رۆژ جاریکی تر هەلدێ) دوای ئەم چیرۆکە هەمینگوای لەریزی پیشەوەی چیرۆك نووسانی چەرخەکەی دەهات. سالی ١٩٢٧ لە ژنی یەکەمی جودا دەبیتەوە، پاشان دەچیتە سەر ریبازی کاثولیکی تاکو بتوانێ کچیکی زەنگین بەناوی (پولین فایفر) بخوازێ، هەمان سالٚ رۆمانی (پیاوانی بێ ژن)ی نووسی، دوای ژن هینانی بەرەو ئەمریکا گەرایەوە، دەسنووسی چیرۆکی (مالئاوا چەکەکان)ی لەگەلٚ خۆیدا هینابوو، پاش بلاوکردنەوەی ئەم چیرۆکە سالی١٩٢٩ ناو و ناوبانگیکی زۆری

پەیداکرد، ئەم چیرۆکە بە شێوەیەکی گشتی ژیانو تاقی کردنەوەی کەسایەتی نووسەرپیشان دەدات لەشەرو خۆشەویستیدا، باس لە مرۆڤ دەکات کە پشت لە کۆمەڵ بکاو بە تەنیا بژی، پاڵەوانی چیرۆکەکانی (کاترینو فردریك) بوون، توانییان چەند مانگێك لە خانوویەکی چیایی دوورە پەریز بژین. (کاترین) بەهۆی منداڵ بوونەوە دەمریت، (فردریك) دەمینیتەوە تاکو تالی درك پێ بکات، کە مرۆڤ بەتەنها ماسییەکە لە دەرەوەی ژینگەکەی ناتوانێ هەڵ بکات، پاشان پاڵەوانەکەی هاواری لێ هەلدەستیو دەلێ: جیهان تاکەکان لەناو دەبات، هەمینگوای وەکو زۆربەی نووسەرانی ئەمریکی بە بیرو باوەری پیشکەوتنخوازانی ئەوروپا لەسەرووی هەموویانەوە (دۆس پاسۆس) کاریگەربوو، لە سالی ١٩٣٢ هەمینگوایو هاوسەرەکەی بۆ ئەمریکا گەرانەوە رۆمانی (مردن لەکاتی رەسەنایەتی) دا نووسی ئەم رۆمانەش باس لە زۆرانبازی گاکان دەکاو دەلێ: ئەم شانۆیە، تاکە شوینە کە مرۆڤ ژیانو مردن شان بە شانی یەکتر ببینێ، سالی ١٩٣٣ بە ریوەبەری گۆڤاری (ئیسکویر) داوای لیکرد کە گەشتیك بۆ ئەفریقا بکات، تاکو چەند وتارێ لەسەر دیدەنییەکانی تۆمار بکات، ماوەیەك لە ریگای ئیسپانیاو پاریس مایەوە، بە کینیا گەیشت، ئەم گەشتەی بە فرۆکەی تایبەت بە ئەنجام گەیاند کە بەسەر چیای (کلیمنجارو) تێ پەری، لەبەرهەمی ئەم گەشتەدا، چیرۆکە بەناوبانگەکەی لە دایك بوو بە ناوی (بەفرەکانی کلیمنجارۆ) کە سالی ١٩٣٦ لە گۆڤاری ئیسکویر بلاوی کردەوە، کە لە دواییدا وەکو فیلمێ پیشاندرا، سالی ١٩٣٥ لە کاتیك دا کەژیانیکی پر لە کەیفو سەفای لە خانوە قەشەنگەکەیدا بەسەر دەبرد، چیرۆکی (گردۆلکە سەوزەکان)ی نووسی، تەنگژەی ئابووریو بێکاری بەشێکی گەورەی ئەمریکای گرتبۆوە، ئەم کارەساتو رووداوانە کاریگەری گیانی کردە

سەرهەمینگوای و بوو بەهۆی لەدایك بوونی چیرۆکی (هەتبیتو نەتبیت) سالی ١٩٣٧ بلاوی کردەوە، لەم چیرۆکەدا هەمینگوای کیشەی خەباتی نیوان دەولەمەند و هەژارەکان دەردەخاتو کەسایەتییەکی ساکار ئارەزووی کاری خیری هەیەو سیمای ئازایەتی پیوە دیارە، وەکو (هاری مورگن)و هاوسەرەکەی (ماری). کاتێ شەری ناوخۆیی لە ئیسپانیادا سەری هەلدا، هەمینگوایو دۆس پاسۆسو لیلیان هیلمان، زۆر تر لە رۆشنبیرانو ئەدیبان پشتگیری خۆیان بۆ کیشە کۆمارییەکان راگەیاند، هەمینگوای وەکو پەیامنیریك لەسەرجەنگی ئیسپانیا کاسیتیکی لەبارەی شەرەوە تۆمار کرد، کاتێ رۆزفلت پیی زانی داوای لیکرد لە کۆشکی سپی بیخاتە روو، کاتێ بۆ ئەمریکا گەرایەوە، لەژیر چاودیری نووسەرانی ئەمریکا پیشکەشی کرد کە لە بەرژەوەندی کیشەی کۆمارییەکانی ئەمریکا بوو، ئەم رووداوانە شانۆی چێ کرد بەناوی تابوری پینجەم، (بۆکێ زەنگەکان لی دەدرێ) سالی ١٩٤٠ بلاوی کردەوە، رووداوەکانی ئەم رۆمانەی لەچوارچیوەی شەری ناوخۆی ئیسپانیا وەرگرتووە، رەمزی کەسایەتییەکانی لە هەلویستی نەتەوایەتیو نیشتمانپەروەریو سەربەخۆیی‌دا پیشان داوە، لەکەشو هەوایەکی رارادا خەباتی چەکداریو مردنیکی چاوەروان کراوی پرحەتمی خستۆتە روو، هەستی مرۆڤایەتی تیدا شی کراوەتەوە، درندایەتیو دلسۆزیو قوربانی لەپیناوی کیشە گەورەکەیدا دەربریوە، پاش بلاوکردنەوەی ئەم چیرۆکەی هەمینگوای تەراقی لە ژنی دووەمی پێ گەیشت، ژنی سێیەمی هینا بەرەو (شرق الاقصی) چوو، هەردووکیان پەیامنیربوون، بەدوای شەرەکان دا چوون، سالی ١٩٤٤ هەمینگوای کرا بەسەرۆکی گۆڤاری (کولییر)ی ئەمریکی لەلندن،، هەموو پەیامنیرانی ئەوروپا لەژیرچاودیری هەمینگوای‌دابوون، لە لەندەن سەرەرۆییەك لەگەڵ (ماری)دا دەکات، کە پەیامنیری گۆڤاری

(تایم)و (تایمس) ی ئەمەریکی بوو، لە هاڤانا سالی ١٩٤٦ دەیخوازێ، پاش ئەوەی لە هاوسەری سێیەمی جودا دەبیتەوە، لە سالی ١٩٤٩ هەمینگوای دەست دەکات بەنووسینی چیرۆکی (لەپشت رووبارو لەژیر درەختەکان)دا، کە سالی ١٩٥٠بلاوی کردەوە، ئەم چیرۆکەش، چیرۆکیکی ساکاربوو، ئەگەر لەگەڵ بەرهەمەکانی پیشووی بەراوردی بکەین رەخنەگران زۆر توانجیان لێداو رەتی ئەوە کرایەوە کە بۆ زمانانی تر وەربگیردریت، بەلام نووسەر تۆلە لە رەخنەگران دەستینیتەوەو چیرۆکی (شیخو دەریا) سالی ١٩٥٢ دەنووسێ، لەم چیرۆکەدا نووسەر وینەی جەنگی نیوان راوکەری ماسی لە دەریای کاریبی لەگەڵ ماسی گەورە دەگرێ، رۆلی سەرکەوتنی هیزی مرۆڤایەتی بەسەر هیزی سروشت دەردەبرێ، سەرکەوتنیکی جەماوەری باش بەخۆوە دەبینێ، هەرچەندە رەخنەگران بە کاریکی دەستکردیان دادەنا، سالی ١٩٥٤ خەلاتی نۆبلی ئەدەبی پێ بەخشرا. بەلام بۆ وەرگرتنی خەلاتەکەی نەیتوانی بۆ ستوکهۆلم سەفەربکات، چونکە لەکاتی لیکۆلینەوەدا کە بۆ گۆڤاری (لوك) ئەنجامی دەدا، لە فرۆکە بچوکەکەی خۆی کەوتە خوارەوە، لەنیوان سالانی (١٩٥٨-١٩٥٩) هەمینگوای لە ئیسپانیا لیکۆلینەوەیەکی رۆژنامەگەری لەسەر زۆرانبازی گاکان جێبەجێکرد، بۆ گۆڤاری (لایف)ی هەنارد سالی ١٩٦٠ لەژیر ناوی (هاوینیکی ترسناك) بلاویکردەوە، پاش ئەوەی بەناچاری وازی لە هەموو ئارەزوەکانی لە راو و جەنگی گاهینا، ریگای خەستەخانەی گرتەبەر، لە ٢٣ ئەبریل سالی ١٩٦١ نەشتەرگەرییەکی بۆ کرا، بۆ رۆژی دوایی هاوسەرەکەی بە دەنگی گوللەیەك خەبەری بۆوە، بینی کە میردەکەی مالئاوایی لە ژیان کردووە.. بەم جۆرە ئەرنست هەمینگوای رۆلی گرنگی لەژیان بینی، توانی ناوبانگی جیهانی بۆ خۆی بەدەست بهینێ، رۆژنامەکان روناکی زۆریان خستە سەر وینەکەی و

ناوی لەسـەرزاری هـەموو خـەڵك دەزرینگیتـەوە تەنانـەت نەخویندەواریشی گرتۆتەوە..

C.Sampson, The concise combridge History of English literatur Combridge, 1961

٤-روسیا

دەبێ دوای پیرۆسترۆیکا گەرانەوەی سۆلجنستین شوینی زاخارۆفی ئاشتیخواز بگریتەوە

یەکێك لە هەرە نووسەرە بەرزەکانی ئەمرۆی روسیا (سولجنستین)ە کە دوای بیست سال دەربەدەری، رۆژی هەینی ٢٥ی ئایاری ١٩٩٤ بۆ روسیا گەرایەوە لە هەموو جیهاندا بایەخیکی زۆریان بەم گەرانەوەیە دا، کە لەوانەیە بەولات ئاشنابوونەوەی، کاریکی گەورە بکاتە سەر دوا رۆژی گەلەکەی‌و رۆلی تولستۆی نوێ ببینێ، بەتایبەتی شوینی چۆلی ئەندریە زاخارۆفی ئاشتیخواز بگریتەوە، لە بەجێگەیاندنی پرۆسەی ئاشتی‌و ئازادی‌و داکۆکی کردن لەمافی مرۆڤدا، بەهەزاران لە دۆستانی‌و بەدەیان لە ناحەزانی لە هەموو چین‌وتویژەکانی کۆمەڵ، لە رۆشنبیر، لاو، قەشە، رۆژنامەنووسان، نوینەری دەولەت‌و پاریزگاری مۆسکۆ لە ئیستگەی یادوسلاڤسکی پیشوازییان لە خاوەنی خەلاتی نۆبل کرد. هەروەکو ئاشکرایە لە سالی (١٩٧٤)ەوە سۆلجنستین لە دوورە ولاتیدا لە ئەورووپای رۆژئاوادا، بەتایبەتی لە ئەمریکا پەناهەندەیەو دژی کۆمۆنیست دەجەنگێ، بۆیە شتیکی ئاسایییە کە دەستەیەك لە گەرانەوەدا لە دژی بوەستن. ئەمە لەلایەك لەلایەکی ترەوە، راگەیاندنەکانی ئەمریکا زۆر بەسوکایەتی مامەلەیان لەگەلدا کرد، چونکە رۆژیك لەرۆژان لەگەڵ جۆری ژیانی ئەمریکا نەبوو، وە بەکۆمەلگایەکی پەککەوتووی لەقەلەم دەدا. لە

دیدەنییەکی تەلەفزیونیدا لە سیبتەمبەری١٩٩٣دا، وتی: خوم لەقوللەی عاج پابەند ناکەم، هەروەها خۆشم بۆ هەلبژاردن ناپالیوم، بەلکو دەچمەوە گەر دەرفەت ببێ، هاوکاری هاونیشتمانییەکانم دەکەم.

(نووسەر نابێ لە گەلەکەی جودابیتەوە، بەلکو دەبێ هاوبەشییان بکات، چونکە گەل ئیمرۆ سەرە دەزووی لەدەست داوە، بۆیە پیویستە نووسەر دەنگی خۆی بەرزبکاتەوەو رۆلی خۆی ببینێ لە هوشیاری ئەخلاقیدا(١).

(سۆلجنستین جەختی لەسەر ئەوە کرد، کە نیازی نییە حیزبیکی سیاسی چێبکات، رایگەیاند کە روسیا لە کارەساتیکی گەورەدایەو نالەو ئازار لەهەموو لایەکەوە بەرزدەبیتەوە(٢).

سۆلجنستین بەوە ناسراوە کە دژایەتی کۆمۆنیستی کردووەو، هەلگری هزری نەتەوایەتییەو، داوای دروستکردنی ئیمپراتۆریەتی سلاڤی دەکات، کە لە روس‌و ئۆکرانیاو روسیای سپی‌و بەشیك لەکازاخستان بگریتەوە. (باوەری وانییە کە میکایل گورباکوف کەسیکی ریفۆرمیزم بووبێ، هەروەها بۆ ڤیلادیمیر زیرنۆڤسکی نەتەوەپەرست هیچ شتیکی نییە، تەنیا وشەیەکی رەق نەبێ)(٣). سۆلجنستین گەشتیکی پەنجاو پینج رۆژی لەسەرانسەری روسیادا کرد، بۆ ئەوەی لە نزیکەوە لە گیروگرفتەکان بگات:- وتی: (راستە میللەتەکەم لە فەقیری‌و دەردەسەری دەژی، بەلام زۆربەی زۆری ئەو خەلکانەی چاوم پییان کەوت، وایان لێکردم کە گەشبین بم)(٤). (بەپیچەوانەوە ئەمرۆ گەلەکەم پێگەیو، بۆئەوەی لەدوا رۆژی خۆی بگات(٥).

سۆلجنستین رەخنەی توندی لە سیاسەتمەدارانی روسیا گرت، کە لەرووی ئابوورییەوە، پەیامداری زۆربەی زۆری خەلکی نین، بەتایبەتی چینی کریکارو جوتیاران هەروەها وتی:- (دیموکراتییەت لە روسیا ونە، گەل

خاوەنی چارەنووسی خۆی نییە). ئەم قسانەی رادیکالەکانی نیگەران کرد، (سەرکەوتنی جیرنۆڤسکی لە هەلبژاردنی ئەم دواییەدا ئەوە دەگەیەنێ کە کاربەدەستان هەستیان بەکارەساتی گەل نەکردووەو بەشیوەیەکی ژیرانە هەلس وکەوت ناکەن)(٦). نیازی لەم گەشتەی ئەوەیە کە دەنگی گەل بەلیپرسراوان بگەیەنی، بۆ ئەمەش چاوی بەسەرۆك یلتسن کەوتو بریارە لەتشرینی یەکەمی ئەمسالدا لە پەرلەمان قسە بکات.

سۆلجنستین لەچەند دیریکدا :- (٧)

ئەلکسەندەر سۆلجنستین سالی ١٩١٨، لە شاری لیکۆڤودج لە دایكو باوکیکی قەوقازی رۆشنبیر چاوی هەلهیناوە، پیش لە دایك بوونی باوکی بەکارەساتی ماشین کۆچی دوایی کردووە، دایکی ئەرکی پەروەردەکردنی گرتۆتە ئەستۆ. بیرکاری لە زانکۆی رۆستوڤادا خویندووە، وانەی ئەدەبیشی لە زانکۆی مۆسکۆدا تەواو کردووە. لە شەری دووەمی جیهانیدا، بەروتبەی کابتنی مەدفەعی بەشداری تیدا کردووە، سالی ١٩٤٥ لە کار لادەبرێ، چونکە لە نامەیەکیدا رەخنە لە ستالین دەگرێ، بۆیە هەشت سالٚ لە گرتوخانەکانی سیبیریا لەگەلٚ سی سالی تریش بەدەست بەسەری ژیان بەسەر دەبات. تاکو سالی ١٩٥٦ لە ریازان لە ناوەراستی روسیا بۆ کارکردن وەکو مامۆستایەکی بیرکاری دادەنرێ. لەشەستەکاندا رەوشی سیاسی ولاٚت بەرەو سرینەوەی پاشماوەی ستالین دەچیٚ، لە سالی ١٩٦٢دا یەکەم رۆمانی بەناوی (رۆژی لە ژیانی ئیڤان دنیسۆڤیتشی) بۆ گۆڤاری (توفرمیر)ی دەنیرێ. بەخیرایی بلاٚوی دەکەنەوەو رەواجیکی باشی دەبیٚو نووسەرەکەی دەکات بەپیشرەوی هاوچەرخی ئەمرۆی روسیا. ئەم رۆمانەش سەرچاوەکەی لە گرتوخانەکانی سیبیریاوە هەلدەقولیٚ لەسەردەمی ستالیندا، بەزمانیکی

ساکار نووسراوە. بە یەکێك لە ڕۆمانە بەناوبانگەکانی جیهان دادەنرێ، وەرگێردراوەتە سەر زۆری زمانە زیندووەکانی گیتی. لەسالی ١٩٦٣دا کۆمەلە چیرۆکیکی کورتی بەچاپ گەیاند، بەلام ڕیگای بلاوکردنەوەی لی گیرا. سالی ١٩٦٨ (خولگەی یەکەم)ی دەرکرد، زۆربەی ڕەخنەگرەکان بەکاریکی هونەری دادەنین، کە ڕەمزو چەمکی بەکاربردووەو ئەدەبو بیرکاری تیهەلکیش بەیەکترکردوون. لە هەمان کاتدا باسی تاقیکردنەوەی کەسایەتی خۆی لەمەنفا دەکات. لەهەمان سالدا (بالای قرژەنگ)ی دەرکرد. نووسەر سودی لە ئەزموونی خۆی وەرگرتووە، کاتێ توشی نەخۆشی سەرەتان دەبێ لە تاراوگەی کازاخستانداو لە ناوەراستی پەنجاکانیشدا بەسەرکەوتوویی چارەسەر دەکریت. ئەم ڕۆمانەش شیوازیکی قورسو گرانی بەحۆوە گرتووە. سالی ١٩٧٣ بەشی یەکەمی لە ڕۆمانی (ئەرخەبیلی پۆلاین)ی بلاوکردەوە، لەلایەن (کەی. جی.بی) یە وە دەست بەسەر نوسخە ئەصلیەکەیدا گیرا. کە بەنهینی بەناو خەلکدا بلاودەکرایەوە، نووسەر بەشیوەیەکی ورد باس لەسەربازگەو شوینە گرتوخانەکانی سۆڤیەت دەکات لەکاتی شۆرشی ئۆکتۆبەرو ریکخستنو فراوانکردنی لە سەردەمی ستالیندا. بەهۆی بلاوبوونەوەی بەرگی یەکەمی ئەرخەبیلەوە ڕۆژنامەکانی سۆڤیەت هیرشیکی بەربلاویان کردە سەر سۆلجنستینو تاوانی گەورەیان خستە پالیو لە ١٢ی شوباتی ١٩٧٤دا، دەستوری دوورخستنەوەی دەرکرا. سالی ١٩٧٦، بەشیك لە کتابی (لینین لەزوریخ)دای چاپ کرد، هەروەها دانانی چەند کتابیکی تری ڕەخنەگرانە لەکاتی دوورخراوەیدا لە سویسراو نیرمۆنتی ئەمریکادا، بەتایبەتی لەسالی ١٩٨٠دا کتابی (سنەوبەرو گویرەکە)ی بلاوکردەوە، کە باس لە ژیانی ڕۆشنبیری سۆڤیەت دەکات. هەروەها کتابی (خەتەریکی کوشندەیی) کە بەهەلە تیگەیشتنی ئەمریکا لە بارەی

وڵاتەکەیەوە شیدەکاتەوە، باشترین کاری سۆلجنستین لە ئەمریکادا کتابی (رەورەوەی سوورە)، کە نزیکەی پینج هەزار لاپەرە دەبیت، لە میژووی شۆرشی روسیاوە دەدوێ.

سەرچاوەکانی ئەم باسە:

١-.Lefigaro, 11 Juin, Paris, 1994

٢-جلال الماشطة (سۆلجنستین العائد الى موسکو) في جريدة الحياة، حزيران ١٩٩٤، لندن.

٣-DN, 22 JuLi, stokholm, 1994.

٤-هەمان سەرچاوەی پیشوو.

٥-L' EXPREES, 9Juin, Paris, 1994.

٦-جلال الماشطة، سەرچاوەی پیشوو.

٧-جاد الحاج، (سولجنستین العائد الى روسيا)، ٢٩ ايار، جريده الحياه، لندن، ١٩٩٤.

پوشکین

گوولەیەك بەر دڵە گەورەکەی پۆشکین کەوت

کەلە شاعیری جیهانی ئەلیکساندەر پۆشکین لە دلی روسەکاندا پلەو پایەیەکی بەرزی هەیە، هەروەك چۆن ئینگلیزەکان بۆ شاعیری مەزن شەکسپیری دادەنین، ئەگەر لە رووی ئەدەبییەوە پۆشکین لە شەکسپیرەوە نزیك بی، ئەوا جیاوازییەکی گەورە لە نیوانیاندا بەدی دەکریت، بەتایبەتی ئەو رووداوو کارەساتانەی کە بەسەر هەر یەکیکیان هاتووە، شەکسپیر لە چەرخی حەڤدەهەمدا بەهیمنیو ئارامی ژیاوە، بەشداری هیچ شەروشۆریکی نەکردووە، هەموو هەوڵو کۆششی بۆ ئەدەبەکەی تەرخان کردبوو، تووشی گیرمەو کیشە نەبوو کە کاربکاتە سەر ژیان و بەرهەکانی، کوتاییشیبەشیوەیەکی سروشتی بوو، بەلام پۆشکین بەپیچەوانەوە، ژیانی پربووە لە ناخۆشیو تەنگژە، کۆتاییەکەشی بەکارەساتیکی ناخۆشتر دواییهات، سالی ١٧٩٩ ئەلیکساندەر پۆشکین لە مۆسکۆ هاتۆتە دنیاوە، نەنکیو کارەکەریك پەروەردەیان کردووە، بەدەیان چیرۆکی فۆلکلۆرییان بۆ گیراوەتەوە، لە دیوەخانی دایکیدا گویرایەلی شیعرەکانی کرمزین (١٧٦٦-١٨٢٦)و دیمتریف بوو، باوكو مامیشی شیعریان دەنووسی، لە کتیبخانەکەی مالەوەیان بەرهەمی سەرجەم شاعیرانی فەرەنسی هەبوو، بەم جۆرە پۆشکین لە خیزانیکی ئۆروستوقراتی، پر لە رۆشنبیرو سامان چاوی کردۆتەوە، ئەم خیزانە لە بنەچەدا حەبەشی بوونە، دایکی پۆشکین لە نەوەی کەسیکە بەناوی ئیبراهیم هانیبال، هانیبال منداڵیکی حەبەشی بووە،

(بەڵام خۆرهەڵات ناسەکانی زانکۆی مۆسکۆ سوورن لە سەر ئەوەی باپیری پۆشکین میسری بووە، نەك حەبەشی). بازرگانی کۆیلە لە وڵاتەکەی خۆی بردوویانە، سەفیری روسیا لە تورکیا کریویەتی، سەفیر لە روخساری منداڵەکەدا زیرەکیو نەجیب زادەیی بینیوە، پیشکەش بە ئیمپراتۆری روسیای ناسراو بەبطرسی گەورەی کردووە، کە بەیەکەم ئیمپراتۆری روس دادەنرێ کە هەولی داوە شارستانیتی رۆژئاوا بهینیتە ناو وڵاتەکەیەوە. بطرسی گەورە لە نیوان ساڵانی (١٦٧٢-١٧٢٥) ژیاوە. یەکەم ئیمپراتۆریەتی روسە، کەتوانی گۆرانکارییەکی شارستانیتی لە هەموو لایەکەوە بەرپابکات، بطرسی گەورە بەمنداڵەکە سەرسام بووە، بایەخی زۆری پیداوە، ناویکی ناوخۆیی بۆ دۆزیوەتەوە بەناوی ئیبراهیم هانیپال، ئەرکی پەروەردەو خویندنی کیشاوە، کردوویەتی بەیەکیك لە کەسەکانی خیزانەکەی، کچیکیشی لە ئۆروستوقراتییەکانی روسیا بۆ خواستووە لە نەوەی ئەم حەبەشیەدا پۆشکین پەیدا بووە، لە سیمای پۆشکیندا بنەچەی دەبینرێ، رەنگی ئەسمەرە، پرچی قژی لوولە، لچەکانی ئەستوورن وەك ئەفریقییەکان هەر لە منالییەوە زیرەکیو بیرتیژی پیوە دیاربووە، زور خوی بەخویندنەوەوە خەریك کردووە کتیبخانەکەی پربووە لە کتیبی فەرەنسی وەکو دابو نەریتی ئۆرستوقراتی روسیای ئەوکات، روسیا لە رووی شارستانیتیدا، فەرەنسای بەنموونەی بەرزی رۆشنبیری داناوە، چاوی بریوەتە دیاردە پیشکەوتووەکانی، برابچووکی پۆشکین لە بارەی پۆشکینەوە دەڵێ: بەشەو خۆی دەخزاندە کتیبخانەکەی باوکمەوە، لە تەمەنی یانزە سالیدا توانی بەشیکی زۆر لە کاری ئەدەبی فەرەنسی ئەز بەر بکات کە تەمەنی گەیشتە بیست ساڵ وەکو شاعیریکی گەورە لە ناو رۆشنبیراندا

ناوبانگی دەرکرد، شیعرەکانی لــە لایــەن هاوڕێکانییــەوە دانــی پیــانراوە، مـامیو جوکۆفسکی (١٧٨٣-١٨٥٢) شـاعیر، تەنانـەت گبریــال دیرجـافین (١٧٤٣-١٨١٦) شـاعیری بــەناوبانگ بــە بــەهای شــیعرەکانی هــەلداوە، هەرچــەندە شیعرەکانیشــی تــازەو نــۆ نەخشــەبوونە، لــە منالییــەوە دەســتیکردووە بەخویندنی زمانی فەرەنسی لە تەك زمانی روسیدا، لە ژیـانیدا فـەرمانیکی وەزارەتـی دەرەوە وەردەگـرێ، لـە هـەمان کاتیشـدا شـیعر دەنووسـێ یەکـەم قەسیدەی سالی ١٨٢٠ نووسیوە، بەناوی (روسلانو لیودمیلا) کە پالەوانیتیو گالتەبازاری پیکـەوە ئاویتـە دەکات، شیعرەکانی پۆشکین، کـە باسـی ئـازادی دەکات لە رووی دارشتنەوە بەوپەری بەهیزیو رەسەنایەتییەوە دەریبریون، لە رووی وینەی هونەرییەوە، نموونەی نوێبوونـەوەو شـاکاری زینـدووی بـێ وینەن، پوشکین سـەر بـەهیچ کۆمەلەیـەکی نـهینی نـەبوو، بـەلام پـەیوەندی بەپیاوانی شۆرشی دیسەمبەرەوە هەبوو، شیعرە ئاگرینـەکانی ئـەو دەسـتو ئەم دەستی پیدەکرا، بەتایبەتی قەسـیدەی گونـدو ئـازادی، کـە دەنگـوباسـی گەیشتە پۆلیسـی ئیمـپراتۆر لـە وەزارەتـی دەرەوە گویزرایـەوە، لـە سـالانی (١٨٢٠-١٨٢٤) بـۆ سـیبیریا دورخرایــەوە، لــە (١٨٢٤-١٨٢٦) لــە ژیــر چــاودیری پۆلیسدا بوو، دوورخستنەوە لـە بەرهـەمی نەخست، بـەلکو بەپیچەوانـەوە، سالانی بەندیخانەی بەهرەی شیعری زیاتر کـرد، خـەیالو ئاسـۆی بەدیمەنـە جوانەکانی دەریاو چیاکان فراوانتر کرد، گەشتیکیبۆ قەوقازو قـرم کـرد لـە سالی (١٨٢٣-١٨٢٤) قــەرەجی نووسـی کـە بـەلۆرد بـایرۆن موتەئەسیربووە، لـە سـالانی (١٨٢٢-١٨٣١) (ئۆجـین ئــەنگینی) نووســی، ریوایــەتیکی شــیعرییە بەباشترین دانراوەکانی پۆشکین دادەنرێ، ئۆجین ئـەنگین لاویکـە لـە سـەر ریـرەوی فەرەنســی پــەروەردە بــووە، زۆر وریایــە، خۆپەرســتە، بەگومانــە، بـیزارە لـە ژیـانی کۆمـەڵ، لە ناکـاو دەبیتـە خـاوەنی سامانیکی زۆر کـە لــە

مامییــەوە بــۆی بـــەجێدەمینێ، ناچــار دەکــرێ کەســان بطــرس بــۆرگ بەجێبهیلێو بەرەو لادێ بچێ لەویدا پەیوەندی بەلانسکی شاعیرەوە دەکات، پیکەوە سەردانی مالی خــاتو لاریـن دەکـەن، کـە لەگـەڵ دووکچەکـەیدا، ژیـان بەسەردەبات یەکەم تاتیاناو دووەمیان ئەولگای دەستگیرانیلانسـکی. ئـەنگین حـەز لـە تاتیانـاو چاوبـازیش لەگــەڵ ئــەولگا دەکـات، لانسـکی رووبــەرووی دەبیتەوە، دەکەونە زۆرانبازی ئۆجین ئەنگین سەرکەوتن وەدەست دەهینێو پـاش ئـەم کارەسـاتە گونـدی بـەجێدەهیلێو گەشـتیکی دوورودریــژ دەکـات، پاشان بەرەو سان بطرسبورگ دەگەریتەوە، دەبینێ تاتیانا بۆتە ژنی یەك لە جەنەرالەکان، دلی بۆی لیدەدا، ئافرەتەکەش هەرخۆشی دەوێ، بـەلام لەگـەڵ میردەکەی بەوەفایە، نایەوێخیانەتی لی بکات گوێ بۆ دەنگی سـۆز رانـاگرێ. رەخنــەگرەکان ئــەم ریوایەتــە بەریوایــەتیکی زۆر ورد دادەنیــن لــە رووی رووداوو گرییەوە، هەندیکیتر دەلیـن قەسـیدەیەکی لیریکییـە کـە داهینـانی بەخۆوە گرتووە، بەشیکیتر بە بەلگە نامەیەکی میژوویـی لـە قەلـەم دەدەن کـە وینـەی کۆمـەلگای روسـیا لـە چـەرخی پۆشکین دا پیشـان دەدات. سـالی (١٨٣١) شـانۆگەرییەکی بـەناوبانگی نووسـی بـەناوی (بوریــس گۆدۆنــۆڤ) کەدرامایـەکی میژووییـە لـە سـەر شـیوازی شەکسـپیر، لــە کـۆتو پیوەنــدی کلاســیکی دەربـــاز دەبــێ، بـــەکاتی جیـــاوازو شـــیوازی جـــوداوازەوە کەسـایەتییەکانی خسـتۆتە روو پالەوانــەکانی لــە نیـوان دوو کەسـایەتیدا دابـەش کـراوە، قەیسـەر بۆریـس ئـازاریکی زۆر لــە دەروونیدایــە، چونکـە بەکوشتنی منالی قـەرزارە، دیمـتری ئـەویش دەکـرێ بەقەیسـەر دابـنرێ، کە روسـیای کـۆنو کرملـینو کلیسـەی بویــار، مــەیدانی جــەنگو شــەقامە گشتییەکانی شاریان لە دەوروپشتەوەیدا خراونەتـە روو، رووسـیای ئیسـتاش

لە چیرۆکە شیعری ئۆجین ئەنگین کە لە سالی (١٨٣٠) نووسیوویەتیو خستوویەتییە روو هەروەها چیرۆکە شیعری مازیبا لە پولتاڤا (١٨٢٨)و چیرۆکە شیعری (سواری مس) سالی (١٨٣٢) نووسیون کە کەسایەتی بطروسی گەورەی تیدا بەرجەستە دەکات، سالی (١٨٢٦) دەست بەسەری لە سەر هەلدەگیرێ، پاش مردنی ئەلیکساندەری یەکەم بەرەو مۆسکۆ دەگەریتەوە، سالی (١٨٣٣) بووە بەئەندامی ئەکادیمیای سان بطرسبۆرگ، بۆ ماوەیەکی کەم قەیسەر قسطنتطین فەرمانی گرتە دەست، پاشان فەرمان کەوتە دەست براکەی سییەم (نیقۆلا) کە لە چەرخی قەیسەردا پۆشکین دوا تەمەنی بەرێ کرد، تووشی گەورەترین قەیران بۆوە، کە لە کۆتاییدا گیانی تیدا سپارد، نیقۆلای گەورەترین زۆرداره کە روسیا بەخۆیەوە بینیوە. لە چەرخی ئەمدا شۆرشیك بەرپابوو، بۆئەوەی زولمو زۆرداری نغرۆبێ، ئەم شۆرشە شۆرشی ١٤ی دیسەمبەری ١٨٢٥ بوو شۆرشەکە شکستی هینا، قەیسەر بەشیوەیەکی زۆر توندوتیژ مامەلەی لەگەڵ بەشداربوان کرد. بەشیکی لە سیدارەدا، بەشیکی تریشی بۆ سیبیریا دوورخستنەوە، پۆشکین پەیوەندی بەدیسەمبەرییەکانەوە باش بوو، ئەمەش وای کرد کە قەیسەری لیهان بدەن. بۆئەوەی سزای بدات هەرچەندە هیچ بەلگەیەك بەدەستەوە نەبوو کەپیی تاوانبار بکریت، بەتەنیا گومانی ئەوەی لیدەکرا کە برادەرایەتی سەرۆکەکانی شۆرشە، داوای لیبوردنی لە نیقۆلای کرد، ریگای بەشاعیردا کە دیدەنی بکات، هەولیدا کە بیکات بەشاعیری دەربارو بەرگری لە قەیسەرو دەولەت بەشیعرو نووسینەکانی بکات، قەیسەری زۆردار کە هەلویستی دژ بەئازادیو پیشکەوتن بوو، هەوڵو کۆششی دەدا کە دەسەلاتیخۆی بەسەر جەماوەردا بەزەبری تۆقاندنو توندوتیژی بسەپینێ، ئەم ریبازەی کاری لە

دلی پۆشکین کرد، پۆشکین کەسیك بوو، دلی بۆ ئازادی گەل لیی دەدا، هەستی کرد کە قەیسەر رقی لە رۆشنبیر بوون و پیشکەوتنی گەل بوو، بۆیە پۆشکین لە نووسینەکانیدا پیچەوانەی قەیسەر دەجوولایەوە، قەیسەر پۆشکین ئاگادار دەکاتەوەو نامەی بۆ دەنووسیّ و دەلیّ: قسەکانت رۆشنبیری و پیگەیاندن دوو پیگەن بۆ پیشکەوتنی ئەم قسانە ترسناکی دژی ئاسایشی گشتییە تاوانیکە بەرەو پەراویزت دەبات، پیویستە بزانی رەوشتی باش و خزمەتی بەردەوام بەدلسۆزی و گویداری باشترە لە رۆشنبیری و رووناککردنەوەی گویّکان، لاوی گویگر باشترین نموونەی پەروەردەی نەتەوەییە، پیویستە لە سەر ئەم بیروباوەرانە پەروەردەی نەتەوەیی بچەسپیّ، گومان ناکەم لە مەبەستم گەیشتووی، چونکە تۆ شاعیریکی خاوەن عەقلیکی زیرەکی، پۆشکین درکی کرد کە لە نامەکەدا هەرەشەو گورەشەی بەئاشکرا دەردەکەویّ، وەدەبیّ لە ناو قەفەزیکی زیردا دەست بەسەربیّ و لیی یاخی نەبیّ، ئەگینا قەیسەر بەلایەکی گەورەی بەسەردا دەهینیّ، هەرچەندە بەرووکەش بایەخ و چاودیری دەکات، پۆشکین ویستی قەیسەر ریگای پیّبدات کە بۆ ماوەیەکی کورتیش بیّ بەرەو پاریس بچیّ، یاخود هەر دەولەتیکی ئەوروپایی بیّ، قەیسەر داواکاریەکەی رەتکردەوە، ویستی ریگای پیّبدا لە پایتەخت دوورکەویتەوە بەرەو لادیّ بچیّ بۆ حەسانەوەو بەرهەمهینانی ئەدەبی ئەویشی قبولّ نەکرد، بەم جۆرە شاعیر بەشیوەیەکی نارەسمی لە پایتەخت دەست بەسەربوو، هەروەها قەیسەر داوای لیکرد کە بەرهەمەکانی بۆبنیریّ بۆ ئەوەی بیخوینیتەوە بەر لە بلاوبوونەوەی، بەبیانووی ئەوەی کە سانسۆری لە سەر لادەچیّ. لە راستیدا قەیسەر دەیویست شاعیر بخنکینیّ و کۆت و پیوەند بخاتە گەردنیەوە. چیرۆکی ناکۆکی بەینی قەیسەر نیقۆلاو شاعیر سەر سامترین چیرۆکە لە

میژوودا. قەیسەر زیاد لە پیویست لە بەهرەو توانـای پۆشـکین دەترسـا، زۆر رق‌و کینەی لەو هەموو توانایەی پۆشکین بوو، کـە دەیتوانـی خـەلکی بـەلای خۆیـدا کیش بکات‌و رای گشتی چێ بکات، بەتایبـەتی ئـەو بیروباوەرانـەی بەشیوازیکی هونەری بەرزو پر لە جوانـی سـیحردا دەخاتـە روو بـەم جـۆرە قەیسەر لە کاریگـەری بـیری پۆشـکین دەسـلەمییەوە، زۆر گومـانی لیدەکـردو لیی نارازی بوو، لیرەدا پرسیاریک خۆی قیت دەکاتەوە بۆچی شاعیر خۆی لـە چنگی نیقۆلای رزگار نەکرد، وەلامەکەی پۆشکین بەهیچ شـیوەیەك ئـەمـەی بۆ نەدەکرا، چونکە یەکیك بوو لە چینی ئۆرستوقراتی ئەم چینەش خۆیان بەبەشـیك لـە رژیـم دادەنـا، ئـەمـە لـە لایـەك، لـە لایـەکی تـرەوە پۆشـکین فەرمانبەریکی گەورەی دەولەت بوو هـەولیدا کـە دەسـت لـە کاربکیشـیتەوە، بەلام قەیسەر رازی نـەبوو، وەلامەکەی باشترە بۆ تۆ لە خزمەتمان بێ لەوەی بۆ خودی خۆت بمینیتەوە قەیسەر بەوەزیری ناوخۆی وت من ئەم جارە لـە پۆشـکین دەبـورم کـە بەجورئـەتـەوە داوای وازهینـانی لـە کـارکردووە، داوا دەکەم کە پیی بلێ هەموو شتێ کۆتایی هەیە. شـاعیر نـەیتوانی لـە قەیسـەر دەربازبـێ، قەیسـەریش لەسـەر پاریزگـاری کردنـی بـەردەوام بـوو، لـە خوشەویستی نـەبوو، بـەلکو لـە ترسـان بـوو، چونکـە پوشـکین کاریگـەری فراوانی لە سەر خەلکی دەکـرد، شـاعیر دەیزانـی کـە کۆتاییەکـەی چاوەروان کرا بۆیە ویستی هەندێ فشـار کـەم بکاتـەوە بریـاریدا کـە ژن بـهینێ بـەلکو بەهۆی خیزانەوە تۆزێ ئاسوودەبێ، کچیکی لە چینەکەی خۆی هەلبژارد کە نـاوی (ناتالیـا جۆنتشـاروڤا) بـوو، کچـە زیـاد لـە پیویسـت جـوان بـوو، رۆشنبیرییەکی قوولی نەبوو، بەلام خویندنی ئۆروسـتوقراتی بـوو، یارمـەتی دەدا بۆ ئەم ژیانە، کە پر لە ئاهەنگ‌و سەماو کەیف‌و سەیف بوو، پۆشـکین‌و ژنـە جوانەکـەی بـۆ ئاهـەنگ‌و بۆنـەکانی قەیسـەر دەچـوون، ژنەکـەی زۆر

خۆشحالو بەختەوەر بوو، بەڵام پۆشکین حەزی لەم کەشو هەوایە نەدەکرد بەهەمووو شێوەیەك دەیویست لیی دووركەویتەوە، بەڵام بەهیچ روویەك لە رووەكان نەیتوانی خۆی لەم ژیانە رزگار بكات، لە دەروونیدا ئازاریکی زۆر نهینی مایەوە، ئەم جۆرە ژیانە تەنیا مرۆڤی خاوەن دەروونی گەورەو ئیرادەی بەهیز دەتوانن بەرگەی بگرن، بەڵام لە ژیانی خیزانیدا زۆر ئاسودە بوو، لە نامەیەكدا كە بۆ هاوریکەی نووسیوەو دەلیّ: ئەز بەختەوەرم لە ژیانی نویمدا بەختەوەرییەك كە وەسفی ناكریت، تاكە ئارەزووم ئەوەیە كە هیچ شتیّ لە شیوازی ژیانی مالەوە ناگۆریت، چونكە چیتر باوەر ناكەمو زیدەرۆیی ناكەم كە بلیم وا هەست دەكەم سەرلە نویّ لە دایك بوومەوە: رۆژ بەرۆژ پلەوپایەی ئەدەبی بەرزبووەوە، ئەستیرەی بەختی لە درەوشاوەدابوو، پاش ژن هینانی بوو بەخاوەنی دوو كورو دوو كچ، ژنە جوانەكەی دەروازەیەكی تربوو بۆ دوژمنایەتی كردنی پۆشكین، لە سەرووی هەمووویانەوە قەیسەر كەپیلانی دەگیرا بۆئەوەی لەكەدارو خەوشداری بكات، قەیسەر نیقۆلای زۆر بەناتالیای قەشەنگو شۆخ سەرسام بوو زۆر حەزی دەكرد كە بیتە ئاهەنگ خودی خوی هەلپەركیشی لەگەلّ دەكرد، لە ناو ئورستوقراتی روس گەنجیك بەناوی دانش پەیدا بوو گەنجیكی قۆز تەمەنی (٢٤) سالّ دەبوو، رۆشنبیرییەكی رووكەشی نیوچینی ئۆرستوقراتی هەبوو جلو بەرگیكی پۆشتەی دەپۆشی، فیلبازە ئەزموونی ژیانی دیوەخانو مامەلەكردنی ئافرەتانی دەزانی، سەفیری هۆلەندا لە روسیا بەناوی (هیكرن) پەروەردەی كردبوو،چونكە سەفیر مندالی نەبوو، بەم جۆرە دانش بووە مندالی، قەیسەر دانشی بەكارهینا بۆ ئەوەی بەهۆیەوە تانە لە پۆشكین بدا، كارەكەش سەریگرتو پۆشكین بووە قوربانی پیلانە چەپەلەكانی قەیسەرو داردەستەكانی، دانش خیزانی پۆشكینی بینی

بەدوای ویڵ بوو، بەڵام پۆشکین باوەری بەژنەکەی خۆی هەبوو زۆر بایەخی پێنەدەدا، بەڵام مەسەلەکە لە ناو کۆمەڵگای ئۆرستوقراتی بڵاوبۆوە، هەندێ دەیان وت پەیوەندیدارە بەقەیسەرەوە هەندیکی تر دەیان وت پەیوەندی بەدانشەوە هەیە، لەورۆژەوەی کە پۆشکین نامەیەکی بێ تەوقیعی پێگەیشتووە کە بۆتە ئەندامی کۆمەلەی خاوەن قۆچەکان. مانای وایە کە ژنەکانیان خیانەتیان لێدەکەن، ئەوانیش خۆیان غافڵ دەکەنو شتیك لە بارەیانەوە نازانن، پۆشکین هەستیکرد کە سومعەی دادەبەزێ، هەرچەندە باوەری تەواوی بەژنەکەی بوو، بۆیە چیتر نەیتوانی دان بەخۆدا بگرێ، کار گەیشتە رادەیەك بەنووسین ئەم پروپاگەندانەیان پێراگەیان، تەنیا مەبەستیان سوکایەتیکردنو رووشاندنی پۆشکین بوو. پۆشکین زانی کەئەمانەی لە پشت ئەم سوکایەتیکردنەن قەیسەرودانشە، بۆیە داوای لە دانش کرد کە شەرە دەمانچەی لەگەڵدا بکات، دانش رازیبوو، قەیسەر بەمەی زانی هەرچەندە شەرە دەمانچە بەپێی یاسا قەدەغەکرابوو، لەگەڵ ئەوەشدا هیچ زانیارییەکی پیشکەش نەکرد بۆ نەکردنی، دەلین زانیاری دەرکردووە، هیزیکی پۆلیسی بۆ شوینیکی تر ناردووە، بەو بیانوەی کە نازانن شوینی موبارەزەکە لە کوییە، دیارە دۆستەکانی پۆشکین ویستیان نەهیلن بچیتە مەیدانەوە، بەڵام بێسوود بوو پۆشکین بۆ شوینەکە چوو، تەنانەت ژنەکەی نەی دەزانی، نووسەری فەرەنسی (هنری ترۆیا) دەلێ: پۆشکین بۆ مەیدانەکە چوو، پاش ئەوەی جوانترین جلی پۆشی، بۆنی لە خۆیداو چەترەکەی هەلگرتو بۆ دەرەوە چوو، بەڵام بەداخەوە سەرکەوتنی بەدەست نەهینا گوللەیەك بەر پۆشکین کەوت، دوو رۆژ زیاتر نەژیا، هەرچەندە دکتۆرەکان هەولی زۆریان دا کە چارەسەری بکەن، بەڵام برینەکەی زۆر کوشندەبوو، بۆیە لە٢٩ی کانونی دووەمی سالی ١٨٣٧ کۆچی

دوایی کرد لە تەمەنی سیوهەشت سالیدا بەم جۆرە پۆشکین بووە قوربانی چەند کەسیکی داخ لە دڵ کە لە ژیاندا جگە لە رابواردنو کەیفوسەفا شتیکی تر نازانن ژیانی بەتراژیدیایەکی ناخۆش دوایی هات، هەرچەندە شاکارەکانی تاکو ئیستاش هەر لە نوێبوونەوەن، شیعرە لیریکیەکانی بەزمانیکی پاكو بێگەردو دارشتنی جوانو ناوەرۆکی قوولی مرۆڤایەتییان بەخۆوە گرتبوو. قەسیدەیەکی زۆری بۆ ئازادی وتووە، شیعری نەکردۆتە چەکیك بۆ مەیدانی کوشتاری بەلکو شیعر لەلای تیشکیکە لە جوانیو پاکیدا دەگەشیتەوەو شاعیر پەیام بەریکە، بۆ دەربرینی راستییەکان، شاعیر نابێ گەسك هەلگربێو شەقامەکان پاك بکاتەوە، ئەوانەی پیلانی دژی پۆشکین یان گیرا لە سەرووی هەموویانەوە قەیسەرو دارودەستەکەی هەر هەموویان چوونە زبلدانی میژووەوە، کەسێ ناویان ناهینێ، مەگەر بۆ گالتەجاریو کەم کردنەوە نەبێ، بەلام پۆشکین هەردەم وەك کەلە شاعیریکی مەزنو پایەدار بەنەمری دەمینیتەوە، هەروەکو بۆ خۆی دەیووت:

هەردەم لە توانای دایە بچیتە ناو دەروونی نەوەکانی داهاتوو، نامرم ناوم لە سەرانسەری رووسیا بلاودەبیتەوە، ماوەیەکی گەلی زۆر لە لای گەلەکەم خۆشەویست دەبم، چونکە بەرهەمەکانم ئازادی بۆ چەوساوەکان بەرجەستە دەکات.

سەرچاوەکان:

Marcelle Ehrhard La Litteratur Russe, Presses Universitaires de France.-1

٢-رجاء النقاش: العباقرة في العالم، القاهرة.

٣-جبور عبدالنور: المعجم الأدبی دار العلم للملايين، بيروت ١٩٨٤.

٥-یونان
سافو
سافۆ یەکەم ئافرەتی شاعیرە لە میژووی مرۆڤایەتیدا
پیشەکی:-

سافۆ یەکەم شاعیری ناسراوە لە میژووی مرۆڤایەتیدا، کە پیشتر ئەدەبی جیهانی بەخۆیەوە نەبینیوە، هەر چەند شارستانیتی مرۆڤایەتی دوای سەدان ساڵ شاعیری تری بەدەرخست، لەگەڵ ئەوەشدا درەوشاوەترین ناوە لە میژووی ئەدەبی ئافرەتاندا بەردەوام کەسایەتییەکی بێ وینەیە کە لەلایەك شوینی سەرنجو بایەخ دانە لەلایەکی ترەوە شوینی جۆرێ لە غیرەو حەسادەتە، ئەمەش ریگای بەناحەزانی داوە، کە لە پلەو پایەی کەم بکەنەوەو هیرشی نارەوا بکەنە سەریو بەشاعیریکی ناداهینەری لە قەلەم بدەنو بەکەسایەتییەکی لادەرو بیژۆکی دابنین.

سافۆ لە نیوان ساڵانی (٦١٠-٥٦٠)ی پیش لە دایکبوونی مەسیح ژیاوە، واتە دوو هەزارو پینج سەد ساڵ دەبیت، شوینی لە دایکبوونی دوورگەی (لسبۆسی)ی یۆنانییە، بەناوبانگترین ئافرەتە لە میژووی کۆنو نویی یۆنانیدا، شیعرەکانو گۆرانییەکانی ویردی سەرزاری کۆمەڵانی خەلکە، گەورەترین کەلە پیاوانی یۆنانی لە رۆشنبیرو بیرەوان بەچاوی ریزو نەوازشەوە تیی دەروانن، لەوانە (صولون) حاکمی ئەسینا کە بەحیکمەتو فراوانی عەقڵو سەلامەتی بیرکردنەوە ناسراوە، لەم رووەوە دەڵێ: دەمەوێ

شیعرەکانی سافۆ لەبەربکەمو پاشان بمرم. واتە لەبەرکردنی شیعرەکان بەلووتکەی شادی دادەنێ، گەیشتن بەم شادییە ئامانجی مرۆڤایەتی بەجێ دەگەیەنێ، بەڵام سوقرات کە گەورەترین فەیلەسوفی جیهانی کۆنە سافۆ بەناویکی جوان دەناسێ، ئەفلاتونیش کەقوتابی سوقراتە دەڵێ: ئەفسانەی یۆنانی دەڵین خوای شیعر نۆیە، چەند گەمژەن پیویستە بزانن کە سافۆ کچی شاری (لسبۆس)ەو خوای دەیەمە. وەکو زانیمان هەموو خواکان هونەری یۆنانی دەستکردی ئەفسانەی خەیالین، بەڵام سافۆ بوونیکی راستەقینەی هەیە، ئەمەش مانای وایە کە ئەفلاتون سافۆی لە ئاستی واقیعی هەست پێکراو بۆ ئاستی ئەفسانەکان بەرزکردۆتەوە. (دیۆرانت) لە کتابی چیرۆکی شارستانییەتدا بۆمان دەگیریتەوە. بەشی یەکەمی لە وەرگیرانی (محەمەد بەدران)ە، دەڵێ: سافۆ ئافرەتیکی بێ وینەو سەرسورهینەرە لە هەموو چەرخەکاندا ئافرەتیکی وای بەخۆوە نەدیوە، کە لە هونەری شیعردا وەك ئەو گەیشتویەتێ. هەر (دیۆرانت) دەڵێ:- ئەگەر پیشینان وشەی شاعیریان واژەکردبێ، مەبەستیان لەم واژەدا (هومیرۆس)ە. دانەری ئەلیادە، بەڵام ئەگەر زاناکانی یۆنانی وشەی شاعیریان دەربری بێ، هەموو دەرکیان بەوەکردووە کە مەبەستیان سافۆبووە. سافۆ لە هەرزەکاریدا توانایەکی هونەری بەرزی هەبووە، بەرلەوەی تەمەنی بیتە بیست ساڵ، هەرچەند هەموو شیعرەکانی لە بارەی خۆشەویستیو جوانیو سروشتن، لە ژیانی گشتیشدا رۆلی دیاربووە وە کاریگەری چالاکی سیاسی لە بەرچاوان بووە. ئەمەش بۆتە هۆی ئەوەی کە دووجار لە شاری لسبۆس ئاوارە بکریت بۆ یەکەم جار لە تەمەنی نۆزدەساڵیداو جاری دووەم لە تەمەنی بیستویەك ساڵیدا بووە، کاربەدەستان لەوە ترساون کە کاربکاتە سەر رایگشتی خەڵك، گردبوونەوەی خەڵك لە دەوروبەریو سەرکەشیو ئازایەتی

لە خستنەرووی بیروراکانیدا لەلایەكو لەلایەکی ترەوە بەرپەرچی هەموو شتیکی خراپو ترسناکی داوەتەوە، بەمانای وشە هونەرمەندبووە، ئەوەی رەت کردۆتەوە کە هەستو سۆزی لە گرتوخانەدا بەند بکاتو خۆی لە کارەساتو رووداوەکانی سەردەم بیبەری بێ. دوای پینج سالْ لە ژیانی پەناهەندەییدا بەرەو شاری لسبۆس گەراوەتەوە، ناوی کەوتۆتە سەرزاری هەموو کۆمەلانی خەلکی شارەکەی، بەجۆرێ کەسێ نەتوانێ نکولی لە بوونی بکات وەك کەسایەتیکی دیار لە شارداو سەرۆکی هونەرو زەوق لەسەر ویژدانی هەموو خەلکیدا. سافۆ میردی بەبازرگانیکی دەولەمەندی شاری کرد بەناوی (ئاندرۆس). کوریکی لێبوو بەناوی (کلایس)، دوای چەند سالی میردەکەی کۆچی دوایی کردو سەروەتو سامانیکی زۆری بۆ بەجێهیشت. سافۆ یەکەم قوتابخانەی بەناوبانگی لە میژوودا دامەزراند بۆ فیرکردنی کیژان و هونەری شیعرو مۆسیقاو هەلپەرکێو رەوشتی پەروەردەیی.

سافۆ یەکەم مامۆستای قوتابخانەکەبوو، هەر بەتەنیا خاوەنی دەنگیکی ناسكو سەرنج راکیشەر بوو، شیعرەکانی دەنووسیو ئاوازو مۆسیقاشی بۆ دادەنا، کیشەیەکی تازەی خستە سەرکیشەی شیعری باو، کە تاکو ئیمرۆش بەکیشی سافۆنی ناسراوە. پەیوەندی سافۆ بەکچانی قوتابخانەکەیەوە، پەیوەندییەکی سۆزاوی بەهیزبوو، ئەمەش بووەتە هۆی ئەوەی کە پروپاگەندەو تاوانی بیژۆکی سیکسی بخریتە پالی، بنچینەی ئەم پروپاگەندانەش دەگەریتەوە بۆئەوەی کە لە لایەك خۆی سەرپەرشتی قوتابخانەکەو وانە وتنەوەی دەکرد، لە لایەکی ترەوە بۆ شیعریکی سافۆ کە دەلێ: خۆشەویستیم بۆ کیژان دلم دەهەژینێ، وەك چۆن بای بەهیز درەختی گویژ دەجوولینێ، بەتایبەتی یەکی لە کیژانی قوتابخانەکەی بەناوی (ئەفیس) کاتێ میرد دەکات، سافۆ شیعریکی بۆ دەنووسێو دەلێ:

ئەفیس ماوەیەکی زۆر بوو تۆم خۆش دەویست، شادە ئەو پیاوەی کە لەگەلتا دادەنیشی و بەچاوی خۆی تو دەبینێ لە نزیکەوە گویت لێدەگریت، ئەفیس-یش دوای شووکردنی بۆی دەنووسێو دەلێ:- چەند بەختمان خراپ بوو، سویندت بو دەخوم سافۆ، جیابوونەوەمان سەرەرای ئەوەی کە لە منەوە بووە، سافۆ لە کۆتایی قەسیدەکاندا دەلێ:- ئەم جیابوونەوەیە وەکو مردن وایە، ئەم سۆزە گەرمەی کە لە قەسیدەکەدا بەدەر دەکەوی، بۆتە هۆی ئەوەی کە تاوانی بیژۆکی سیکسی بدریتە پالی، بەلام لیتۆژەرەوە بێ لایەنەکان بیروڕایەکی تریان هەیە، دەلین: بەراستی قوتابییەکانی خۆش ویستووەو لە گەلیاندا بەوەفاو دلسۆز بووە، زۆر بەپەرۆشەوە هەولی فیرکردنی گۆرانیو مۆسیقاو شیعرو هەلپەرکیی کردوون، شیعرەکانی لە بارەی قوتابیەکانەوە دەربرینیکی پر لە راستگۆییە، لە قوولایی هۆگرو بەشداری لە هەستی بەقەشەنگی سروشتو جوانی هەستی مرۆڤایەتی پیك دیت. ئەم تیورە لە شیکردنەوەی شیعرەکانی سافۆ دەربارەی قوتابیەکان لە راستییەوە نزیکە، چونکە سافۆ کەسایەتییەکی ناسراو بوو لە کۆمەلدا، شتیکی ئاسان نییە کۆمەڵ ئەم جۆرە تاوانانە قبووڵ بکات ئەمە لە لایەك، لە لایەکی ترەوە ئەگەر قوتابخانەیەکی گومان لێکراوبا، کەس ئامادەنەبوو کیژی خۆی بۆ ئەم جۆرە قوتابخانەیە بنیریت، هەروەها ئەو قوتابیانەی کە لە قوتابخانەی سافۆ خویندنیان تەواو دەکرد هەموویان دوای خویندن بەرەو شوکردن دەچوون، جا ئەگەر ئەم قوتابخانەیە خراپ بووایە، کەس کیژانی قوتابخانەکەی نەدەخواست، قوتابخانەی سافۆ قوتابخانەیەکی ئاشکرا بوو لە بلاوکردنەوەی روناکی لە بەرامبەر چاوی خەلکیدا، شتیکی ئەستەمە کۆمەل رێ بەم جۆرە قوتابخانە ئاشکرایانە بدا ئەگەر بیژۆکی سیکسی بلاوبکەنەوە ئەو سۆزە گەرمەی سافۆ بەرامبەر قوتابیەکانی

بەشیك بووە، لە سۆزەکانی بەرامبەر جوانـی سروشـت، هـەروەها بەشـیکیش بـووە لـە بـاوەری بـەجوانی راستەقینەوە، هـەموو شـیعرەکانی لـەم بـوارەدا بوونە، ئەمەش وای کرد کە ناوی شاعیر لە هەموو کـاتیکدا ئـەز بـەربکریت، هەرچـەندە زۆر لـە شـیعرەکانی ون بـوون، بەشـیکی کـەمی نـەبێ ئەوەشـی ماوەتـەوە نزیکـەی شـەش سـەد بەیتـە شـیعرن، ئـەم بەشـە کەمەشـی لـە ئەنجامی شەروشۆر لە لایەك، لـە لایـەکی تـرەوە ناحـەزانی بـەخراپ لیکیـان دایـەوە، کەنیسـە لـە سـالی ١٠٧٣میلادی بریـاریدا بەسـووتاندنی سـەرجەمی شـیعرەکانی، سـەرەرای ئەمـەش خـەلکی لـە ویژدانـی خۆیـاندا پاریزگـاری بەشـیکیان کـرد. هـەندێ دەلیـن سـافۆ خـۆی کوشـتووە، بـەهۆی قـەیرانی سۆزەوە، بەلام چیرۆکی خۆکوشتنی شتیکی دیارنییە، سەرەرای باسکردنی لە لایـەن نووسـەرانو میـژوو نووسانەوە، بـەلام راسـتی نووسـینەکان پالمـان پیوەدەنـێ کـە بـاوەر بـەم جـۆرە قسـانە نەکـەین، چونکـە سـافۆ رەفـزی میردکردنی لە پیـاویك کـردووە کـە خۆشـی ویسـتووە، بەلگەشـی ئـەوەبووە، کەتەمەنی بەسەرچووە، هەروەها داوای لیکـردووە کـە کیژیکـی لاوی تەمـەن گچکە بخوازێ، ئەو شیعرە کەمانەی کە گەیشتۆتە دەستمان پرن لە جوانـیو ساکاریو سەرسورهینەری، وەرگیردراونەتە سەر زمـانی عـەرەبی کـە دکتـۆر عبدالغفـار مکـاوی لــە کتیبــە بەنرخەکــەیدا بــەناوی (ســافۆ شــاعیری خۆشەویستیو جوانی لای یۆنانەکان).

چەند کۆپلەیەك لە هۆنراوەکانیدا:-

ئیستا مانگ ون بوو
هەروەها ئەستیرەکانیش
نیوەشەوە

کاتی چاوەنواری بەسەرچوو

ئەز

بەتەنیا دەرازیم

هەروەها لە کۆپلەیەکی تردا دەلێ:-

هەروەك منداڵ

بەرەو دایکی دەفرێ

منیش فریم

ئەو سەرچاوەی سوودم لێوەرگرتبووە:-

١-رجاء النقاش، العباقرة في العالم، القاهرة

2-H.C.Baldry, Ancient Greek litterature in its context, New – york, 1967.

-یانیس یتسوس
لەسەر یەك ژێ پیری بەئەزموون یانیس ریتسۆس چەند سروودی بۆ تۆمارکردین.

شاعیری ئازادیو بەگری (یانیس ریتسۆس) (١٩٠٩-١٩٩٠) نهینی گەورەی ئەم شاعیرە لەوەدایە، کە لە لایەك توانیویەتی رۆشنبیران بەلای خۆیەوە رابکیشی، لە لایەکی ترەوە جەماوەری بەرفراوانیش پیی سەرسام بن چونکە هەست دەکەن، کە بەناوی ئەوانەوە قسە دەکاتو داکۆکییان لیدەکاتو باسی مەینەتییەکانیان دەکات. (ئاراگۆن) لە دیدەنییەکدا کە گۆڤاری (نوفیل لیتریر)ی لەگەلدا سازدابوو، وتی یانیس ریتسۆس یەکیکە لە شاعیرە گەورەکانی سەردەم، یانیس ریتسۆس یازدە جار زیاتر بۆ خەلاتی نۆبل هەلبژیردرا، بەلام لەبەرئەوەی چەپرەو بوو خەلاتی ناو براوی پێ رەوا نەبینرا، زیاتر لە هەشتاو شەش دیوانی چاپکراوی هەیەو کارەکانی وەرگیردراونەتە سەر چلوهەشت زمانی جیهانی، لە شیعرەکانیدا ئەفسانەی یۆنانی کۆنو دیاردەکانی ژیان پیکەوە گرێدەدات، لە شیعرە کورتەکانیدا لیریكو داستان تیکەڵ بەیەکتری دەکات، ئاراگۆن دەلێ: شاعیریکی زیندووی مەزنە پاشان دەلێ: بەتەنیا جاریك گریام کاتێ قەسیدەکانی ئەندریە بریتۆنم خویندەوە، بەلام هەموو جاریك دەگریم کەشیعرەکانی ریتسۆس دەخوینمەوە (پاپلۆ نیرۆدا و نازم حیکمەت) بەکەلە شاعیری نویخوازی دادەنین- نووسەرو رۆژنامەنووسی ئەلمانی (ڤالتز نۆڤۆیسکی) هەندێ

یادگاری لە بارەی ریتسۆسەوە تۆمارکردووەو دەڵێ: کەسێ نییە دیدەنی بکاتو بتوانێ لە دلە گەرمەکەی دووربکەویتەوە- ریتسۆس لە دیدەنی رۆژنامەگەریدا خۆی دوورەپەریز راگرتووە، پاساویشی ئەوەیە کە باشترین یادگارەکانمان لە هونەرەکانماندایە، کاتێ ئەم رەگەزانە واتە هەستو هەڵچوونمان بەرەو رووی کەسانیتر دەبنەوە، ئیمەش سەرکەوتوو دەبین لە گەیاندنی پەیامەکانماندا، ئەم خاسیەتانەش هیچ نرخیکیان نابێ ئەگەر بەریگای هونەرەکەمان نەی گەیەنین، لە بارەی سیاسەتەوە دەڵێ: من سیاسی نیم، بەڵام هاونیشتمانییەکی بەرپرسیارم، زۆر جار داوایان لیکردووم کە کاری سیاسەت بکەم، بەڵام رەتم کردۆتەوە، من هونەرمەندی بەرپرسیارم هەموو کیشەکانی جیهانم بەلاوە گرنگە، نەك تەنیا کیشەی وڵاتەکەم، شتیکی سروشتییە کەسیاسەت شتیکەو هونەریش شتیکی ترە، بەڵام پیمان خۆش بێو پیمان ناخۆش بێ هونەری راستەقینەی راستگۆ سیاسەتو ئایدۆلۆژیایە، ئەوەی زۆر لام پەسندە رەگەزی مرۆڤایەتییە، کە لە ناو هەموو بیروباوەریکی مرۆڤایەتیدایە، بیروباوەری خۆم زۆر فراوانە کە هەموو جیهانی گرتۆتە باوەڕو منی خستۆتە شوینی شیاوی خۆی، گرنگ لەوەدا نییە کە ئیمە کیین، بەڵام چی دەکەین ئیمە ئادەمیزادین بوونمان کاتییە، دیینو دەچین، ئەوەی دەیکەین بۆ سەدەکان بەمیرات دەمینیتەوە، نەك هەر بۆ وڵاتەکەمان، بەلکو بۆ هەموو مرۆڤایەتی لە (گیتی)دا، ریتسۆس شاعیری سیاسەتە، سیاسەتیشی بەشیوەیەکی نهینی خستۆتە ناو بنیاتی قەسیدەوە، بۆیە دەڵێ: من خۆم ون دەکەم تا بمدۆزنەوە.

دەربارەی گرتووخانەو ژیانی پەنابەریو دەست بەسەری دەڵێ: زۆرجار دەرکراوەو دەربەدەربووم هیچ زەرەرم نەکرد، بەلکو هیزیکی بێ پایانی

بەرگری داکۆکیم لەلا دروست بوو، ئەگەر من نەچەوسامایەتەوەو بەم تاقیکردنەوەدا تێ نەپەریمایە، نەمدەزانی سنووری داهینانم تا چ رادەیەکە، هەندێ جار هەست بەجوانی دەکەم بەرانبەر ئەوانەی کەمنیان دەربەدەرو چەوساندەوە، دیارە خەباتو تیکۆشان خۆشحالی پێ بەخشیوومو فێری کردووم کە نەبەزمو رەشبین نەبم، گەورەترین خۆشحالیش بۆ دوژمنەکانمانە کەواز لە خەبات بهینن‌و دەست بەرداربین من جەخت لە سەر ئەوە دەکەم کە بەخەباتو خۆشەویستی خەلك دەتوانین ژیان باشتر بکەین. سالی (١٩٧٦) رژیمی عەسکەرتاری دووری خستۆتەوە بۆ بیابانی (سامسۆس) لە (یۆنان)دا. ریتسۆس نەیتوانی ناخۆشییەکانی رۆژانی مەنفا لە بیابانی سامسۆسی هەژارو جواندا لە بیر بکات، بەلکو هەردەم بیابانی بەدارومانگو رۆژو دەریاو خانوەکانیدا خۆش ویستووە، لە بیاباندا یادگارو بیرەوەرییەکانی دەنووسییەوە، وازی لە قەسیدەی کورتو دریژ هینا، دوا بەرهەمی بەناوی (لەسەریەك ژیدا) خاسیەتو بنەمای شیعری کورتکراوەی چروپری تیدایە، لە ئاوازو مۆسیقاو وینەدا بێبەش نییە، کلیلیکی دەولەمەندی شیعرەکانییەتی، کورتکراوەی جیهانی شاعیرە، کەرامبۆ ئەم جۆرە شیعرانە بەخەونی چروخیرا دادەنێ لیرەدا چەند نموونەیەك لە قەسیدەی یەك دیری لە سەر یەك ژیدا دەخەینەروو، کە چ جۆرە نهینیو جوانییەکی بەخۆوە گرتووە.

★ئەسپیکی سپی لە کیلگەی زەردا.

★ئەگەر رووناکی بیزارت بکات ئەوە خەتای خۆتە.

★شیعر کەشفی جیهانی کرد، جیهانیش شیعری لە بیرکرد.

★چیا دوو سیو، سێ سەرباز.

★بەرزی لە نزمترین شوینەوە پیوانە دەکرێ.

⋆نەسیمی نەرم ئەڤین لە گویی گولەکاندا گچکە دەکاتەوە.

⋆بەچاوە شینەکانی، جیهان شین دەکات.

⋆چەند بەجوانی دەستەکانی لە کۆتەکەمان دەژەنن.

⋆باسی هەژارەکان دەکات، دەستی دەبیتە رووبار.

⋆دوو بارەکردنەوە ئەنجامدانی مانای نادیارە.

⋆مانگی نویٚ لە سەر چاوەکانم هەلأت.

⋆کازیوەمە، منو پاسەوانەکە لە سەر پردە گەورەکەین.

⋆ماوەیەکی زۆرە لیرەدا چاوەنوارم تا سەولٚ لیدەرەکە بەدەرکەوت.

⋆پیویستە ئاوینەکەت گەورە بکریت، لە خۆت فراوانتر نەبیت بەلکو سەروقاچەکانت ببریت.

⋆وەك ئەوەی شیعر واتابیٚ، ئایا جەستەی نین؟

⋆فانۆسیکی سەوز، ئەسپ، هەروەها تۆش تەسلیمی خەونەکانتی.

⋆مەلەوانەکان، سەولٚ لیدەرەکان، هاوین، بالأو ڤیسارە لە سەرداریك.

⋆ئەی رووناکی نهینی لە سەر ئاوینەکانی تیك شکاواندا زیاد بوویت.

چەند قەسیدەیەکی پر لە سیحرو جوانی دەخەینە بەر دیدەی خوینەران تا زیاتر تاموچیژی لیوەربگرن.

بەیانی

بازیبەندی پەنجەرەکانم کردەوە

پەردەکانم بە ئەلقەکانەوە کرد

بەیانی بینی

راستەو راست چۆلەکەیەك تیی نواری

من بە تەنیایی لە چاوەکانیدا بووم

بەچرپەوە وتم، من زیندووم
چوومە ژوورەکەوە
بینینم ژنیش پەنجەرەیە
ئەگەر بازی تیدا بدەم
دەکەومە نیوان باسکەکانییەوە.

گومان

دەرگاکەی کلۆمکردوو
بە پەشۆکاوی ئاوریکی دایەوە
لەو چرکەیەدا، مال ئاوایی
لە کلیلە بەجیماوەکەی کرد
گرتیان..
ئازاریان دا.
چەندین مانگ، ئەشکەنجەیاندا
تا وەك سەر لە ئیوارانیك ئیعترافی کرد
ئەمەشی بەبەلگەیەك دانرا
کەکلیلو خانووەکە مولکی خۆیەتی
بەلام کەس ئەو نهینییەی نەزانی لە بەرچی؟!
پیویست بوو کە کلیلەکە بشاریتەوە
لەبەرئەوە..
گەرچی ئازادیان کرد
کەچی بەلایانەوە هەر گومان لیکراوبوو.

داگیرکەر

بەجۆرە دوو دلییەکەوە دەرگاکەم کردەوە
بۆئەوەی بۆ جاری دووەم تاقی بکاتەوە
هەنگاوی خستەسەر شۆستەی بەیانییەکی بەردین
تەواو سپی
هەموو چاوەنواربوون، کە لە دەرگای رۆژەوە دەربچێ
ریزە دانە زیرینەکانی دەرخست
هەولیدا چەند پەرەیەکی سەوزی دلی بخاتەروو
بەلاّم هەستی کرد کە دەمی لە پیشتر بەتالترە
بۆیە دەمی هەلهینایەوەو
بزەیەکی لەسەر لیوی نەرواند
ئەوانی تریش گوییان لە بانگەوازەکانیان دەگرت
تیبینی ئەوەیان نەکرد
کە بەدریژایی کاتەکە بە بیدەنگی مابۆوە
پاشان داچەمیو بەردیکی هەلگرتو
دوا سەگە وە فادارەکەی پێ دەرکرد کە دوای کەوتبوو.

سەرچاوە:

١-الشرق الاوسط یولیو ١٩٩٧.
2-Ritsos: Surune Corde, Edsolin, Paris.

٦-دانیمارك

شایعری گەورەی ئیسکندناڤی ئیڤان مالینوفسکی

سالی (١٩٢٦) لە (کۆپنهاگن)ی پایتەختی دانیمارك لە دایك بووە، لە تەمەنی هەرزەکاریدا چۆتە پاڵ بزوتنەوەی بەرگری دژ بەنازییەکان، لە ئەنجامی چالاکی زیادی ئەم بزوتنەوەیەو جمووجۆڵی، مالینۆفسکی ناچار بووە کە دانیمارك بەجیبهیلێ، لە سالی (١٩٤٢)ەوە بەئاوارەیی لە سوید دەژی. تا سالی (١٩٤٥) لە هەمان سالدا قوتابخانەی دانیمارکی لە سوید تەواوکردووە، پاشان چۆتە زانکۆ بۆ خویندنی ئەدەبی سلاڤی، سالی (١٩٥٢) زانکۆی تەواوکردووە، رازی نەبووە ببیتە کاربەدەست یاخود کاریکی تر بکات، بەلکو کاری فیکرو رۆشنبیری هەلبژاردووە، وەك نووسەریك سەرقالی نووسینو وتارو شیعرو وەرگیران بووە، بەم شیوەیە ژیانی لە نیوان سویدو دانیمارك بەسەربرد لە تەمەنی (٤٥)سالیدا دەولەتی دانیمارك منحەی پیبەخشیو گەشتی بۆ هەموولایەکی ئەوروپا کرد. کارەکانی: (نیرۆدا، پاسترناك، عزرا پاوەند، بریخت، تراکل، ئسغال، مایکۆڤسکی، ئیسبیرکر، مندلس تام لۆرکاو چیکۆڤو چەندانیتر) لە کەلە شاعیرانی جیهانی وەرگیردراونەتە سەر زمانی دانیمارکی شیعرەکانی خۆیشی وەرگیردراونەتە سەر بیستویەك زمانی جیهانی. دیوانە بەناوبانگەکانی: تیبینییەکان (١٩٥٤)، ژوانی کۆتایی هەلواسین (١٩٥٨)، قوتابخانە بەتالەکان (١٩٦٣)، قەسیدە کراوەکان (١٩٦٣)، حەوزەکانی رۆما (١٩٦٣)، ئامرازی قەسیدە (١٩٦٥) ژیان بۆ دوارۆژوهیوا (١٩٦٨)، راکیشانی دەمامکی نەکراو (١٩٦٩)، سەرجەمی

بەرهەمـەکانی (١٩٧٠-١٩٧٤)، رەخنـەی بیدەنگـی (١٩٧٤)، تفـەنگو بولبـول هـەمان زمانیـان هەیـە (١٩٧٩)، دلی زسـتان (١٩٨٠)، چ ئیسـتە (١٩٨٢)، بـا لـە جیـهاندا (١٩٨٨)، چاپکراوەکـان (١٩٨٩) دوایـین دیوانـی چـاپکراوی بـەهۆی ناونیشانەکەیەوە، شاعیران و رەخنەگران گفتوگۆیەکی، زۆریـان لـە سـەرکرد. مالینۆفسـکی دەلـێ: (دەتوانـین روخسـاری شـیعری بەسـەر هـەر دەستەواژەیەك و تـاکیکی ئاسایی ببەخشین، کەخـەلکی پیـی ئاشـنابن، لـە دەرەوەی چوارچیوەی جیهانی شـیعریدا)، پاشـان دەلـێ: (شـاعیرەکان لـە بەکارهینانی ناونیشانی شیعرەکانیاندا مـاندووبوون هـەلبژاردنی ناونیشانی چاپکراوەکان بـۆ ئەوەیـە تـا شیعرەکان پاریزگـاری لە فەرهـەنگی شـیعری خۆیـان بکـەن)، سـالی (١٩٨٩) گۆڤـاری (السـنونو) کەبـەزمانی عـەرەبی دەردەچـوو لـە سـتۆکهۆلم پایتـەختی سـوید. گفتوگۆیـەکی لـە گـەلدا سـازکردبوو، ریکـەوت وای کـرد کـەدوایین گفتوگـۆی بـێ لـە ژیـانیدا. مالینۆفسکی ئازاری رۆماتیزمی هـەبوو، لە گەڵ ئەوەشدا خـەندە لە سەر لیوەکانی ون نەدەبوو، بۆئەوەی ئازارەکانی لە یادبچێ یاخود بـۆ ئـەوە بـوو کـە کـەس هەسـت نـەکات مالینۆفسـکی ئـازاری هەیـە، لـەم دیدەنییـەدا، فەرهـەنگی شـیعرەکانی خسـتە روو بەتایبـەتی پـەیوەندی شـیعر بەحیکمەتەوە، پەیوەندی شیعرەکانی بەسروشتەوە رۆلـی شاعیر لە شیعرو ژیاندا، کاریگەریتی ژیانی نوێ لەسەر مـرۆڤ و دەوروبـەریدا بـەزینی تـاك و کۆ لە چەرخی نویدا، هەلسەنگاندنی تایبەتی لەسەر بزوتنـەوەی شعیری لە سویدو دانیمارکدا روون کردۆتەوە، بەشیوەیەکی ساکارو سادەو بە ووردی وەلامـی پرسـیارەکانی داوەتـەوە، لـە بـارەی شـیعرەکانییەوە دەلـێ: (سـەرچاوەکانی لە ئـەدەب، قەسیدەکانی تـانکۆ، هـایکۆ، ئـەمریکای لاتینـی، هـەروەها لـە سیاسـەت، زانستی سروشـتی، زانسـتی زمـان، مۆسـیقای گـەلی،

گرافیك، سینەما، گۆڤارو رۆژنامــەکان لــە رومانــەکانی گەشــتی نــیزیکدا، وەرگــیراون) بــەلای (ئیڤــان مالینۆفســکی)یــەوە حیکمــەت لــە شــیعردا بەشیوەیەکی راستەوخۆ نابیت، چونکە قەسیدە زانستی فوتابخانــەو زانستی حــیزبی نییــە، بۆئــەوەی قەسیدە حیکمــەتی تیــدا بــێ پیویســتی بەچــەند وشەیەکی کەم هەیە تا رووناکی بخاتە سەر مەبەستی شاعیر، سروشت لەلای مالینۆفسکی هــەموو شــتیکە قونبلــەی ئــەلکترۆنی، کەشــتی ئاسمــانی تــا شەکسپیرو جیهان هــەمووی سروشــتە، جیهان هەمووی‌یەکە، ژیــانی شــتیکی سەرمەدیە، جیهان شانۆیەکی ســەمایە، هــەموو بەشداری تیــدا دەکــەن هیــچ شــتیك پــیرۆز نییــە، سروشــت لــەلای، مانــا تەقلیدییەکــە ناگەیــەنێ، بــەلکو هەمووشتیکە لە دەوروبەرمانایــە.. بــەم تیروانینــەی بــۆ سروشــت، پیویســتە شیعر جوانو ئاسان بێ لەلایەن خوینەروە پیش شاعیرو رەخنەگر.

شاعیرەکانو سیاسەت

مالینۆفسکی رەخنە لە شاعیرەکان دەگرێ کە هونــەرو توانــای سیاسییان کەمــە ســەرەرای هەلویستی سیاسییان، هەلویستی سیاسی شــاعیر پیویســتە بــەجۆریك بیــت کــە لــە هەلویستی سیاسییەکانو ریگــەکانیان جوداوازبیــت، لەســەر شــاعیر پیویستە کــە دیریــك نەنووســێ هــیزی شــەرفرۆشو هــیزی خراپــەکار ســوودی لیوەربگرێ، یاســاو دەســتووری کۆمەلگــەی نــوێ لــەلای مالینۆفسکی خۆشەویستییە، بنــەمای ئــەم خۆشەویســتییەش هاریکــاریی‌و یارمەتییــە، لــە نیــوان مــرۆڤو کۆمــەلدا، مــرۆڤ ئــاژەلیکی کۆمەلایەتییــە، ئــارەزووی کۆمەلایــەتی هەیــە، ئــەم ئارەزووانــەش بــەپرۆگرامی ئــابووری، سیاســی لــە ئەمــەریکا، ئینگلتــەرا، شــیلی تیــك دەدرێ. کــە ئابووریناســی

سـەرمایەداری (میلتـۆن فرایدمـان)ی خـاوەن خـەڵاتی نۆبـڵ بەدەریخسـتووە. هیوای مالینۆفسکی هیوای خەلکە چەوساوەکانە، پێویسـتە شـاعیر بەشـداری ئەم ئاواتە بکات لە یەك کاتو لە یەك شـویندا، بۆئـەوەی ببیتـە هیوایـەكو بەرەنگاری ئەو کارە ترسناکانە بیتەوە کە لە ئەنجامی بەهەلە بـەکارهینانی توانای سروشتەوە پەیدا دەبێ.

مالینۆفسکی باوەری وایە کە لە ناو شاعیرانی سویدو دانیمارکدا، شاعیری وا هەیـە کـە دەکـرێ بەجیـهانی دابنـدرین، ئەگـەر بەرهەمـەکانیان بـەزمانی جیهانی بنووسن وەك ئینگلیزی نەك زمانی ناوچـەیی سـویدیو داینمـارکی، مالینۆفسـکی زۆر حـەزی لـە خۆدەرخسـتن نـەدەکرد، بەشـداری کۆبوونـەوەو میزگردو شەوانی شیعری نەدەبوو، بەلکو سـەرگەرمی یـەکیتی بـووە لەگـەڵ عـەقڵو شـیعرو جگـەرەو نیرگەلـەدا، دەرکـەوتنی شـاعیر لـە نیـو خـەلکدا شـتیکی کەسـایەتییە، یـاخود گشـتییە، مالینۆفسـکی هـەردەم شـەروالیکی کورتو گۆرەوییەکی ئەستوورو چاکەتو کراسیکی سەیرو پیلاویکی نـامۆی لە پێ دەکرد.

پیش مردنی لە ژوورەکەیدا قەسیدەیەکیان دۆزییەوە لە بارەی مردنەوە بەناونیشـانی (ون بـوون) ئەمـەش دەقی قەسـیدەکەیە کـە لـە سـویدییەوە کردوومە بەکوردی.

ون بوون

قایغەکان بەئاوە ژوویی لەنگەر دەگرن
نیرگەلەکان بەسەر دیوارەکاندا شۆردەبنەوە
گیاش بەبەفری سپی داپۆشراوەو
خەتەری هیچ لە سەر نییە

لە دەریشەوە پەنجەرەی ژوورەکان رەشن
هیچ پاشماوەیەکی خوینیان پیوە دیار نییە
کلیلەکان وان بەقفلەکانەوەو
شوین پەنجەکانیش بەهەموو شتیکەوە دیارن
بەلاّم دەستەکانم لە کوین؟
جیّدەستی کلۆمی دەرگاکان
کەرەستەی کاریش دەپرسن
لە سەر تاولەیەك کە داری لەسەر دەبرنەوە
پارچە تەختەکان راکشاون
چوار قەلەمی رەشی دانەدراو
نەبوونیو بیدەنگی نیشانەن
ئارامی ئۆقرەی نامینیّ
مشکەکان لە بۆشاییەکاندا کنەدەکەن
تەرازووەکەش هیما دەکات
چل کیلۆی ناتەواوەو
بەتالەکەش پرە
جامەکەش بەتالە
لە گۆشەکەشدا جووتیّ نەعل هەن.

سەرچاوەکان:

E. Simon, Reveil national ef calture en scandinavie, France, 1962.

٧-هیند

رابیندرا نا طاغور

بەلایەوە شیعر هەلچوونیکی گیانی، دەربرینیکی بەردەوامی خودی ژیانی شاعیرە، فرمیسكو زەردەخەنەیە، وینەیەکە لە ناوەوە روودەدات، شتیکی ئاستەنگە جیاوازی لە نیوان بەهرەی شیعریو تیروانین، لە نیوان قەسیدەو نویژ لە ولاتی هیند بکەیت کە لە ناوەرۆکدا ئاینیو سۆفیزمییە نهینی ژیان، رۆلی سروشت، تۆژینەوەی گیان لە بنچینەی هەموو شیعریکی رۆژهەلاتییە.

طاغور سالی ١٨٦١ لە ویلایەتی بنغالی هیندی لە دایك بووە، رابیندرا بەزمانی بنغالی مانای رۆژدەگەیەنێ مەبەستی باوکی لەم ناولینانە ئەوەبوو کە ناوی لە هەموو جیهاندا وەکو رۆژ بدرەوشیتەوە، ئاواتی باوکی تارادەیەکی باش هاتەدی، تاکو مردنی طاغور سالی ١٩٤١ وەکو ئەستیرەیەکی تروسکەدارو فەیلەسوفیکی ریبەر لە هیندو گیتیدا دەنگی دایەوە، مندالی لە مالی جوروزنکو لە کەلکوتا بەسەربرد لە باوەشی خیزانیکدا کە هەردەم هاندەری هونەربوون، براگەورەکەی شاعیرو فەیلەسوف بوو، براکەی تری (تیرندرا) مۆسیقاژەن بوو، کورە مامەکانی بەئەدەبەوە سەرقالٚ بوون، دایکی کەسۆزیکی بێپایانی بۆ طاغور هەبوو، زۆر زوو سەری نایەوە، کە هیشتا تەمەنی شەش سال بوو، باوکی (دیفند راناث طاغور) ناوی (مهارشی) واتە پاکیتی بوو، لە روانگەی خوداوەندی (ئەلاو بانیشاد) ئاینیکی تایبەتی

چێكرد، بنەماڵەكەیان ریبازی ئاینی‌یان بڵاودەكردەوە، دژ بەسیستەمی چینایەتی، پەرستنی ئافرەت، منداڵ هینان خەباتیان دەكرد. ماڵەكەیان هەموو شەویك جشن‌و كۆری لی‌دەبەسترا، برادەرانی بۆ مۆسیقا لیدان، خویندنەوەی شیعر، ئاخافتن لە سەر ئەدەب‌و ژیان، گفتوگۆیان دەكرد، سەرەتای ژیانی طاغور كەسیكی سەركەش‌و تەمەڵ و یاخی‌بوو، رقیكی ئەستووری لە مامۆستاكانی دەبۆوە، چونكە فەلاقەی قوتابی خراپیان دەكرد، بەڵام لە دواییدا بەبلیمەتی‌و بێفیزی‌و ملكەچی مرۆڤی سەرسام دەكرد. ئەو وڵاتەی زیرەكی‌و لی‌هاتوویی طاغوری دۆزییەوە ئینگلترابوو، پاشان هەموو جیهان بلیمەتی طاغوری بۆ دەركەوت، ساڵی ١٩١٣ خەڵاتی نۆبلی پێبەخشرا، طاغور وەك شاعیریكی سۆفیزم، شیعرەكانی مۆركیكی ناسك‌و بەزەیی‌یەكی فرە مەزن‌و سۆزیكی لە رادە بەدەریان بەخۆوە گرتبوو، بە لی وردبوونەوە لە شیعرەكانیدا بۆمان روون دەبیتەوە كە لە ژیاندا بەرەنگاری گیرمەوكیشەیەكی زوربوتەوە نووسەری فەرەنسی (رۆمان رۆلان) دەڵێ:- هەركاتێ طاغور بۆ پاریس بچووبا، سەردانی ماڵەكەمی دەكرد، بۆ یەكەم جار كە لە طاغور نزیك بووینەوە خۆمان لە ناو پەرستگایەك دۆزییەوە، ناچاربووین كە بەدەنگی هیواش قسە بكەین، بەڵام گەر توانیت لە سیمای وردبیتەوە روویەكی نەجیب زادە، سەربلند، ئاشتی‌خواز، پر لە شانازی سروشت مۆسیقی، ئازارو زیرەكی بەدی دەكەیت. طاغور هەر لە منالییەوە ئارەزووی یەكیتی هەبوو، لە خیزانیكی زەنگین‌و قەلەبالغ چاوی كردۆتەوە، خویندنی لە لای باوكی‌و لە لای مامۆستاكانی خویندووە، لە نیوان ساڵانی (١٨٧٨-١٨٨٠) بۆ خویندنی یاسا بەرەو ئینگلترا چووە، بەنهینییەوە ئاگاداری شەپۆلە ئەدەبی‌و فیكری‌و هونەریەكان بوو، لە

لەندەن بەختەوەر نەبوو چونکە لە لایەك رقی لە هەورو باران بوو، لە لایەکی ترەوە هەتاوی بنغالی لێوون بوو، بیری لە کیلگەو گولالەکانی ولاتی دەکرد، بۆیە لەم ماوەیەدا تاکە قەسیدەیەکی نووسی، بەناوی (کەشتی نووقم بوو)، بەلام بلیمەتی شاعیر لە کەناری رووباری جانج و لە ژیر هەتاوی هیندی تروسکەداردا گەشەی کردو نەشونمای کرد، لەم رووەوە دەلێ:-

لیرە ئاسمان بەربلاوە

هەوری نووستوی تیدا بلاوە

لیرە خانوویەکم بۆ چێکردی

ئەی خوداوەندی شیعر

لە تەمەنی بیست و دوو سالیدا (مارینا دیفی) خواست، کە تەمەنی هەڤدە سالْ بوو، ئەم ئافرەتە کاریکی گەورەی کردە سەر شاعیرو فراوانیو لیریکی بەبەرهەمەکانی بەخشی، لە سەرەتای ژیانی خیزانیدا چیرۆکیکی بەناونیشانی (کەشتی زیرین) نووسی کەباس لە ژنە تەمەن چوکەلانەکەی دەکات، بەختەوەری شاعیر وەکو گولْ تەمەن کورت بوو، لە ماوەیەکی کەمدا کارەساتیکی بێدادی بەسەرباری، ژنو کچو کورەکەی لە دەستچوون، لە ئەنجامدا تووشی خەمۆکیو رەش بینی رۆمانسی هات، لە م بارەیەوە دەلیت:- جەنگەلیك لە خۆشەویستیدا، خۆشیو ناخۆشی نییە، بەلکو خۆشەویستییە بیست و حەوت قەسیدە لە دیوانە جیاجیاکانی پیشکەش بە ژنەکەی دەکات (سەبەتەی میوەکان، بەهرەی عیشق، تێپەربوون)، هەموویان خاسیەتیکی پر لە کارەساتیان بەخۆوە گرتووە، کە ئاوازیکی نەرمیان هەیە، لە نیوان سالانی (١٩٠٢-١٩٠٧)دا، شاعیر، هاوریکەی (ساتیس ساندرا)و براکەی (سامیندرانات) لە دەست چوون بەم جۆرە رۆژ بە رۆژ

طاغور چەمایەوە نەك لە بەر ناخۆشیو ئازار بەلكو لە بەر سری ژیانو مردن، لە هەموو قەسیدەکانیدا مردن دووبارە دەبێتەوە، دیارە مردن بەلایەوە کۆتایی نییە، بەلکو گواستنەوەیە بۆ جیهانی نەمری.

شاعیر لە ناو پیخەفدا قەسیدەی (مانگی یەك شەو)ەی نووسی، کاتێ کورەکەی مرد،

من دەبمە هەورو تۆمانگی یەك شەوە
بە هەردوو دەستم رووت دادەپۆشم
ئاسمانی شین بنمیچی خانووەکەمانە
من دەبمە شەپۆلو تۆش کەناری دوور

لە ئینگلترا بەمۆسیقای ئەوروپی سەرسام بوو، مۆسیقاش لە شیعرەکانیدا پەیوەندییەکی بەهێزی بە وشەوە هەیە، شاعیر مۆسیقای رۆژئاوای خواستو لەگەڵ رەگەزەکانی مۆسیقای هیندەیدا ئاویتەی کرد، لەم رووەوە دەڵێ:-

پ/ شەرم دەکەم بەتەنیا وشەکانی گۆرانییەکانم پەخش بکەم ، چونکە بۆم دەرکەوت، بەبێ مۆسیقا شیعرەکانم بێگیانن. شاعیر تواناییەکی بێوینەی هەبوو لە کارکردندا، کارەکانی بەزمانی بنغالی نزیکەی (١٢٠) بەش بوو، لەگەڵ هەزار گۆرانی، جا لە لاویدا گەلی بەرهەمی رەنگینی بۆ تۆمارکردووین، لەمانە، (گوڵالەکانی کیویی) سالی ١٨٧٥ دایناوەو سالی ١٨٧٩ بلاویکردۆتەوە، کە باس لە کیژیکی هەتیو دەکات بەناوی (کامالا)ە کە لە چیای هیمالایا دەژی. چیرۆکی شاعیر (کافیکاهیتی) سالی ١٨٧٧ لە گۆڤاری (بهاراتی) بلاویکردۆتەوە، کەباسی شاعیر دەکات کە بەسروشت سەرسام بووە، پاشان ئافرەتیك فیری خۆشەویستی مرۆڤی کردووە.

(کایسوراك-جوفینیلیا)، دیوانیکە کە لە ٤٧پەخشانە شیعر پێك دێتو ساڵی ١٨٩٦ بڵاویکردۆتەوە، بهاغنا-هریدایا (دڵی شکاو) ساڵی ١٨٧٩ داینـاوە، کە لە ئینگلتەرا گەڕایەوە، پڕە لە ڕەش بینی.

طاغور خۆشییەکی بێ فیزی لە گیاو گوڵەکان، باڵی باڵندە، لە بۆنی شەو دەدۆزییەوە بەدرێژایی ژیانی دەیکرد بەئاهەنگ لـە هۆنـراوەی شـەپۆلەکانی ئاودا دەڵێ:-

ئیمرۆ چۆڵەکە لە سەر ڕێگادا

رێنیشاندەرم بوو

بەرەو دەرەوەی لێرەواری بردم

تاکو کەناری ئۆقیانوسی شادی

لە ناکاو ڕۆژم بینی

لە پڕ گوێم لە گۆرانییەکان بوو

کتومت بەرەو ڕووی

بۆنی گوڵەکان بوومەوە

کتوپڕ دەروونم کرایەوە

ساڵی ١٨٨١ بیرەوەرییـەکانی بـەناوی (نامــەکانی گەشــتیار بــۆ ئــەورووپا) بڵاوکــردەوە، ســاڵی ١٨٨٢ دوو شــانۆگەری بەناونیشــانی (ڕاوی تراژیــدی)و (هەڵکــەوتنی ڤــالمیکی) هــەمان ســاڵ ژمارەیــەك لــە قەســیدەکانی بــەناوی (گۆرانییەکانی تاریك بوون) بڵاوکردەوە.

ساڵانی (١٩١٢-١٩١٣) بـەرەو ئینگلـتراو ویلایەتـە یـەکگرتووەکانی ئـەمریکا چوو، چەند سیمیناریکی پیشکەش کرد، پاش شـەڕی یەکـەمی جیـهانی لـە بزوتنــەوەی ســەربەخۆییدا بەشــداری کــرد، بــەڵام هیــچ هەڵویســتیکی وەرنـەگرت بـەڵکو هێلیکی مام ناوەندی هەڵبژارد، ســاڵی ١٩٢١ لـە دەزگـای

(سانتی ئیکتانی)، زانکۆی نیو نەتەوەیی چێکرد، لە هەموو ژیانیدا رووبەرووی زولم و زۆرداری دەوەستا، لە باوکیەوە هیمنیو پاکی دەروونی بۆمایەوە، بەلایەوە سەربەستی گیان زۆر پیویستەو دەبێ لە ناو گرتووخانەش لە دایك بێ

چۆلەکەی گرتووی ناو قەفەس و

چۆلەکەی ئازادی نیو جەنگەڵ

بەیەك شاد دەبنەوە

لەو رۆژەی کە بریاری چارەنووس دەدرێ

لە بەرهەمە شیعریەکانی شاعیر، (مانگی یەك شەو، سالی ١٩١٣)، (بیستانی خۆشەویستی، ١٩١٣)، (خولی بەهار، ١٩١٦) بلاوکردنەوە، سالی ١٩٢٣ رۆمانی (ئامرازەکانی) بەچاپ گەیاند، سالی ١٩٣٠ محازەرەکانی بەناوی (ئاینی مرۆڤ) بلاوکردەوە، سالی ١٩٤٠ (بیرەوەرییەکانی نویخوازی) بەچاپ گەیاند.

ئەو بەرهەمانەی کە شاعیر ناوبانگی پێدەرکرد و لە دوا قۆناغی ژیانیدا تۆماری کرد، (جیتانجالی) بریتییە لە کۆمەلە قەسیدەیەك کە گیانیکی ئاینی بەهیزیان بەخۆوە گرتووە، (سەبەتەی میوەکان) یەك لە قەسیدەکانی ئەم دیوانەیە:

ئەز ژیانی خۆم خۆش دەوێ

چونکە تیشکی ئاسمانی

بریقەدارم خۆش دەوێ

گوێرایەلتم ئەی خودایە

هەموو بەرەکانم دەچنم و

دەیخەمە ناو سەبەتەی باخچەکەت

سالی ١٩٢٧ قەسیدەیەکی گرنگی بڵاوکردەوە، کە سەدایەکی بەهێزی هەبوو بەناوی (جناکی).

سالی ١٩٣٢ هەموو قەسیدە دلدارییەکانی لە ژێر ناوی (موهوا) کۆکردەوە، بۆ سەر زمانی ئینگلیزی وەرگیرا بەناوی (موهوا) کۆکردەوە، بۆ سەر زمانی ئینگلیزی وەرگیرا بەناوی (Herald of Spring) بەمانای بانگەوازی بەهار، لە دیوانی ناوبراودا، ئەم کۆپلەیەمان هەلبژارد

لە کاتژمێری بەرەبەیاندا
کاتێ خەونەکان دەخزێنە نێو سەرێنت
چۆلەکەکان تاکو ئێستاش خەوتوون
دێمە ناو ژوورەکەت
بەدلێکی پڕ لە حوزنەوە
ئەز دەزانم کە تۆ لە من نامۆنی
تۆژینەوەم قەت کۆتایی نایەت

بەڵام دیوانی (باڵەکانی مردن) پاش کۆچ کردنی شاعیر بەچاپ گەیەنرا سالی (١٩٤٠-١٩٤١).

طاغورشاعیر هیندو ئینگلیز بوو، بەرلەوەی شاعیری جیهان بێت، ئینگلیزەکان ناونیشانی (سێر)یان پێبەخشی، چەند مانگێك پێش مردنی سالی ١٩٤٠ لە زانکۆی ئۆکسفۆرد پلەی دکتۆرای فەخرییان دایە، هەموو بەرهەمەکانی کراونەتە ئینگلیزی، خوێنەری ئینگلیزی، لە خوێنەری هیندی کەمتر نییە.

هەروەها زۆربەی دیوانەکانی بۆ سەر زمانی فەرەنسی، ئیسپانی، یابانیو زمانەکانی تری ئاسیا وەرگێردراون کۆتاییەکەی بەم پارچە گۆرانییەی شاعیر دەهێنین:

هەنگوینی بێ سنورم خواردەوە

لە پەرداخی لۆتسی نەمرەوە

سەنگەری ئازارەکانم بری

ریگای بەختەوەری نهینیم دۆزییەوە.

ئەو سەرچاوانەی بۆ ئەم باسە سوودم لیوەرگرتوون:

1-L.Renou, La Poesie religieuse de L' inde antique, Paris, 1942.
2-L.Renou, la liherature de L'Inde, Paris' 1951.

٣-اسماعيل العربى، من روائع الادب العالمى، جزائر، ١٩٨٢.

٨-تورکیا
-یەشار کەمال و مەمەدەبچکول
دیدەنییەك لەگەڵ داهینەری مەمەدە بچکۆڵدا

((کەمال ریبازی ستاندالی گرتووە)) (یەشار کەمال)م لە خانووە تازەکەی ئەستەنبووڵ لەگەڵ ژنەکەی (تیلدا) بینی، کە رۆمانەکانی بۆ وەردەگیریتە سەر زمانی ئینگلیزی، بابای تۆرۆسی لەو پەری خۆشحالیدا بوو. هەردەم بەوەفای ناوو ناوبانگەکەیەتی، هەلیکی باش بوو، بۆ وەرگرتنی بیروڕای چیرۆکنووس بەتایبەتی لە کاتی دەرچوونی بەرگی چوارەمی مەمەد لە فەرەنسادا، کە بریتییە لە وینەیەکی چەتەگەرە ئابروو مەندەکانی دەریای ناوەراست. (لە شەری یەکەمی گیتیدا خیزانەکەم ناوچەی (گۆلی ورمێ)ی بەجێهیشت، بەڵام خۆم لە چووقوور ئاوا لە دایك بووم، لەگەڵ حیکایەتی چەتەگەریدا پەروەردەبووم کە دایکم بۆی دەگیرامەوە، خالۆکانم لە دژی بێدادیو زۆرداری دەرەبەگەکان راپەرین، یەکیکیان کە (ماهر) بوو بەدەستی جەندرمەکان کوژرا، کە تەمەنی لە (٢٥) ساڵ تێپەری نەکردبوو، تاکو ئیستاش ئازایەتی ئەو گۆرانی سەر زاری دەنگ بیژەکانە، لە ساڵانی سیدا زۆربەی چەتەگەرەکان کە وەرزیری هەژاری شۆرشگیربوون بەکیوەکانی تۆروسەوە دەسوورانەوە، زۆر جار لە لایەن باوکمەوە میوانداری دەکران نەك بەمەبەستی دژایەتیکردنی کاربەدەستان، بەلکو لە رووی بەخشندەییەوە بوو، شانازیم پیوەدەکردن. (ئەوکاتە تەمەنم حەوت ساڵان بوو). (جۆرێ لە مەسیح) بە دووردریژی لە داستانی کور ئۆغلو

(کورەکویر) دواین کە شوینیکی گرنگی هەیە لـە داسـتانە سـەرزارەکییەکانی گەلانی تورکیـادا، بەتایبـەتی لـە ئـەنادۆڵ کـە بەشـیوازی جـوداواز لـە لایـەن دەنـگ بیژەکانـەوە دەگوتـران، بـەر لـەوەی بریـاری یـەك شـیوە نووسـینیان بەسەردا بدرێ. بەدریژایی شەوانی زستان یەشار کەمال لـە گونـدیدا گویـی لـە باسـی کورئۆغلـو دەگـرت کـە بەهـەوینو دەروازەی چـیرۆکی مەمـەدە بچکۆلـی دەزانــێ. (دوای تـەواوکردنی سـەرەتایی، فرەحـەزم دەکــرد دوای شایەری میللی ئاسك رەحمی بکەوم، تا لە ژیر دەستی ئـەودا فـیرببم، بـەلام بەهیچ شیوەیەك ئەوەم بۆ نەدەلوا، چونکە دایکم ئارەزووی نەبوو گوێ لـەم شایەرە بگرێو بەلایەوە شتیکی زۆر بێ نـرخو پروپـوچ بـوو، بەتایبـەتی بـۆ کەسیکی وەکو من کـوری سـادق ئاغـای گـەورە بـووم، بۆیـە دایکـم عودەکـەی لێشـکاندم. بـەم شـیوەیە لـە جیـاتی دێ بـەدێ دوای ئاسـك رەحمـی بکـەوم، چوومـە ئەدەنـە بـۆ خویندنـی قوتابخانـەی نـاوەندی، زۆری پێنـەچوو پـاش سـالیك وازم لێهینـا، ئەگـەر توندوتیـژی دایکـم نەبووایـە لـە یـەکیك لـە گوندەکـانی تۆروسـدا گۆرانـی چەتەگـەری کورئۆغلوی شۆرشـگیرم دەگـوت! بەهەرحاڵ با بگەرییینەوە سەر پالەوانی چیرۆکەکەم کـە کـەمێ جیـاوازە لـە کورئۆغلو، شۆرشگیرە، لە هەمان کاتیشدا مەسیحە لە بـەرگی گیڤـاراو، شـیخ بەدرەدیندا، کە لە وزەیدایە یاخی ببێو شـۆرش بکـات، هـەروەها مرۆڤیکـی دەروەستیشە) یەشار کەمال چیرۆك نووسیکی بـەتواناو داهینـەرە، شـانازی بەوشەی رەنگاورەنگو جۆری گیرانـەوەی رووداوەکانییـەوە دەکـات، هـەندێ جار پیی لێ هـەلدەبری، دەنگورەنگیکـی کاریگـەرە زۆر بەسـۆزەوە باسـی شـوینی لـە دایـك بوونـی (چووقوورئـاوا) دەکـات، کـە لـە بەشـیکی زۆری رووداوەکانی رۆمانەکانیدا دووپات دەبنەوە. (هەندێ دیاردەی ئـەم چەرخـە سەیرو سەمەرەم کیشا، بەخت یارم بـوو لـە ژیـان یاداشـتکردنی گـەورەترین

کارەسات کەدۆلی چووقوورئاوا بەخۆیەوە بینی. خۆم بەشادی ئەم قۆناغی گواستنەوەیە دەزانم، کە کۆنو نوێ پێکەوە هەلدەکەنو تیشكو رووناکی بەهەموو لایەکدا بلاودەکەنەوە). چیرۆك نووس لیهاتووانە هەلویستی جێنشین کردنی کۆچەرەکانو کۆکردنەوەی زەویوزاریکی یەکجار زۆر لە ژیرچنگی خیلە ئۆروستوکراتییەکان، کە وورده وورده بوون بەچینی دەرەبەگ دەخاتەروو، لەگەڵ کۆچ پێکردنی خیرا لە دێوە بۆ شارو کردنی جوتیارە هەژارەکان بەشیوەیەکی سەرسورهینەر بەکریکار، بەتایبەتی بەکارهینانی ئامرازی نوێ لە کشتوکالدا بەیارمەتی پلانی مارشال. (پەیدابوونی ئامرازی کشتوکالی بوو بەهۆی گۆرینی شیوەی سروشت، زۆنگاو و زەلکاوە گەورەکان کە شوینی هەزارەها مەگەزو بالندەبوون وشك کران، چونکە سەرمایەدار پیویستی بەزەوی کشتوکالی بوو، هەروەها دارستانی بەرووکاژ کە جەودەت پاشا لە کتیبەکەیدا باسیان لیوە دەکات لە رەگو ریشەوە هەلکیشراونو بەسەر ئەسپە کیوییەکاندا زاڵ بوون). کاتێ گویی لیدەگرم، واتە لە یەشار کەمال، خەیاڵ دەکەم وەك دەرویشێ بێ. سەید ئاکچا ساز، کە بەسەدان ئەسپ سواری تورکمانی دوای ئەسپەشییخۆیو هاوریکانی دەکەون، وەکو با لە پیش چاویاندا بزر دەبن، ئەو ئەسپە جوانانە کە ئیمرۆ لە ئارادا نەماون، کاریان دەکردە سەر گیانیو زۆر لای خۆشەویست بوون. کاتێ خاوەنی چیرۆکی (سەید ئاکچاساز) جوگرافیای پر لە سۆزو ئەوینی خاکەکەیم بۆ دەگیریتەوە، گیرانەوەیەکی هونەری ئەوتۆو بەهەستو سۆزیکی یەکجار قوولی دەروونی، مەگەر ئەو هەستە لای شاعیرانی گەورەی میللی ببیندرێ، کە چۆن باس لەو بەهەشتە ون بووەی مندالی خۆی دەکاتو قورسایی دەخاتە سەر مەسەلەیەك کە تاکو ئیستا بوونی لە تورکیادا قەدەغەیە. (لە سەر لاساییکردنەوەی سەر زارەکی

بەردەوام نەبووم). (راستە من زۆربەی ژیانم لە ئەستەنبووڵ بەسەر بردووە، کەمتر لە چووقوور ئاوا ژیاوم، بەڵام کارتیکردنی ئەو ناوچەیە هەتا هەتایە بەسەرمەوەیەو منی کرد بەو پیاوە. ئەگەر چی هەندێ جار رووداو لە پەرتووکەکانی دواییمدا، نیوی ئەستەنبووڵ دینم، بەڵام لە راستیدا ئاشکرا دەردەکەوێ کە هەموو شتێ دەگەڕیتەوە بەرەو گرە زەردەی چووقوور ئاوا، لەوێدا بۆ یەکەم جار گویم لە زمانی کوردی بوو لە ماڵەوە بەزمانی کوردی قسەمان دەکرد، بەڵام لە ناو گوندا تورکی باوبوو، لەسەر زمانی تورکی بەردەوام بووم ئیمرۆ لە زمانی کوردی تیدەگەم، بەڵام ناتوانم پیی بنووسم. ئیستاش ئاوازە بەسۆزەکەی دەنگ بیژی میللیمان عەبداڵ زیناکی لە گویچکەمدا دەزرنگینەوە، کە سەربردەی ژیانیم لە چیرۆکی (زەوی ئاسنو ئاسمانی مس)دا خستۆتەروو، ناوبراو کەدەهاتە ماڵمان بەسەدان داستانی کوردی بۆ دەگیرامەوە، من بەهۆمیرۆسی کوردی دادەنیم، بەناسینی زۆر شانازی دەکەمو لە ژیردەستی ئەودا فیربووم).

رەسەنایەتیو نوێبوونەوە دوو کلیلن بۆ کردنەوەی دەرگای بەرهەمەکانی یەشار کەمالو بەستنەوەی بەگیرانەوەی داستانیو گۆرینی ناوەوەی چیرۆکنووس، کەزەمینەی لە دایکبوونی رۆمانەکانی چێکرد. (خەلکی بەچیرۆکنووسیکی لاووشیواز ئەوروپایی ناوی دەبەن). دیتە یادم لەم بارەیەوە گفتوگۆم لەگەڵ کرابوو، بەم شیوەیە روونم کردبۆوە: (کەس لەمەبەستی من نەگەیشتووە، ئەوەی دەمەوێ پیی هەلسم لە بنچینەدا ژیانو زەنگین بوونە لە هەموو باریکەوە، بەڵام ئەوەی گرنگترە بەلامەوە لە پیش هەمووشتیکەوە سروشتەو پەیوەندی مرۆڤە بەسروشتەوە. من بەردەوام نەبووم لەسەر لاساییکردنەوەی داستانی سەرزارەکی. من رۆمان نووسمو زۆرتر لە (ستاندال) فیربووم وەك لە شایەرانی ئەنەدۆڵە،

هەرچەند ئەوان بنەماو مامۆستام بوون، چونکە وانە بووایە نەمدەتوانی جیهانی رۆمانەکانم بەشیوەی ئەمڕۆ داریژم، ئەگەر لەسەر شیوەی پیشوو بمابامەوەو ریبازی دیستۆفسکیو ستاندالو فوکتەرم نەگرتابایە).

دواندنی هەندێ جار داهینانە، هەرچەندە ئەگەر هەندێ جار دەمارگرتنی تیدابێ، یاخود بیرورای لەگەڵ تۆدا نەگونجێ، بابایەکی پڕ هونەرە بەجۆریکە کەدەتهینیتە ریزی خۆی لە جیهانی سیحربازیدا.★

★ئەم دیدەنییە لە لایەن نەدیم گورزیلەوە ئامادەکراوەو لە رۆژی ١٩٩٠/٨/٢٥، لەرۆژنامەی لۆمۆندی فەرەنساییدا بلاوکراوەتەوە.

سەرچاوەکان:

Le lemonde, Paris, 1990.

(یەشار کەمال خەڵاتی (ستیگ داگرمان)ی سویدی پێبەخشرا

یەشار کەمال لە خەباتیدا بۆمافی کوردەکانو ئازادکردنی بەندەکان زۆرجار ناچاربووە، کە ولاتەکەی بەجیبهیلێ، نزیکەی نیوسەدەیە زمانەکەی کردۆتە پردیك بۆ سەربەستیو ئازادی مرۆڤ، لە ١٩٩٧/٦/٨ دا خەلاتی (ستیگ داگرمان)ی (stig Dagerman) سویدی پیبەخشرا کە بەهاکەی بیستو پینج هەزار کرۆنی سویدییە، خەلاتی ناوبراو بە کەسایەتیو ریکخراوەکان دەدریت کەمەبەستیان ئازادی وشەیە. بۆ یەکەم جار سالی پیشوو ئەم خەلاتە بە (جۆن هارۆن)بە خشرا، (جون هارۆن) لاویکی چواردە سالی بوو کە لەلایەن نازییەکانەوە ئازارو ئەشکەنجە دراوپاشان کۆچیکرد. (بینگت سۆدەرهال) (Bengt soderhaoll) سەرۆکی کۆمەلەی ستیگ داگرمان وتی: رۆژیك ئاستەنگەکان نامینن بەرانبەر بەمەش کەسایەتی خەیالی ببیتە شۆرشگیرو تیکدەر. یەشار کەمال بە بەردەوامی هاتووچۆی سوید دەکات، هاورییەکی زۆری لە سوید بوخوی پەیداکردووە، سوید بەدووەم ولاتی خۆی دەزانێ. ئەم زستانەی لە سوید بەسەربردو لە بەهاردا بۆ ئەستەنبوڵ گەرایەوە، هەرچەندە بیست مانگ سزای بەندیخانە دراوە، هەروەها لە لایەن راسترەوەکانی تورکیاشەوە هەرەشەی مەرگی لیکراوە. یەشار کەمال کتابەکانی وەرگیردراونەتە سەر سی زمانی جیهانیو دوا کتابی بەناوی (سەلمانە) کەباسی مندالیکی کورد دەکات، وەرگیردرایە سەر زمانی سویدیو چاپ کرا، یەشار کەمال چەند جار خەڵاتی ئەمریکی پێبەخشراوە، بەڵام هیچ جاریك نەچووە بۆ

وەرگرتنیان، بۆیە شارەوانی (ئیلف کارلبی) زۆر خۆشخاڵ بوو بەوەی کە یەشار خودی خۆی لە ٦/٨ دا ئامادەبوو بۆ وەرگرتنی ستیگ داگرمان.

ئەو لایەنانەی کە بەشداری ئەم خەڵاتەیان کرد ئەمانە بوون:-

١-شارەوانی ئیلف کارلبی.

٢-کۆمەلەی ستیگ داگرمانی شاعیر.

٣-کۆمیتەی سویدی-سەلمان روشدی.

یەکیتی بلاوکراوەی کتیبی ئەلمانی بریاریدا کە خەڵاتی ئاشتی لە سالی داهاتوودا بە یەشار کەمال ببەخشیّ هەروەها وتی: هەلبژاردنی یەشار کەمال لە نیوان ناوی زۆردا، لە بەرئەوە نییە کە کتیبەکانی وەرگیردراونەتە سەر زۆربەی زمانانی جیهانی، بەلکو لەبەر چالاکی سیاسیو کۆمەلایەتی یەشار کەمالە . هەروەها یەکیتیبلاوکراوەی کتیبی ئەلمانی وتی: یەشار کەمال پاریزەری مافی مرۆڤە، داکۆکی کەری هەژارو چەوساوەکانە، نموونەی مرۆڤیکە دەیەوی گەلانی جودا بەئاشتیو ئازادی بژینو لە ژیر سایەی رژیمی دیموکراسیدا، ئازادی بیرورا دەربرین پەیرەوبکریت. هەروەها یەکیتی بلاوکراوە جەخت لە سەر ئەوە دەکات کە یەشار ماوەیەك ژیانی لە گرتووخانە بەسەر بردووە، بۆ یەکەم جار لە سالی ١٩٣٩، هەروەها لە سالی ١٩٧١دا، بەهۆی چالاکی سیاسی لە حزبی کریکاری تورکیدا. یەشار خەڵاتی ئاشتی ئەلمانی لە ١٠/١٩ سالی داهاتوودا وەردەگریّ کە بەهاکەی نزیکەی چوارده هەزار دۆلاری ئەمریکییە. ئاهەنگیکی شکۆداری لە کەنیسەی بترۆس لە شاری فرانکفۆرت بۆ ساز دەکریّ. یەشار پەنجایەمین کەسە کە ئەم خەڵاتە وەردەگریّ. یەکیتی ناوبراو لە سالی (١٩٥٠)وە خەڵاتی ئاشتی دەبەخشیّ. کتابی یەکەمی یەشار کەمال (حەمەدە بچکۆڵ) وەرگیردراوەتە سەر سی زمانی جیهانی، سالی (١٩٨٧) کراوە

بەئەلمانی لە دەزگای (ئۆنیۆن فولاغ) لە زۆریخ بەچاپ گەیاندراوە، چالاکی سیاسی یەشار کەمال بۆ ١٩٩٥/١/٩ دەگەڕیتەوە کە لە ژێر ناونیشانی (هیرشە درۆکان)دا کە لە گۆڤاری (دیرشبیگل)دا بڵاوی کردبۆوە. باس لە واقیعی کوردەکانی خوارووی ڕۆژهەڵاتی ئەنادۆڵ دەکات، بەتوندی هێرش دەکاتە سەر دەسەڵاتدارانی کۆماری تورکیا. بەرامبەر بەو سیاسەتە چەوتەی کە لەگەڵ کوردەکاندا پەیرەوی دەکەن. کەمال وتی: بەشێکی بچوك لە کوردەکان داوای سەربەخۆیی دەکەن، ئایا مافیکی ڕەوای خۆیان نییە، کەیاساکانی مافی مرۆڤ پاڵپشتیان لێدەکات، هەموو گەلیك مافی خۆیەتی چارەنووسی خۆی دیاری بکات سیاسەتی تورکیا لە ناوچە کوردییەکاندا بەسیاسەتی ئەمریکا دەچوێنێ کە لە ڤیتنامدا پەیرەوی دەکرد ، تورکیا تاوانبار دەکات کە خەلکەکەی دەربەدەرو گوندەکانی سووتاندوون. هەروەها بڕیاری شەڕیشی لەگەل کوردەکاندا ئەنجام داوە. یەشار وتی: ئەنقەرە دەتوانێ دەریا وشك بکات، بەڵام ناتوانێ ماسی بگرێ، هەروەها وتی: تورکیا ناتوانێ بچێتە نێو سەدەی بیستو یەکەوە لە ڕێگەی فەوتاندنی زمانو ڕۆشنبیری کوردییەوە بەم جۆرە وتارەکەی لە ناوەوەو دەرەوەی وڵات دەنگیدایەوە، بەشێك لە نەیارەکانی لە سیاسەتمەدارانیو ڕۆژنامەنووسان بەتوندی بەرپەرچیان دایەوە، لەوانە سەرۆکی ڕۆژنامەی (حوریەت) وتی: ئێمە نەوەی حەمەدە بچکۆلین، بەخوێندنەوەی کتابەکانی گەورەبووینو شانازی بەکارە جیهانییەکانییەوە دەکەین، بەڵام ئەم وڵاتە شایەنی ئەم سووك پێکردنە نییە، ڕاستە لەم وڵاتەدا دیموکراتیەتو مافی مرۆڤ کەموکورتی تێدایە، بەڵام پیاو دەبێ ویژدانی هەبێو کتابەکانت لە هەموو سەردەمێکدا دەفرۆشرێ، باوەڕم نەدەکرد شت بەم شێوەیە زیاد لە سنووری خۆی زل بکرێت.

هەروەها رۆژنامەنووسی تورك (ئەمین تشولاشان) دەلێ: یەشار پاش ئەم وتارەی جائیزەی نۆبڵ مسۆگەر دەكات، پاشان دەلێ: شتیكی شەرمەزارییە كە ولآت بەم جۆرە ریسوا بكەی لە پیناوی خەلآتی نۆبڵدا. بەلآم بەزۆری پشتیوانی لێدەكریت لەوانە رۆماننووسی توركی ناسراو (ئۆرخان باموك) دەلێ: ئایا دەبێ بێلایەن بمینیتەوە بەرانبەر بەوەی لە توركیا روودەدات، بەلآم یەشار كەمال بەم جۆرە وەلآمیان دەداتەوە دەلێ: چ دەلین بابلین لە پیناوی خەلآتی نۆبڵدا یاخود كفر بەتوركیا دەكەم. بەردەوام دەبێ ودەلێ: من مرۆڤیكی ئەم كلتوورەم زمانو خوینەكەم پەیوەستە بەكلتووری ئەنادۆلی گەورە، هەروەها وتی: لە سالی (١٩٧٣)ەوە یەكیتی نووسەرانی سویدو ئەكادیمی سویدی منی هەلبژاردووە بۆ ئەم خەلآتە، ئەم خەلآتەش بەردەوام دەبیت تا مردن، تۆلستۆی هەلبژیردرابوو تا مردن وەریشی نەگرت خودی خۆم ئەم خەلآتەم فەرامۆش كردووە، مانای وایە كەدەمیك بوو دەمتوانی وەریبگرم نەم زانیوە هەموو ئەوانەی خەلآتی نۆبلیان وەرگرتووە، كفریان بەولآتەكەیان كردووە.

لە كۆتاییدا دەلێ: ئایا وەستانیكە لەگەڵ ویژدانو بنەچە یاخود ئیستگەیەكی تیپەرە بۆ نۆبڵ؟

ئەو سەرچاوانەی سوودم لیوەرگرتوون:

١-رۆژنامەی (Svenska Dagbladet) بەزمانی سویدی ١٩٩٧.

٢-گۆڤاری (Observateur) بەزمانی فەرەنسی ١٩٩٥.

٣-خۆشم بەشداری ئەو ئاهەنگەم كرد كە یەشار خەلآتەكەی پێبەخشرا لە ١٩٩٧/٦/٨.

٩-سەروی ئەفریقا

محەمەد شوکری رۆماننووسی گەورەی مەغریبی یادگارەکـانی خۆی لەگەڵ جان جینیەو پۆل پۆلز دەنووسیتەوە.

محەمەد شوکری دیاردەیەکی بێوینەیە، کەرەسەو بابـەتی نووسـینەکانی لە جیهانی شەودا وەردەگرێ وەك لە جیهانی رۆژدا، لە جیهانیك كە جیهانی عەرەبی بەم جۆرە بە مەکشوفی دەرنەبریوە، لـە بەرئـەوە خـەلکی محەمـەد بە نووسەریك لە دەرەوەی ئەدەبی باودا دادەنیـن، نووسـەریك درەنـگ هاتـە مـەیدانی نووسـینەوە، بـەڵام بەبرشـتو بــەپیز دەنگیدایــەوە، تـا تەمــەنی بیستویەك سالی خویندنو نووسینی نەزانیوە لە شاری (طنجە)ی داخراوی پـر نـهینیو سـیحردا چـاوی کردۆتـەوە، بــەزیرەکیو لیــهاتوویی توانــی جەماوەری فەرەنسیو عەرەبی بۆ لای خۆی رابکیشێو بتوانێ لـە ماوەیـەکی کـەمدا ببیتـە نووسـەریکی ناسـراوو دیــار لــە سـەروی زۆربـەی دەرچوانــی زانکۆکاندا کە رۆژیك پیی نەخستۆتە هیـچ زانکۆیەکـەوە. بـەو رۆشـنبیرییە گەلییـەی کـە هـەیبوو توانـی کەرەسـەیەکی بـەپیتو بـەهیزی لی چیبکـاتو رۆمانەکانی پێبرازینیتەوە، محەمەد شوکری چیرۆكو سەرگوزشـتەی زۆری هەیـە لـە هـەمووان ناسـراوتر (نـانی رووت) کـە باسـی سـەربردەی ژیـانی تایبـەتی خـۆی دەکـات. هـەر بەدەرکـەوتنی ئـەم رۆمانــە یەکســەر کــرا بەئینگلیزی. سەرەتایەکە بۆ لیکۆلینەوەی کۆمەڵایـەتیو ئـابووری کۆمەلـەی نووسـینەکانی هیـچ پیـچو پـەنایان تیـدا نییـە، بـەڵام زمــانو شــیوازی

نووسینەکانی لە رادەبەدەر پرهونەرن، لە بارەی ئەوەی بۆچی بایەخی زۆری بە(نانی رووت)داوە لە وەلامدا وتی: لە جیهانی عەرەبیدا ئەم جۆرە سەربردەیە کەمە (طه حسینو احمد امین، عبدالمجید بن جلون) سەربردەی خۆیان نووسیوەتەوە وەك بابەتیکی ئینشائی یاخود بەشیوازیکی کلاسیکی، بەلام سەربردەی خۆمم بەشیوەیەکی بێپەردە نووسیوەتەوە، دانم بەهەموو شتیکدا ناوە بێپەروا شتی شاراوەو نادیارم خستۆتەروو، ئەم دان پیادا نانەش لە ئەدەبی عەرەبیدا بەشیوەیەکی کەم بوونی هەیە، بەلام من بەشیوەیەکی دیارو تەواو باسی خودی خۆمو خیزانو کۆمەلگاکەم کردووە، دیارە کاتێ محەمەد شوکری (نانی رووتی) نووسیوە، کەوتۆتە ژیر کاریگەریەتی جان جاك رۆسۆو، سیمۆن دی بۆڤوار لە (هیزی شتەکان)و (یادگاری کچیکی رەسەن)دا، جیمس جۆیس لە (وینەی هونەرمەند لە گەنجایەتی)دا، سۆمرست مۆم لە (شەربەتی رۆژگار)دا کۆلن ویلسن لە (گەشتێ بەرموسەرەتا)دا ئەمانەی هەموو خویندۆتەوە کە زۆر بە ئازاییو جورئەتەوە نووسراون، محەمەد شوکریش لە شتە قەدەغەکراوەکاندا خۆی رزگارکردووەو وینەیەکی راستەقینەی ژیانی خۆی کیشاوە، ئەزموونەکانی لە لای کۆبوونەتەوەو توانیویەتی یەك تاقیکردنەوەی سەرکەوتووی لی چێبکات، تاقیکردنەوەکانی چروپرن. لە قۆناغی سەرەتاییدا لەوانەیە لاسایی نووسەریکی کردبیتەوە، بەلام لە دواییدا لەم لاساییکردنەوەیەش دەرچووەو مولتەزیم نەبووە. تەکنیکی هونەری لە سەرووی هەموو شتیکەوە داناوە.

محەمەد شوکری‌و نووسەری فەرەنسی (جان جینیە)

که لە شاری (طنجە) بوونەتە هاوڕێ (جان جینیـە) (طنجـە)ی کـردووە بە بارەگای خۆی‌و نـاوی (شـاری خینانـەتی) لێناوە کەچی‌محەمـەد شـوکری پیـی دەلـی(شـاری قاحپـەکان) تـەنیا هەرشـاری(طنجة) نـەبوو کـە محەمــەد شوکری‌و جـان جینیـەی پیکـەوە کۆکردبیتـەوە، بـەلکو محەمـەد شـوکری لـە (جان جینیە) باوکیکی رۆحی دەبینیٚ، محەمـەد شـوکری لـەو یادگـارەدا زۆر خۆشحالە کە (جان جینیە) رازی‌بووە وەك باوکیکی گیانی بیٚ پـاش ئـەوەی ئاگاداری کـردووە کـە مندالییــەتیان وەك یـەك وایــە ئـەم پەیوەندییــەش هۆیـەك بـوو کـە زۆر شـتی کۆنـی بــاوکی لـە بیربچیتــەوەو کاریگەرییــەکی تـەواوی کردۆتـە سـەر محەمــەد شـوکری‌و لــە نووسـینەوەی رۆمانــەکانیدا رەنگیان داونەتەوە بەتایبەتی لە (نانی رووت)، کاریگەری جان جینیە نە لە دەقـی محەمـەد شـوکری‌و نـە لـە زمانەکـەی بەدەرناکـەوێ بـەلکو لـە کەشــی گشـتی‌و ریــرەوی نووسـیندا یــەك دەگرنــەوە، شـانۆی وەك جـان جینیــە نەنووسـیوە، بـەلام کەسـەکان‌و سـەربردەیان ویـك دەچـن، بەندیخانـەی جـان جینیە لە پیشینەی محەمـەد شوکری دەچیٚ، بەندیخانـە لـە دیـدی جینیـە تیکدەربـوو، پیشــینەش لــە دیـدی محەمــەد شـوکری شـتیٚ نــەبوو، تــەنیا بەندیخانەیـەك بـوو ئـەویش بـە نووسـین لیـی دەربـازبوو کاتیٚ شـوکری لــە هاوریکەی دەپرسیٚ لە بارەی رۆمانەکانی، بەئاشکرا جان جینیـە پیـی دەلـیٚ: قــەت بایــەخ بەئــەدەب نــادەم، کــە لــە گرتووخانـــەکان بــووم قەســیدەو رۆمانەکانم نووسی، بۆ ئەوەم نەنووسین تا لە بەندیخانە دەربچم زیاتر ئـەو

شتانەی کە لەگەڵ جان جینیە یەکیان دەگریتەوە ژیانە، ژیانی ناتەواو لە خەونو بەتاڵ هەردووکیان لە ناخۆشی ژیانەوە بەرەو ئەدەب چوون ژیانی مندالیو لاویتییان لە زۆر لاوە هاوبەشە هەرچەندە محەمەد شوکری باوکی شەرعی خۆی بینیوە، بەڵام لە بەرئەوەی زۆر لەگەلی خراپ بووە بۆیە زۆر جار ناچار بووە کە لە خیزانەکەی دوورکەویتەوەو لە جیهانیکی ترسناكو پر مەترسیدا ژیان بەسەرببات کە لە جیهانی (جان جینیە) دەچێ جیهانیکە لە نیوان واقیعو خەیاڵ، جینیە رۆژیك باوکی خۆی نەدیوە، هەلی بۆ هەلنەکەوتووە لەگەڵ دایکی بژی، ساوا بووە کە جیی هیشتووە، شوکری ماوەی مندالی بێ شوناسنامە بووە هەردووکیان لە ژیاندا ساردی برسیەتییان کیشاوە، ژیان ناچاریکردوون کە دزی بکەن هەروەك جینیە لە کتابەکەیدا بەناوی (رۆژانی دزیك) دەریخستووە کەتوانیویەتی لە دزیکردندا سەرکەوتوو بیت، بەڵام شوکری نوشوستی هیناوەو سزا دراوە هەردووکیان لە جیهانیکی زۆر نزمدا ژیاون، هاودەمی پیاوکوژو دزو قاحپەو دەرۆزکەر بوون، جینیە تا برسی نەبووە دزی نەکردووە. پاشان بووە بەدزیکی ناسراو، جینیە دەلێ: زۆر هەولمدا نەبمە پیاوکوژ، بوومە سەگو کتكو ئەسپ، تەنانەت ویستم ببمە گوڵ خەلکی بەشیتیان لە قەلەم دام. محەمەد شوکریو جان جینیە لە سالی (١٩٦٨-١٩٦٩) بوونە هاورێ، جان جینیە سالی (١٩٧٤) بە یەکجاری بۆ (طنجة) گەرایەوە، پیکەوە سەردانی قاوەخانەکانی طنجە یان دەکرد. جینیە جلیکی پیسو پۆخلی لە بەردابوو، بایەخی بەسیمای خۆی نەدەدا، داوەتنامەی رەسمی رەت دەکردەوە، دانیشتنەکانی مەغرییبیان گەرم دەکردو کتابی زۆریان دەخویندەوە، شوکری داوا لە جینیە دەکات باسی مندالی خۆی بۆ بکات جینیە بەم شیوەیە

وەڵامی دەداتەوەو دەڵێ: من نە دایكو نە باوکم هەیە. من منداڵیکی دەربەدەرم بێشەرم دەڵێ من جاران دزبووم، ئیستە کتاب دەنووسمو ناسراوم لەلایەن خەلکەوە هیچ گرنگ نییە کە ریزم بگرن من دزم خۆش دەوێ، ئیمە دزبووین، ستایشی خۆی وەك دزیکی بەتوانا دەکات و دەڵێ: زۆر زەحمەتە کەسیك بتوانێ دزیم لیبکات، ئەگەر دزیم لێبکرێ زوو دەیگەرینمەوە بیرەکانی جان جینیە لە کەشوهەوای نووسینەکانی جیانابیتەوە، شوکری لیی دەپرسێ (بۆچی هۆتیلی بەرزو نایاب هەلدەبژیری لە وەڵامدا دەڵێ: من سەگیکی پیسم هۆتیلی نایابم حەز لییە، بۆئەوەی کەسانی ریكوپیك ببینم کە خزمەتی سەگیکی پیسی وەك من دەکەن، شوکری هیچ لە بیرەکانی جینیە ناکۆلیتەوەو قسەو توانجیان تیناگرێ، بەلکو تەنیا گوییان لێدەگرێ، دەربارەی وجودیەت جینیە دەڵێ: من نە وجودیو نە عەبەسیم، باوەر بەم پۆلینانە ناکەم من یا نووسەریکی باشم یاخود خراپم، لە بارەی کاریگەریەتی شاعیرانی فەرەنسییەوە دەڵێ: من بە بۆ دلیرو رامبۆو مالارمیە سەرسام بووم، هەروەها دەربارەی شیوازی نووسین دەڵێ: لە گرتووخانە دەرچووم دەستم کرد بە نووسینی شانۆگەریو خۆم خستەکۆری ئەدەبەوە، پاشان دەڵێ شیوازی شانۆگەری چیتر بەکەلك نایەت، محەمەد شوکری لیی دەپرسێ شتی (جددی کامەیە) دەڵێ: ئەوەیە بەشیوازیکیتر بنووسی کە بوونی نەبیو بەم جۆرە وازی لە ئەدەبو شانۆ هینا، بەلام وازی لە نووسین نەهینا بەلگەش کتیبی (ئەسیری عاشقە) بەلگەیە بۆ قوولی نووسینی جینیە پاش ئەوەی مەغریب بەجێدەهیلێو بەرەو پاریس دەگەریتەوە محەمەد شوکری لە پاریس چاوی بەجینیە دەکەوێ، جینیە خۆشحالی خۆی بەرانبەر بەرۆمانی (نانی رووت) دەردەبرێو دەڵێ: کتیبیکی باشت نووسی..

محەمەد شوکریو رۆماننوسی ئەمریکی (پۆڵ پۆلز)

پۆڵ پۆلز شاری (طنجة)ی هەلبژاردو پتر لە پەنجا ساڵ تییدا مایەوە، پۆڵ پۆلز رقی لە ژیانی ئەمریکا بوو سالی (١٩٤٧) بە یەکجاری بۆ (طنجة) گەرایەوە، لە کاتی ئینتیدابدا زۆر رۆماننووسو نووسەرانی جیهانی بەهۆی (طنجة) هەندیکیان رۆشنبیریو ئیستعماری بوو وای لیکردن کە لە شاری (طنجة) نیشتەجیبن، توانییان هەلسوکەوتی گەلو رەگەزە رۆشنبیرییەکانی ئەم شارە تەوزیف بکەنو بیکەنە بابەتو کەرەسەی رۆمانەکانیان لە تاقیکردنەوەی داهینانەکانیاندا سوودی لیوەربگرن، محەمەد شوکری لەم کتیبەدا کەشفی تیروانینی پۆڵ پۆلز دەکات، بەتەنیا بایەخ بەسەربردەی پۆڵ پۆلز دەداتو ژیانی پیشووی فەرامۆش دەکاتو تیشك دەخاتە سەر داهینانەکانی لە بواری ئەدەبو نووسیندا روونی دەکاتەوە کە ژیانی مەنفای لە مەغریب شتیکی ئیختیاری بووە، هیزی شوین وای لیکردووە کە نیشتەجی بی تا بتوانی لە نووسینەکانیدا بەرجەستەیان بکات، (پۆڵ پۆلز) نامەیەك بۆ (ولیام تارج) دەنووسیو دەلی (شوین هەردەم زۆرترین نرخی هەیە بۆ من لە خەلك خەونەکانم لە دەوروبەری خەلك نییە، بەلکو لە دەوروبەری شوینە) (طنجة) نموونەیەکی هونەرییە لە داهیناندا داستانی گەلیو رۆشنبیریو جیهانی یەك دەگرنەوە و دەبنە خۆراکی دەقو خەیاڵاتەکەی، لە بارەی ژیانی پیشووی پۆڵ پۆلز دەلی: (کاتی خۆی جوان بوو، بەلام کە هاتمە ئیرە گەلیکی تەبام بینی کە لەگەڵ خەیاڵاتم دەگونجی) زروفی دەولیو کەشوهەوای سەربەستی (طنجة)و مەغریبی چیکردبوو،

مەنفایەکی یاخی بوونی نووسەرانی ئەمریکی بوو هەندیکیان لە نیویۆرکو ئەوروپاوە هـاتبوون، پـەیوەندییان لەگـەڵ پـەیوەندی نـهینیو ئـەدەبی بـوو، برایـەتی نووسـینو ژیانیـان لـە (طنجة)ی نـامۆدا بەرجەسـتـە دەکــرد، وەك (ئەرون کوبلاند، ترومان کبوتی، برایــن جیسـن، جـاك کـرداك، ولیـام بـرۆد) لەم سەربردەیەدا محەمەد شوکری باسی پۆڵ پۆلـز دەکاتو دەڵـێ: کەسـیکی بــەخیلو ئینتیــهازی بــوو، مــافی کەســانیتری دەخــوارد لــە ســەرووی هەموویانەوە مافی منـی پیشیل کـرد لـە چاپدانی یەکـەم بەرهـەمم (نـانی رووت) بەزمانی ئینگلیزی بە بەرهەمیکی سادەو بێسوادی لە قەلەم دا پـۆڵ پۆلز وەڵامی شوکری دەداتــەوەو دەڵـێ: شـتیکی سـەیر نییـە کەسـانی تریـش گالتەو قەشمەرییان بەم نووسینەی تۆکردووە، بەڵام ئەمە مانای ئــەوە نییــە کـە مـن حـەز لـە هـەندێ شـتی نووسـینەکەت ناکـەم، هـەندیکیان حـەزی لێدەکەم، بەلام ئەمە رابواردنیکە لە باخچەیەکی تردا..

پۆڵ پۆلز پەیوەندی لەگەڵ باوکی زۆر خراپ بوو، ئەم خـراپ بوونەشـی تاقیکردنەوەیـەك بــوو بــۆ بەرەنگاربوونــەوەی بــەردەوامی بوونــەوەرەکان. هەڵاتن رووبــەروو بوونـەوە بەسـەفەرو گواسـتنەوە بـۆ زمـانو کلتوریکیتـر، لەگەڵ نووسەرانی مەغریبی توانی بەشداری لە وینەی گرتنـی رووداوەکـانی (طنجة) بکاتو بەداهینانی نوێو تازەدا بیان خاتەروو.

سەرچاوەکان:

١-بەرهەمەکانی محەمەد شوکری بەزمانی فەرەنسی.
٢-پۆڵ پۆلزو تەنیایی (طنجة) بە زمانی عەرەبی سالی (١٩٩٦).

٢ -عبداللطیف اللعبي دوای دە ساڵ لە گرتووخانە ئازاد دەکریت

عبداللطیف اللعبی ساڵی ١٩٤٣ لە شاری (فاس)ی مەغریبی عەرەبی لە دایك بووە، دەرچووی ئەدەبی فەرەنسییە لە زانکۆی (رباط)دا. ساڵی ١٩٦٥ تاکو (١٩٧٢) مامۆستای ئامادەیی بووە لە رباط، لەگەڵ محەمەد خەیرالدینو مستەفا نیسابووری گۆڤاری (انفاس) یان بەزمانی عەرەبی دەرکردووە، ژمارەی یەکەمی لە ساڵی (١٩٦٦) دا دەرچووە، ساڵی ١٩٧٤ بەهۆی هەڵویستی سیاسییەوە خراوەتە گرتووخانە، تا لە ساڵی (١٩٨٠) هەوڵیکی بەرفراوانی جیهانی بۆ دراوە، بەم جۆرە دوای (١٠) ساڵ ئازاد دەکریت. کۆمەڵە شیعریکی بەچاپ گەیاندووە، لە مانە، سولالە، ساڵی ١٩٦٧ ئەنتۆلۆجیای شیعری بەرگری فەلەستینی، ١٩٧٠. درەختی ئاسن گوڵی کرد، ١٩٧٤، عەهدی بەربەریو قەسیدەکانی سەرزاری، ١٩٧٦. رۆژانی قەڵای مەنفا (نامەکانو چامەکانی گرتووخانە) ١٩٧٨. هیوا، ١٩٨٠، بەرەی هیوا، ١٩٨١. جگە لە شیعر چەند رۆمانیکی بەچاپ گەیاندووە وەکو (چاوو شەو، ١٩٦٩). (شیتێ هیوا ١٩٨٣)، هەردوو رۆمان بەزمانی فەرەنسین.

(شیتی هیوا) نە رۆمانو نە سەربردەی کەسایەتییە، بەلکو شیعرو سەربردەی تیکەڵاوە، باسی قۆناغیکی میژوویی مەغریب دەکات، هەروەها باس لەوگۆرانە بنچینەییانە دەکات کە لە جەستەی رۆشنبیری رووی داوە تاقیکردنەوەی گرتووخانە بەتەنیا ئەزموونی چەوساندنەوە نییە، بەلکو ئەزموونی ژیانە، ژیانیش لە کۆتاییدا بەسەر هەموو تەنگوچەڵەمەکاندا

سەردەکەویت رۆمانی (شیتی هیوا) گەشتیکە لە نیوان ئافرەتو سجنو کۆمەلدا لە نیو ئەم سەفەرەدا رۆمانەکە گەشە دەکاتو دۆزینەوەکان لە دایك دەبن، ئاسۆی دووەم ئافرەتە، گەرانەوە لە رۆمانەکەدا بەتەنیا ناو نییە بەلکو مانایەکی دوولایەنی هەیە.

گەرانەوە بۆ ژیان بۆ ئافرەت وەکو هاوریو وەکو دایك، گەرانەوەیە بۆ قەبری دایك و شاری (فاس)ی خۆشەویست، بەشەقامو کۆلانەکاندا گوزەر دەکات، لە قاوەخانەکاندا دادەنیشیت بەرەو دواوە بۆ دۆزینەوەی دوا رۆژ دەچیت، واتە گەشتیکی پیچەوانە دەکات، کە لە بنەچەدا گەشتی پرسینو شیکردنەوەیە.

چەند نموونەیەکی شیعری دەخەینە روو لە دوا بەرهەمی بەناوی (خاتووە سپیەکان).

(١)

گەرانەوە

گەرانەوە
ئیمە وا لە کیشوەریکاین
هیوای دلدارەکان
ئەمە بەیانییەو مولکی ئیمەیە
ئەو خۆرەی لە پیناوی ئیمەدا پیدەگات
لە پشت پەنجەرەکانەوە
ئیمە زیندووین، مەگەر وانییە؟
خیراکە
دەستم بگرە.

(٢)

لە سەفەرەکەوە

سەرشیواندنی ئەم رەگانە
سەرشیتی ناسنامەکان
ئەمە میحنەتیکە
دژ بەکونە کویرەکانی میژوو
چەکدارم دەکات
بەچەماوەی رۆژگارە لە عنەتییەکاندا هەلدەژنیم
گۆری یادگارییە چەسپیوەکان هەلدەرنم
لە نیوان کەسەکانمدا
مەرگ نیشان دەدەم
ئامادەی خواردنیکی مەزن دەبم
کەلەخاکدا دەمروینێ.

(٣)

هەلدەستم

لە شەوی پەلەقاژەمەوەو
چەپکی کاروبام
پاشان ئامادەم
دووبارە دەیگیرمەوە
ئاشکرا دەبم، خۆم ئاشکرا دەکەم
دووبارە دەیگیرمەوە
قەت دانامرکیم

قیناعەکەم هەڵدەماڵم

دەمامکەکان هەڵدەماڵم

قەت دانامرکێم

بانگی دەکەم، بانگی خۆم دەکەم

قەت دانامرکێم.

سەرچاوەکان:

١-Larbe de fleurit, poemes, 1974.

٢-Le Chemin des ordalies, Roman, 1981.

٣-L oeil et la nuit, Roman, 1967.

٤-Sousle baillon le Poeme, Poemes, 1981.

٥-la Regne de barbarie, Poemes, 1976.

١٠-جەزائیر
کاتب یاسین

شاعیرو رۆماننوسی ناسراوی گەلانی جەزائیری بەزمانی فەرەنسی کاتب یاسین بەیەکێك لە شاعیرو نووسەرە ناسراوەکانی جەزائیرو جیهان دادەنرێ، کە بەدلسۆزیو قوولییەوە باسی ماوەیەکی پڕ لە ناخۆشی ژیانی گەلانی جەزائیری کردووە، دەنگیکە لە دەنگە کاریگەرییەکانی جەزائیری کە بەرامبەر رایگشتیو جیهانی کارەساتو رووداوە دلتەزینەکانی جەزائیری خستوتەروو، گۆرانی بۆ شۆرشو گەلە چەوساوەکەی بەربەر وتووە، زۆر بە وردی وەسفی شەری بەکۆمەڵ کوژو ئازارو مەینەتیەکانی گرتوخانەکانو ئاواتەکان وگەلانی جەزائیری دەربریوە، کە کەم کەس پیشترو پاشتر بەم شیوەیە نەیانتوانیوە بۆی بچن، بەزمانیك کە لە رووی هونەرییەوە لە ریزی زمانی نووسەرو شاعیرە گەورەکانی فەرەنسا دەوەستێ، کاتب یاسین لە ٢٦/ئابی سالی ١٩٢٩ لە شاری (کوندیەسمندا) لە دایك بووە، خویندنی سەرەتایی لە لادێ خویندووە، بۆ تەواوکردنی خویندن باوکی بۆ قوتابخانەی فەرەنسی ناردووە. حەزو ئارەزووی زۆری لە خویندنی زمانی فەرەنسی بووەو بەگەرمییەوە بەدەنگییەوە چووە، پاشان خویندنی لە کۆلیژی (سەطیف) پەرەپیداوە. تەمەنی (١٦) سالان بووە، کە چاوی بەکارەساتو ناخۆشی گەلەکەی کراوەتەوە، کە قوتابی بووە، بەشداری خۆپیشاندانەکانی شاری (سەطیف)ی کردووە، بە چاوی خۆی دیویتی کە چۆن دەسەلاتدارانی فەرەنسی زۆر کیویانە بلاوەیان بەخۆپیشاندانەکان

کردووە. چۆن لاشەی مردوان شەقامی شاری پرکردووە، ئەم کارەساتانەی لە شانۆی (ئافرەتی کیوی)دا دەربریوە. بەشداری بزوتنەوەی نیشتمانی دەکاتو شان بەشانیان تیدەکۆشێ، بە گوتاری سیاسیو ئەدەبیش دریغی نەکردووە شیعرو وتارەکانیشی لە رۆژنامەی (جەزائیری کومای)دا بلاودەکاتەوە. لە هەمان کاتدا دەبیتە پەیامنیری رۆژنامەکەو بۆ ئەمەش سەردانی سعودیەو سودانو سۆڤیت دەکاتو لەویوە بەرەو پاریس دەگەریتەوە، رۆژنامەی ئەستیرە بلاودەکاتەوە، ئەستیرە رەمزی جەزائیری جوانە، شەرو کارەسات شیواندویتی، کاتی باوکی کۆچی دوایی کرد سالی ١٩٥٠ بوو، وازی لە پیشەی رۆژنامەگەری هینا، چونکە ئەرکی خیزانەکەی کەوتە ئەستۆ، بۆیە لە بەندەری جەزائیر وەك کریکاریك کاریکردووە. دوایی بەرەو فەرەنسا چوو، لە ویشدا وەکو خزمەتکاریك لە کیلگەدا کاریکرد پاشان وەکو جوتیاری، دوایی وەکو کریکاریکی کارەبایی لە بیناسازیدا دادەمەزری ئەزموونی ژیان زۆر شتی فیرکرد، لە سالی ١٩٥٢دا زۆر شیعری نووسی، هەر لەو ماوەیەدا شانۆگەری (لاشەی گەمارۆدراوی) نووسی. کە باسی پالەوانیك دەکات. کە ناوی خدرە لەلایەن داگیرکەرەوە گەمارۆدراوە، دەیەوێ رابردووی خۆیو رابردووی ولاتەکەی بگەرینیتەوە، لەم بیرکردنەوەیەدا دەبێ لە پر گریکە بدۆزیتەوە کە راپەرینو شۆرشەکە بتوانێ ئەو بازنەیە تیكوپیك بداو، خدر رزگار بکات، شانۆگەرییەکانی تایبەت نین بەجەزائیر، بەلکو لە ریزی شاکارە جیهانییەکان دەوەستن، ئەو هاوارو پیداگرتنو کۆلنەدانەی بەشیوازیکی هونەریو داهینەرانە خستۆتەروو، یەکەم نووسەری جەزائیرییە کە توانیویەتی شانۆگەرییەکانی لە ئاستیکی ستاتیکی بەرزدا بنووسێ. بەشانۆگەرییەکانی یۆنانی موتەئەسیر بووە، لە شانۆگەرییەکانیدا شیعر دەوریکی گرنگ دەگیرێ لەم رووەوە دەلێ: نکولی ناکەم کە شیعر

ڕەگەزیکی گرنگە لە ڕەگەزەکانی شانۆگەری. هیزیکی تۆقینەرە، یارمەتی ڕوونکردنەوەی هەلویست دەدات، ڕۆلی تیکدەرو ڕزگارکەر دەبینیّ، لە بارەی زمانەوە دەلیّ: جەزائیر پیش هەمووشتیك جەزائیری گەلی بەربەر، یاخود جەزائیری عەرەبی یان فەرەنسی نییە، بەلکو جەزائیریك هەیە کەنابیّ وینەکەی بشیویندریّ، ئەویش ولاّتی هەمە شوناسنامەیە، کاتب یاسین جەخت لە سەر تەعریب کردن دەکاتو بەپرۆژەیەکی لە باری دەزانیّ بۆئەوەی خەلکی پەیوەندی خۆی بەزمانی دایکەوە گریّبداتەوە، لە هەمان کاتدا دەلیّ: پیویستە پەرە بەزمانی بەربەر بدریّو هیچ کۆسپیك نەخریتە پیش پەرەسەندنی زمانەکە، شیعرەکانی ڕەمزی شۆرشو بەرخودانن، ئاگرو بلیسەن، بەرەو ڕووی داگیرکەرو چەوسینەران دەبنەوە..

ئاگر
ئەو ئاگرە
نهینی هەموو خۆبەختکردنیکە
لە هەموو شوینیکە دەدرەوشیتەوە
سەربازی بیّهیواو
جوتیاری بیّزەویو
پەککەوتەی ویرانەکان
دەدۆزیتەوە
تا دوا بەرخیان پیشکەش بکا

شاعیر وینەی کارەساتو ڕووداوەکان دەگریّ، کە بەسەدان لاشە لە ژیر زەویدا ونن، ئامادەبووەکانیش یان لە بەندیخانەکاندان یاخود یادیان بە

نـەمری دەمیننـەوە گرتوخانـەو ئـازاردانیش بلیســەی هیـواو تاکـە ریگـەی سەرکەوتنن بۆیە دەلیٚ:

له سەر دیوارەوە
له سەر دیوارەوە
له نیوان لاشەکاندا
ئامادەبوان و
ئامادەنەبوان
له گەلیك له بەندیخانەکاندا
له ناو زۆربەی قۆرتەکاندا
ئامادەبوان و
ئامادەنەبوان
تا زەرەرەکانمان دابەش بکەین
ئەوەی تاکە سامانمانە

سەرچاوە:

1-Le Cadavre encercle, publie par jounal Esprit, en 1955.
2-Nedgma, paris, Le seuil, 1959.
3-Le cercle des represailles, Ed: du seuil, 1956.
4-Bibliographie dela litteratur Nord –afrique, Ed mouton paris, 1965.

١١-لوبنان
ئەندریە شەدید
ئەدەب خەیاڵاتە نەك شتی رۆژانە

ئەندریە شەدید، ژنە شاعیرو رۆماننووسی لوبنانی، میسری، کە بەزمانی فەرەنسی دەنوسی. سالی (١٨٦٠) خیزانەکەی لوبنانی جێهێشتووەو رووی‌کردۆتە میسر، دایکی لە خیزانیکی شامی (ئەرسۆدۆکسی)یە، لە تەمەنی سیازدەسالیدا بۆ پاریس چووە، لە قوتابخانەی پاریس خویندوویەتی، لە هەژدە سالیدا بۆ قاهیرە گەڕاوەتەوەو لە زانکۆی ئەمریکی زمانی ئینگلیزی خویندووە، لە تەمەنی بیستویەك سالیدا هەر لە قاهیرە شووی کردووە، سالی (١٩٤٣) لەگەڵ پیاوەکەیدا روویان کردۆتە لوبنان، تاکو سالی (١٩٤٥) لە ویدا ماونەتەوە، پیاوەکەی پزیشکی خویندووە، لوبنان یادگاریکی جوان لە ئەندیشەی (ئەندریە شەدید) جیدەهیلی، لە کتیبەکانیدا وەك (خانووی بێبناغە)، (ساوای هەمەجۆر)، (لوبنان)، کە بە زمانی فەرەنسی نووسیونی، ئەم یادگارانەی تیدا خستوونەتە روو.

سالی (١٩٤٦) بەرەو پاریس کەوتوونەتە رێ تاکو ئیستاش هەر لە پاریس ژیان بەسەر دەبەن، دواکتیبی بەناوی (کەشەکانی تیپەربوون)ە لە سالی (١٩٩٦)دا دەزگای چاپەمەنی فلاماریۆن بەچاپی گەیاندووە، کە دەتوانین بلیین چیرۆکیکە باسی مندالی خۆی دەکات، پەیوەندی لەگەڵ دایكو

بـاوکیدا، هـەروەها پـەیوەندی بەشـوینەوە، وەك میسـر، لوبنـان، پـاریس، شـیوازی نووسـینەکەی برگـەی کورتـە، کـات دیـاریکراوە، زمانەکـەی زۆر قەشـەنگە، جۆری گیرانـەوەو دیـالۆکی راسـتەوخۆ خـیرایی بـەکاربردووە، بەزمانیکی تێهەلکیش لە پەخشانو شیعر دایرشتووە، لەم رووەوە دەلی:

حەز لە سەرگوزشتەی خۆم ناکەم، بـەلام دەمـەوێ بـەم جـۆرە نووسـینە ژیـانی دەروونیـم بکەمـە، خـالی یـەکتربرین لـە نیـوان راسـتیو ئەندیشـەدا، گەیشتن بەشتەکانو تاسەو ئارەزووی ناوەوەبۆ دیاردەو شتە نەگەیشتووەکان بەرجەسـتە بکـەم. بـۆ زیـاتر تیشـك خسـتنە سـەر ئـەم کەلـە نووسـەرە بەپیویسـتم زانـی هـەندێ لـە گفتوگۆکـانی کـە رۆژنامـەی (الحیـاة اللندنیـة) لەگەلی سازدابوو، بخەمە بەردیدەی خوینەران.

***ئەدیبـەکان لـە سـەرەتای ئـەدەبیدا بەسـەربردەی خۆیانـەوە سـەرقالن، پاشان بەرەو بابەتی ناکەسایەتی دەچن، کەچی ئیوە پیچەوانـە هەلسوکەوت دەکەن؟**

ئەمـە زۆر راسـتە بـۆ سروشـتی مرۆڤایـەتیم دەگەریتـەوە، جگـە لـەوەی خـودی خـۆم ماوەیـەکی زۆرە سەرگوزشـتەی ئـەدەبیم بـەداهینان دانـەناوە، بەلای منەوە ئەدەب دۆزینەوەو داهینانە نەك گیرانەوەی شتی دیار، ئەدەب خەیالاتە، نەك شتی رۆژانە، ئەم خەیالاتانـەش بـەرەو راسـتییەکمان دەبـەن کە سەرەنجامەکەی نازانین.

شـتیکت بـۆ دەگیرمـەوە کـە لـەم دواییـەدا بـۆم بەدەرکـەوت دوای بلاوبوونـەوەی رۆمانەکـەم (سـاوای هەمـەجۆر)، (عمـر-جـو) کـە پالـەوانی رۆمانەکەمـەو شـتیکی واقیعییـە، دەتوانـین بلیـین کـە ئیسـتاش هـەمان شـت روودەدات، یەکیك لە هاوریکانم رۆمانەکەمی بەکۆمیدی ناسراو (ئیسماعیل) پیشکەش کردبوو کە (ئیسماعیل) هـەمان چیرۆکی لی روودابـوو، خـیزانیکی

پەناهەندەی جەزائیری پەروەردە دەکەن، پاشان دەولەت سەرپەرشتی گەورەکردنی دەگریتە ئەستۆ، تا دەگاتە تەمەنی لاویتی، بەم جۆرە (ئیسماعیل) کارەساتەکەی خۆی دەکاتە کەرەسەیەکی هونەریو مەرجیك بۆ سەرکەوتنی وەك (عمر-جو) کە هەتیویکی لوبنانییە لە رۆمانەکەمدا..

***چ ئەدیبیك کاری تێکردووی، چ دەخوینیتەوە؟**

دستوفسکی، شانۆگەری دەخوینمەوە، چونکە سروشتی دەروونیم ئارەزووی خویندنەوەی برۆستە کە بەلامەوە گران بوو، ئەدەبی خۆیەتیو شەکسپیرو شانۆگەرییەکانی ئەغریقی، بەلام لە شیعردا.

(شیلیو کیتس، ئۆدنو بایرۆن)م خویندنەوە، لە شیعری فەرەنسیدا رامبۆ دۆزینەوەیەك بوو، لە قۆناغی هەرزەکاریم دا. دوای ئەوەی لە پاریس جیگیربووم شیعرەکانی رۆنێ شار، هنری میشو، ئیڤابونفواو ئەدۆنیسم خویندەوە.

***سەرەتای ئەدەبیت چۆن بوو؟**

گەیشتمە پاریس، قەسیدەیەکی زۆرم لە باغەلدا بوون، بیرم لەوە نەدەکردەوە کەیەکێ بەگۆڤارو دەزگاکانی بلاوکردنەوەم ئاشنا بکات، رۆژێ بەریکەوت بەبەردەمی کتیبخانەیەکی ناسراودا تێپەریم، چاوم بەهەندێ گۆڤاری ئەدەبی کەوت، ناونیشانەکانیانم نووسیو هەندێ قەسیدەم بۆ ناردن، هەندیکیان وەلامیان لێگیرامەوە، لەوانە شاعیر (سیفرز)، گۆڤاری شیعرەکان لە بەلجیکا، گۆڤاری هنری شار، هەندێ گۆڤاری تریش وەك گۆڤاری دەنگ‌وباسی ئەدەبی بەشیك لە قەسیدەکانی دیوانی یەکەمم بلاوکردنەوە، گۆڤاری رۆمان، چیرۆکیکی کورتی بۆ بلاوکردمەوە، پاشان (جۆرج شەحادە) داوای لێکردم کە دیوانی یەکەم بۆ دەزگای بلاوکردنەوەی (ج، ل، م) بنیرم، بەم جۆرە ژیان ساکار بوو، پەیوەندیش سروشتی بوو،

هیچ ناخۆشییەکم نـەبینی لـە بڵاوکردنـەوەی کارە سـەرەتاییەکانمدا، بـەڵام ئیمرۆ پەیوەندی بۆتە شتیکی بازرگانیو حیسابی بۆ دەکریٚ.

***چ گیروگرفتی ئەدەبیت بینی؟**

دەزگـای چاپەمــەنی (سـۆی) پیشـنیاری کردبـوو، کــە رۆمــانی (رۆژی شەشەم)، کە نیوەی شیعرەو نیوەکـەی تـر واقیعـی بـوو، داوایـان لیٚکـردم کـە بەسەریدا بچمەوە، بەڵام من ئەمەم رەت کردەوە، کە زیاتر لە سیٚ ساڵ کارم لە سەری کردبوو، باوەرم وابوو کە سـەرەنجامیکی باشـی دەبـیٚ، بـەڵام بـەلای نووسەرانی دەزگای چاپەمەنییەوە، کۆکردنـەوەی شـیعرو گیرانـەوە شـتیکی باش نییە. خودی خۆم بەخاسیەتیکی ئەدەبی باشم دەزانی، دەستنووسەکەم وەرگرتەوە، پەیوەندیم بە رەخنەگر (موریس) ناویکـەوە کـرد، رۆمانەکـەی لیوەرگـرتم، دای بـەدەزگای (جولیـار)، رۆژی دوایــی لــە ســەر چــاپ کردنــی رۆمانەکە ریککەوتین، رەواجو سەرکەوتنیکی باشی وەدەست هینـا، تـا ئیسـتا زیاتر لە بیست جار چاپ کراوەتەوە.

***ئایا ئیوە ئەدیبیکی میسری، لوبنـانی یاخود فەرەنسین، چۆن ئەمە دیـاری دەکەن؟**

مـن لـە سـەرەتای ئـەدەبیمدا، بەپیویسـتم نـەزانیوە بلیـم ناسـنامەی مـن ئەمەیە یاخود ئەوەیـە، ئەگـەر لوبنـانی، میسـری، یـاخود فەرەنسـی بـیٚ یـان هـەر شـتیکی تربیـت، ئـەم دیاریکردنـــە لــە خوینمایــە، لــە دەربرینمدایــە چیرۆکو رۆمانی زۆرم نووسیوە کە ئیلهامم لـە رووداوی گـەورەی میـژووی میسـرو لوبنـان وەرگرتـووە، بـەڵام زۆر هـەولم داوە کـە لـە شـتی جیـهانیو مرۆڤایـەتیدا بتۆژمـەوە لە دوا چـیرۆکمدا کـە بـەناوی (ژنـی ئـەیووب)ە، لـە دیاریکردنی رەگەزو شارستانیەت بەدوورە، ویستوومە لەم چیرۆکـەدا سـۆزی تازە لە هەلویستی کۆن دەربخەم.

***چ کاتیک دەستت بەنووسین کرد؟**

لە تەمەنی هەرزەکاریداو لە ناهۆشیاریدا، چەند قەسیدەیەکی جوانم لە کەشوهەوایەکی جیاوازدا نووسی، ئیمە وەك مندالی ئیمرۆ نەبووین، زۆر شت لە سییەکاندا بۆمان ئاسان نەبوو، هەست دەکەم کە ژیان لە کاتی خۆیدا وەك پیویست نەبوو، بەم جۆرە گەیشتمە نووسین، هەرگیز بیرم نەدەکردەوە کە رۆژێ لە رۆژان ببمە نووسەر.

***لەگەلْ شە پۆلە ئەدەبییە جیاجیاکانی وەك سوریالی، وجودی، شۆرشگیری، (معاشەرەت) کرد، کەچی هیچ کامیانت وەك ریباز نەگرتەبەر؟**

بێلایەن مامەوە، بێئەوەی بچمە ژیر کاریگەریتی هیچ کام لەم ریبازانە، هەرچەندە ئاگاداری سەرنجیان بووم، بەتایبەتی رزگاربوونی وینە لە سوریالیەتدا لەگەل ئەمەشدا هەردوورە پەریز بوومو تیکەلاوی کۆمەلْ نەدەبووم، هەردەم هاوریکانم پیشنیازیان دەکرد، بەلاّم من بەرپەرچم دەدانەوە..

***جاریك وتت قەسیدەکانم نیشتمانمە، مەبەست وینەی شیعری جوانە یاخود شتیتر؟**

قەسیدە لای من بیابانیکەو لە هەموو ریگایەکەوە بۆی دین، شوینی شاعیر یاخود نیشتمانی شاعیر نەخشەی جوگرافی دیار ناکات، بەلکو نەخشەی قوولایی دەستنیشان دەکات قەسیدە ئەو شوینەیە کە داگیری دەکەینو ئازادی دەمینیتەوە، ئەوەی قەسیدە دەیبەخشێ هیچ بابەتیکی تری ئەدەبی نایبەخشێ، تۆژینەوەی شوین، بەیەك گەیشتنی ریگاکانی مرۆڤە لە خاکیکی هاوبەشدا نەك ئەو خاکەی کە لە دەوروبەرماندا لە سەری ناکۆکین.

چەند برگەیەك لە کتیبی (گەشەکانی تیٚپـەربوو) کـە لـە فەرەنسییەوە کردوومن بەکوردی.

نموونەیەك لە بەرهەمەکانی

یادگارە ئەندیشەییەکان

گەشەکانی تیپەربوونمان دینو دەرۆن، دەردەکەونو پاشان ون دەبـن، لـە ناو دەچنو دەژینەوە، کەشەکانی بوون ئەشکەنجەکان، روانین، تاریکییـەکان، یـان دلخۆشـی ئـەم هـەموو چرکانـە تیکـەڵ بەیــەکن ئەتەمــەکانی رابــردوو دەگیرنـەوەو ئەندیشە تیهەلکیش دەبن بە پیی زەوقو ئارەزوو و بـیرەوەریی سـەبر.. رووداوەکـان، کەسـایەتییەکان بـەپیی کـەیفی خۆیـان بـەرەوپیش دەچن، خۆیان بـەچاوی روانگەییـەوە دەبەسـتن کـە کـرداری تـیٚگرتنی ریـك دەخەن.

جـا چ شـتەکە پـەیوەندی بـە چرکەیـەکیترووکەییـەوە هـەبیٚ یـان بەکاتـەکانی راوەسـتانەوە.. بەئاوینەیـەکی ئەسـتووری پـاك یـان هـەلبژاردە بەوردبینیکی ئاراستەکراوی کات، جا ئەوکاتـە دوور بیـت یـان نزیـك بیـت، ئـەوا وینەکـە بەئاشـکرا یـان بـەلیلی دەردەکــەویت بەداگیرسـاویو یـان بەبەرلیگیراوی هـەندیٚ جار هەسـتی پـیٚدەکریٚ هـەندیٚ جـاریش خەیالییـە، بەم شیوەیە وینەیەك لە دلی سالانی پیشوو هەلهات.

بەلی من لەم هەموو سـالانەدا بـەدووتا دەگـەریم، بـەلام مـن وەسـفی تـۆ ناکـەم تـەنیا لـە نیـوان دیـدی خۆمـەوەو کیلگـەی تیروانینیشــم بــەخودیو گـەمارۆدراوی دەمینیتـەوە لــە نیــوان ئـەم بازنەیـەدا بیگومـان لـە دەسـم دەردەچیٚ ئادگاری دیکەی سروشتتو بەشی تری بوونت، ئەم بیرکردنەوەیـە بیگەردیم شیلوودەکا لە هەمان کاتدا ئارامیم پیٚ دەبەخشیٚ.

تا ئیستاش دەلیم تۆ ناگیریی، بۆیە واز لەوەدینم کە لە بازنەی سنووری خودی خۆمدا گەمارۆت بدەم بەئازادی وازت لیدینم، زیدەتر بەبەرینی‌و بەچری، لەم هەموو چرکانەداو لەم هەموو وینانەدا کە بانگیان دەکەم، چونکە تۆ لە وشەکانم ئالۆزتری، تۆ یادگاریکانیشم تیدەپەرینی ئەوسا بۆئەوەی بەجیت نەهیلم ناوە ناوە دەتسازینم، بەلی بەچیژو راستەقینە دەتسازینم.. وینەیەکی تۆ دەسازینم (خۆم) بۆ خۆم (تۆ) پاشان دەخزیمە ناو ئەم جەستەیەوە کەبیناکانم یەکتری دەبرن لە ناو ئەو پیستە ریسراوەی دەستی نەوەکان، ریسراوی چەند جارەش ..... لە سەر باسك و پشتی دەستم شوین هەواری شین دەبینم کە خۆرسكو تیژ رەوانە دین، ئەوانەی بوونەتە پەلەی قۆڵو ناو لەپت.. پاشان ریگاو بۆچوونەکانمان سەرلە نوێ جیادەبنەوە، ئەوکاتە بریندار دەبم وەك ئەکتەریك بۆچوونە ناوەوەی کەسیتیت، یاریت پیدەکەم‌و دەتکەمە ئەکتەر، پیاوت دەکەم بەرادەیەك بۆ جاریکی کە خۆم دەبینم بوومەتە تۆ بەسەر ریگاوبانیکی ترو بەشیوەیەکی کاتی.

سەرچاوەکان:

١-جريدة الحياة اللندنية. العدد (١١٣٨٧) ١٩٩٤.
٢-هەموو رۆمانەکانی بەزمانی فەرەنسی.

بیبلیۆگرافیا Bibliographie

1-A.Bourin et g.Rousselot, Dictionnaire de la litterature Francaise, Paris, 1966.

2-A.Thibaudet, Histoire de la litterature Francaise, de 1789 a nos jour, paris, 1963.

3-A,etM. Croiset, La litterature greeque 5vol, Paris, 1951.

4-Albert Memt, Presence Africaire, Anthologie des ecrivains Maghrebins dexpression Francaise, Paris, 1965.

5-A. Khatibl, Aroth, Bibliographie de la Litterature Nord-Africaine dexpression Francaise 1945-1952, Ed Mouton, Paris, 1965.

6-Abdul-Latif AL-labi,L arber de Fer fleurit, 1974.

7-A, Folz, Memerte dhistoire de la litterature Allemande, Berlin,1952.

8-Bassam Tahhan et Anne Wade Minkowshi, Avant-propos dyves Bonnefoy, Introduction ala poetiqve arabe, Ed, Sindbad, paris, 1985.

9-Baudelair, Les Fleurs dumal,Ed, club de libraires de France, 1959.

10-C.Sampson, The Concise Cambridge history of English, Aiherature, Cambridge 1961.

11-E.lo Gaho, histoire de la liherature Russe de origines a nos jours Florence, Paris, 1965.

12-E.legouiset Cazamian, Histoire de La liherature anglaise, Paris 1924.

13-E.Simon, Reveil national et culture en scandinavie, France, 1962.

14-Encyclopedie of Japan, 1983.

15-F.J.Billeskov. Janson, Anthologie de la Liherature danoise, Paris, 1964.

16-F.Durand, Histoire de la liherature danoise Paris, 1967.

17-H.C.Baldry, Ancient Greek liherature inits context, New-York, 1967.

18-J.Nathan, Histoire de la liherature Francaise contem poraine 1914-1962, Paris, 1960.

19-J.F.cahon, La liherature americaine, Paris, 1958.

20-Julia Kristeva, la Revolution dulangage Poetique, Paris, Flammarion, 1979.

21-L.Renou, lpoesie religieuse de Inde antique, Paris 1942.

22-Marcelle Ehrhard, la liherature du Jdapan, Paris, 1959.

23-M.H.Lelong, spiritualit dugapan Paris, 1961.

24-Phpou llain, la liherature latine, Paris 1960.

25-Paz octavio, point de convergence Paris, 1976.

26-R.Sieffert, La liherature Japonaise Paris, 1961.

27-R.Spiller, The cycle of American liherature, New-York, 1955.

28-Ritsos,surune corde,Ed seuil,paris,1962

29- Salah sititiya les sporteurs de feu, 1972.

Salah sititiya , obscure lampe de cala, 1979.

Salah sititiya , Nuage ave des Voix, 1984.

30-Yacine, Nedjma, Paris, 1956.

,le cadavre en cercle, Publie

Par le Journal Esprit, en 1955.

,le cercle des represuilles
Ed. Du seui, 1959.

گۆڤارو رۆژنامەکان بەزمانی فەرەنسیو سویدی

1-le monde, Paris.
2-la Nouvelle Revue Francaise, Paris.
3-Jeune Afrique, Paris.
4-Dags Nyheter, stockholm.
5-Svenska Dagbladet, stockholm.
6-le figaro, Paris.
7-L express, Paris.

بەزمانی عەرەبی

١-اسماعيل العربی، من روائع الادب العالمی، جەزائير، ١٩٨٢.

٢-رجاء النقاش، العباقره والمجانين، القاهره ١٩٩٠.

٣-جبور عبدالنور، المعجم الادبی، ١٩٨٤.